magazin istoric

SERIE NOUĂ — MAI 1990

Sîntem independenţi; sîntem naţiune de sine stătătoare.

M. KOGĂLNICEANU

Înainte dar cu inima românească şi lumea să ne judece după faptele noastre.

CAROL

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 5 (278) mai 1990

SUMAR

• **Dimitre Onciul — istorie şi unitate naţională... 2** • **16-22 decembrie 1989 — o cronică a Revoluţiei la Timişoara:** Florin Medeleţ, Mihail Ziman... **3** • **Deşteptarea României:** Paul E. Michelson... **7** • **Tiranul bîlbîit:** Zoe Petre... **8** • **Constituţiile începuturilor vieţii politice moderne:** Constantin Antip... **9** • **Punturile naţiunii române transilvane votate în adunanţa naţională de la Blaj în 15-17 mai 1848... 12** • **Carol I: pe frontispiciul edificiului independenţei române... 13** • **Drepturi şi responsabilităţi depline:** Dinu C. Giurescu... **16** • **23 august 1944-12 mai 1945. Din cronica Victoriei ... 18** • **„Războiul trebuie dus pînă la capăt"... 19** • **Cel de-al treilea Reich se prăbuşeşte:** Albert Seaton... **25** • **Miercuri, 9 mai 1945. Pacea este redobîndită:** Maurice Vaïsse... **30** • **Mareşalul Jukov povesteşte... 33** • **Aprilie 1945. Cîteva ore la comandamentul frontului:** P.I. Troianovski... **33** • **Octombrie '44, într-o vilă din Herrlingen:** Contesa Waldeck... **40** • **Manfred Rommel: „Cea mai grea zi din viaţă":** Cristian Popişteanu... **43** • **Norvegia, aprilie 1940 — campania ignorată (II):** François Kersaudy... **44** • **August 1940. Aşteptîndu-l pe de Gaulle:** Gaston Palewski... **44** • **În Bucureşti, acum 50 ani... 48** • **Iunie 1941-august 1944. Ministrul Elveţiei la Bucureşti transmite... (II):** Andrei Şiperco... **51** • **Ion Ghica, bei de Samos şi arheolog pasionat:** Radu Greceanu... **55** • **Cetatea lui Dumnezeu... 61** • **Cărţi sosite la redacţie... 61** • **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1989. Cîştigătorii... 62** • **Dialog cu cititorii... 63**

COPERTELE NOASTRE

① La 20 mai vor avea loc primele alegeri libere din România. Ele au devenit posibile datorită Revoluţiei din decembrie 1989 **(Deşteptarea României,** p. 7)

② 20 august 1877, ora 12. Litografie de epocă înfăţişînd pe domnitorul Carol trecînd în revistă trupele române în faţa podului întins peste Dunăre la Corabia **(Carol I: pe frontispiciul edificiului independenţei române,** p. 13)

③ Viaţa revoluţionarilor paşoptişti a fost extrem de densă şi agitată, punîndu-i în cele mai felurite ipostaze. Ajuns bei de Samos, Ion Ghica, arheolog pasionat, a scos din pămîntul insulei preţioase vestigii, cum este şi acest cap de statuie din sec. V î.e.n., aflat astăzi în colecţia familiei Radu Greceanu. Şi poate că a găsit şi alte vase, la fel de măiestrit lucrate, precum cel din imagine, păstrat în colecţiile Muzeului Ermitaj, din Leningrad **(Ion Ghica, bei de Samos şi arheolog pasionat,** p. 55)

④ Miniatură din sec. XV, înfăţişînd o comparaţie între Cetatea lui Dumnezeu şi cetatea oamenilor **(Cetatea lui Dumnezeu,** p. 61)

DIMITRE ONCIUL —

Istorie şi unitate naţională

Interesul unui popor pentru istoria sa este totodată măsura cea mai sigură pentru gradul său de cultură. Un semn din cele mai mari ale culturii deşteptate şi dezvoltării ascendente a unui popor e cînd în el învie simţul istoric şi începe să pătrundă în viaţa lui, cînd în el se deşteaptă conştiinţa unei generaţiuni vii, că ea, ca rînd din un lung şir de generaţiuni trecute, are să cultive mai departe în anumită direcţiune moştenirea primită de la generaţiunile precedente... De aceea, fiecare istorie naţională, ca parte a unui întreg de ordine mai departe, trebuie să nu scape din vedere dezvoltarea generală căreia e subordonată şi cu care are să fie ţinută în neîntreruptă legătură. A trata istoria naţională ca ceva izolat, suspendat în aer, fără nici o legătură cu dezvoltarea generală a celorlalte popoare cu care a fost în atingere, aceasta nu e istorie...

Istoria deprinde pe om a privi viaţa particularilor totdeauna în raport cu întregul, niciodată ca ceva izolat; ea deşteaptă în el de nenumărate ori sentimente mai înalte, îi suscită abnegaţiunea, ea dezvoltă priceperea că, în această viaţă, faptele bune îşi găsesc mulţumirea în sine înseşi. Istoria procură şi satisfacţiunea morală că marile idei susţinute de reprezentanţi luminaţi şi energici au rămas învingătoare, eternizînd cu ele oamenii nobili cari le-au stabilit. Conştiinţa de stat, conştiinţa de responsabilitate a cetăţenilor faţă cu statul nu se cîştigă decît din studiul istoriei, pentru că istoria ne arată a cunoaşte fiinţa şi valoarea statului şi, prin urmare, studiul istoriei, mai ales cel al istoriei naţionale, serveşte din punctul de vedere al societăţii mai mult pentru educaţiunea politică. Iar educaţiunea politică totdeauna trebuie să purceadă de la problemele speciale ale naţiunii şi cutărei epoci istorice, dacă voieşte să servească într-adevăr interesele naţionale...

Dar cu privire la naţiune, problemele istoriei naţionale trec şi peste marginile statului naţional, istoria noastră cuprinde şi partea însemnată a neamului nostru afară de regat, părţi cu care legături strînse de sînge, legături culturale ne unesc în prezent, ca şi în trecut, şi nu vor înceta de a ne uni şi în viitor! Studiul istoriei noastre, din care această parte nu poate să lipsească, are menirea să întărească deci conştiinţa naţională şi, în această direcţiune, acea conştiinţă fără de care nu-i conservare naţională, nu e dezvoltare naţională. Aşa fiind, istoriograful nostru nu poate să lase din vedere şi conştiinţa de unitate naţională, ca şi culturală, a românimii întregi şi fiecare progres în răspîndirea cunoştinţei noastre naţionale e totdeodată un progres pentru întărirea acestei conştiinţe de naţiune. Iar din vederea progresului ce vedem că se realizează azi din generaţiune în generaţiune, cunoştinţa istoriei noastre ne va da tărie şi credinţă în viitor...

În un timp ca al nostru, unde din toate părţile puterile înăbuşitoare ale egoismului tind să răzbată la stăpînire, nu putem destul accentua că cunoştinţa istorică e cel mai bun factor ştiinţific al simţului de comunitate şi cum istoria statelor e cea mai importantă parte a ştiinţei istoriceşti, istoria naţională ţine locul întîi. Prin ea mai ales, cultura istorică face educaţiunea politică, educaţiunea naţională. Dar dacă accentuăm atît de mult constituţiunea pentru stat şi naţiune, patriotismul şi naţionalismul să nu turbure concepţiunea obiectivă în istorie. Ea trebuie să fie obiectivă în cel mai înalt grad posibil. „Nimic fals să nu cuteze, nimic adevărat să nu se sfiiască a spune istoria". Acesta trebuie să fie principiul suprem al istoricului; căci numai prin cunoştinţa adevărului asupra trecutului putem înţelege adevărat prezentul şi pregătim viitorul şi numai din adevăr naşte adevărata iubire de ţară şi de naţiune.

(Din *Prelegere inaugurală a cursului de istorie veche a românilor,* note de curs stenografiate de Henri Stahl şi litografiate în anul 1899, potrivit datei de mînă înscrisă pe volumul aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române).

Pentru o arhivă a Revoluţiei

16-22 decembrie 1989:

O cronică a Revoluţiei la Timişoara

4. Luni, 18 decembrie 1989, ora 7.00 - marţi, 19 decembrie 1989, ora 7.00.

Vremea ţine cu timişorenii, rămînînd primăvăratecă şi uscată, chiar dacă într-o dimineaţă a fulguit uşor. Toţi spun: „Ne ajută Dumnezeu". După noaptea morţilor şi bătăliilor, timişorenii sînt puşi în faţa unor adevăruri aspre. Nimeni, pînă atunci, din oamenii cinstiţi ai oraşului, nu şi-a închipuit că s-ar fi putut întîmpla aşa ceva. Dar se întîmplase. Oamenii îşi cer morţii, răniţii şi arestaţii. Oraşul este practic ocupat de trupe represive ce formează cordoane sau circulă în patrule conduse de ofiţeri ai Ministerului de Interne îmbrăcaţi civil, înarmaţi. Piaţa „Dacia" este blocată ca şi fosta judeţeană de partid. Tot astfel Întreprinderea de Reţele Electrice, Piaţa Libertăţii, Piaţa „Maria" şi Primăria oraşului. Şoselele de acces în oraş sînt blocate, iar convorbirile telefonice interurbane întrerupte. Poşta mare este închisă şi, în ea, la ora 10.00, zace încă un cadavru. Spitalul judeţean este de asemenea gardat de trupe. Ultimii studenţi din cămine sînt evacuaţi şi trimişi în localităţile de baştină. Sediul miliţiei şi închisoarea sînt blocate cu trupe. La Fabrica Electromotor, muncitorii intră în grevă, situaţie semnalată şi în alte întreprinderi din oraş. Pe tabloul locatarilor clădirii unde a stat pastorul Tőkés, care fusese arestat, un cartonaş fixat cu o pioneză indică numele noului locatar al apartamentului. La Spitalul judeţean lumea întreabă deja de morţi.

În acest cadru sumar schiţat, o Timişoară izolată complet de ţară continuă să lupte încă, de una singură, împotriva celei mai odioase dictaturi din istoria României. Este în această luptă atît curajul, cît şi disperarea acelora care nu mai aveau nimic de pierdut.

În după-amiaza zilei de luni şi în noaptea spre marţi, se desfăşoară alte trei bătălii împotriva forţelor represive.

Bătălia de la Catedrala ortodoxa română **(orele 16.00-23.00).**

După ce la orele 14.00 un securist în civil trage focuri de intimidare în aer şi în asfalt pe strada Măcieşilor şi pe strada Paris, ca să împrăştie grupurile tot mai dense de oameni din centrul oraşului, între Operă şi Catedrală se înmulţeşte numărul securiştilor înarmaţi, îmbrăcaţi în civil, dar şi al oamenilor oraşului. Semnele bătăliei plutesc în aer. Către 16.30, pe treptele Catedralei şi în jurul acestora, se adună un grup de cca. 30 copii, cărora li se adaugă şi foarte mulţi tineri şi maturi. Copiii flutură un steag tricolor şi scandează: „Jos ceauşescu!", „Vrem o ţară liberă!", „Libertate!". Sînt peste 1 000 oameni în jurul Catedralei. Gheorghe S. rela-

Vineri, 22 decembrie 1989 în balconul Operei...

...și pe bulevardul Republicii

tează cum a împărțit lumînări luate din Catedrală celor de pe scări. Unii martori susțin că focul asupra celor de pe scări a fost deschis dintr-un transportor blindat. Alții că s-ar fi tras prima rafală dintr-o mașină ARO, care a trecut prin fața lăcașului sfînt. În fața Catedralei, dincolo de carosabil se află un cordon de trupe înarmate. După primele focuri, copiii și o parte dintre oameni se refugiază în Catedrală și după coloanele de la intrarea acesteia. Alții se adăpostesc în Parcul central al Catedralei ca și în bufetul Expres din colț. Pe treptele Catedralei zace un tînăr împușcat în cap. Balta de sînge din acel loc se mai vedea și a doua zi. În Catedrală, un rănit grav este îngrijit de o femeie și o adolescentă. Este chemată Salvarea, dar forțele represive interzic accesul ei la treptele Catedralei, amenințînd că vor trage. Ofițerul sau subofițerul din Ministerul de interne care amenință șoferul Salvării este recunoscut de un manifestant: cu o seară înainte, în civil, spărgea vitrine. Gheorghe S. are curajul să înfrunte forțele de represiune și dirijează mașina Salvării în fața lăcașului, ca să fie transportat rănitul. După aceea fuge în Parcul central. Pe străzile din jurul parcurilor se învîrtesc transportoarele blindate care trag cu armamentul de bord asupra oamenilor din parcuri, aruncă petarde și gaze lacrimogene. Din Catedrală, mulți ies pe ușile din spate și fug în parcul acesteia. Tirul continuă în zonă. Se înregistrează răniți și morți[1]. Printre manifestanți se răspîndise și zvonul că nicolae ceaușescu a fugit în Iran. Se strigă: „Ticălosul de oltean a fugit la Teheran". Trupele represive pătrund în parcuri, împușcînd și arestînd oameni care sînt bătuți cu brutalitate. O parte dintre manifestanți, cărora li se adaugă și alții, se retrag în Piața Operei, unde demonstrează pașnic în continuare și unde, între orele 19.00-22.30, nu se trage. Dar, după această oră, se trage din nou și se înregistrează alte victime.

Bătălia din Calea Buziașului (noaptea de luni spre marți).

Pe la orele 1.00-1.30, în zona Întreprinderii Electrotimiș, este observat un incendiu. Apar transportoarele blindate dinspre Fabrica Banatul, care trag puternic vreme de o jumătate de oră. Focurile răzlețe continuă pînă la orele 4.00 dimineața. Nu deținem alte amănunte.

Bătălia din Calea Girocului (orele 18.00-24.00).

Muncitorii ies din blocurile de locuințe de pe Calea Girocului și de pe străzile adiacente. Pe strada Albac, un grup de adolescenți și tineri, înarmați cu bîte și pietre, opresc cu forța mașinile ce trec și cer șoferilor cîte un litru de benzină. Cu excepția unuia, care încearcă să fugă și este oprit, ceilalți dau benzină. Femeile coboară din case și aduc sticle care să fie umplute. Se scandează pe Calea Girocului, „Jos ceaușescu!", „Libertate!", „Criminalii!" ș.a. Apar trupe de represiune, soldați de vîrstă incertă și securiști în ținută civilă. De la un megafon de mînă se ordonă lumii să plece acasă. Se trage o rafală în aer, dar oamenii rămîn neclintiți. Apare un autoturism Dacia alb, din care coboară trei civili ce trag în oameni și apoi fug cu mașina. Se trage intens în oameni, în zona alimentarei și a librăriei de pe Calea Girocului, spre ferestrele blocurilor și în casele scărilor, pe străzile laterale, cum sînt Lidia, Albac, Naturii și altele. Se înregistrează morți și răniți. Mulți dintre răniți evită să meargă la spital, de teamă că vor fi arestați și anchetați acolo de securiști. Unii credeau că vor fi pur și simplu omoriți.

În aparență, autoritățile dictaturii „au liniștit" orașul, punîndu-i călciiul pe grumaz. S-au făcut instructaje conducătorilor de întreprinderi și secretarilor organizațiilor partidului comunist privind organizarea unor adunări cu muncitorii, în care să fie condamnați participanții la Revoluție ca huligani, inconștienți, naționaliști șovini unguri și ca elemente declasate, care jefuiesc și distrug orașul. În realitate, autoritățile au pierdut totul. Lozinca „Nu plecăm acasă, morții nu ne lasă!" constituie chintesența atitudinii populației din Timișoara. Pentru nici un timișorean de bună-credință dictatura nu mai putea guverna România și poporul în care trăsese.

Pe planul tactic al luptelor, forțele represive și-au epuizat toate mijloacele, de la pistol la tanc, de la provocare la zvon și demagogie verbală. În același timp, populația Timișoarei abia acum pornește la luptă în totalitatea ei. În cursul zilelor de luni și marți, centrul de greutate al Revoluției se mută treptat în marile fabrici ale orașului, în colectivele puternice de muncitori. Practic încă de duminică seara, odată cu primele gloanțe trase, partidul comunist român a fost lichidat la Timișoara ca formație politică, iar pentru timișoreni aceasta echivala cu întregul partid comunist. Un proces de precizare a opțiunilor fundamentale, naționale, umane și politice s-a petrecut și în armata de la Timișoara. De marți, orele 24.00 focul armelor a încetat total la Timișoara pentru trei zile. Trebuie să amintim și faptul că sub focul gloanțelor, sectoarele vitale ale orașului (lumină, apă, termoficare, telefoane, transport public și spitale) au continuat să funcționeze neîntrerupt. Este felul în care mulți muncitori din Timișoara au luptat în Revoluție.

5. Marți, 19 decembrie 1989, ora 7.00-miercuri, 20 decembrie 1989, ora 8.00.

Începînd de marți, întregul oraș este în grevă. Principalele puncte ale urbei sînt blocate de trupe. Continuă arestările. Se zvonește că noaptea au fost furați morții de la Spitalul județean, zvon care se va confirma. În toate întreprinderile orașului muncitorii, mai ales cei tineri, se organizează, hotărîndu-se să iasă de miercuri pe străzi. În unele întreprinderi, ieșirea în stradă va avea loc abia joi sau vineri. Două sînt principalele bătălii ale zilei și amîndouă au loc la mari întreprinderi.

Bătălia de la Electrobanat (ELBA).

Încă de dimineață, muncitorii intră în grevă, adunați în curtea fabricii. Porțile dinspre Gara de Nord și dinspre Canalul Bega ale fabricii sînt blocate de trupe ale Ministerului de interne. Oamenii se tem de provocatori, care ar fi putut intra în incintă pentru a declanșa incendii, ceea ce ar fi dat prilejul forțelor de represiune să tragă în plin. Muncitorii renunță la ideea de a se duce la întreprinderea alăturată, Electromotor, pentru a se uni cu cei de acolo, și se baricadează în spatele porților, scandînd lozinci anticeaușiste și fluturînd steaguri tricolore curate. În exteriorul fabricii, în zona pieței alimentare din Josefin și lîngă pod se adună o mulțime de tineri dornici să-i ajute pe muncitorii de la ELBA. Se blochează podul pentru a se opri manevra transportoarelor blindate, punîndu-se de-a curmezișul mașini, un tractor cu remorca răsturnată, camioane. Unele dintre ele sînt aprinse, ca să nu mai poată fi mutate. Se trage asupra mulțimii de pe pod, care se refugiază în halele pieței. O femeie și o fetiță, lovite de glonț, cad în Bega. Poșeta femeii plutește pe apă și este recuperată de un manifestant. Securiștii trag spre piață. Sînt înregistrate victime omenești — morți și răniți. Muncitori nevinovați care veneau de la lucru cu

[1] Operațiunea, se pare, a fost condusă de Ion Coman venit din București, însoțit de trei camioane cu trupe speciale de securitate. Acesta, văzut de unii martori pe un transportor blindat, cu arma în mînă, în uniformă de general, a ordonat soldaților și ofițerilor care trăgeau în aer să tragă în plin, amenințîndu-i cu tribunalul militar și degradarea.

tramvaiul sînt arestaţi sub pretextul că ar fi vrut să-l deturneze. Bătălia durează pînă după orele 18.00. Se fac numeroase arestări, oamenii fiind urmăriţi pe străzi cu maşinile.

Bătălia de la Electrotimiş (Calea Buziaşului).

Muncitorilor de la Electrotimiş li s-a promis încă de luni, dar şi marţi dimineaţa, că nu se va mai trage. Dar s-a tras şi luni noaptea. De marţi dimineaţa, fabrica intră în grevă. La 16.30, cca. 300 tineri din fabrică sînt în curte, lîngă gardul dinspre stradă. Pe trotuarul din sensul giratoriu, din afara întreprinderii, se adună mulţimea. Se ridică o nouă baricadă pe Calea Buziaşului, la ieşirea din oraş. Sînt blocate maşini şi tramvaie şi puse cap la cap. Doar unui camion care aducea lapte în oraş i se dă drumul să treacă. Pe la orele 17.00 apare un microbuz, din care coboară cca. 15 oameni înarmaţi, în frunte cu un securist civil care somează lumea să plece. Sînt ameninţaţi cu împuşcarea atît cei din stradă, cît şi cei din curtea fabricii. La 17.15 se trage o primă rafală în aer. Lumea huiduie forţele de represiune, scandează lozinci şi se agită. Către orele 17.30 mai apar două maşini cu trupe. Se trage în plin în oameni. Sînt înregistrate victime şi bătălia continuă pînă la orele 19.00. Mărturiile despre aceste evenimente pe care le deţinem sînt departe de a fi suficiente.

6. Miercuri, 20 decembrie 1989, ora 8.00 - joi, 21 decembrie 1989, ora 8.00.

Chemarea la grevă generală este urmată de numeroşi oameni din Timişoara. Încă de dimineaţă, în Calea Buziaşului, muncitorii se organizează pe întreprinderi. La 9.30, muncitorii de la Întreprinderea Optica se unesc în stradă cu cei de la Electrotimiş şi AEM. Sînt înlăturate ultimele lozinci ceauşiste şi mulţimea se îndreaptă fluturînd steaguri tricolore fără stemă, cu eşarfe negre, spre Fabrica Banatul, adunînd, pe rînd, muncitorii de la Fabrica de autoturisme, de la cea de detergenţi, Azur, Ambalajul Metalic, şi mai apoi, pe cei de la Cooperativa Progresul şi de la Guban. O adevărată avalanşă umană creşte pe străzile oraşului. Fabrica Banatul avea zi liberă. De pe această platformă industrială, coloana trece pe lîngă Abatorul oraşului, o parte din ea o ia spre centru, dar cei mai mulţi ajung la spitalul de pe bulevardul Victor Babeş, scandînd: „Aveţi grijă de copii!". Coloana se opreşte şi la Spitalul ortopedic de pe bulevardul Mihai Viteazul, unde sînt internaţi mulţi răniţi. Aici se cîntă Deşteaptă-te, române. De acolo, coloana se îndreaptă spre Consulatul iugoslav, cerînd diplomaţilor să comunice în exteriorul ţării adevărul despre Timişoara şi despre ce vor oamenii din acest oraş. Un reprezentant al consulatului, tînăr şi emoţionat, le promite îndeplinirea cererii. Din acest loc, mulţimea se îndreaptă spre Fabrica ELBA, unde ajunge cam în vremea cînd deja muncitorii de la ELBA, Electromotor şi CFR se îmbrăţişau în stradă, ieşind la marea demonstraţie a libertăţii. Chiar dacă în acea zi nu se trăsese, chiar dacă autoblindatele de la ELBA se retrăgeau, cei mai mulţi dintre oameni nu ştiau că încetarea focului este reală. În drum spre Catedrală, după ce de la Căminul de fete se mai iau drapele tricolore cu stema decupată şi cu eşarfe negre, mulţimea scandează „Fără violenţă!", „Armata e cu noi!", „Noi sîntem poporul!", „Pe cine apăraţi?", „Jos dictatura!", „Jos dinastia!", „Jos ceauşescu!", „Vrem alegeri libere!", „Democraţie!", „Libertate!", „Unde ne sînt morţii?" ş.a.

Între Catedrală şi Primărie, mulţimea se apropie de cordoanele de militari, se urcă pe transportoarele blindate, fraternizează cu militarii care plîng, luîndu-i în braţe. O parte din militari se retrag în Cinematograful Capitol. Împodobind transportoarele blindate cu steaguri, dîndu-le mîncare la militari, oamenii intră din nou în Piaţa Operei, printre Muzeu şi hotelul Central. În Piaţa Operei, lumea îngenunchează pentru un moment de reculegere în memoria celor morţi în zilele Revoluţiei. O parte din mulţime rămîne pe loc, iar o altă parte se îndreaptă spre Piaţa Libertăţii. Nimeni nu se împotriveşte, cînd se pătrunde în clădirea Garnizoanei, oamenii convingîndu-se că armata este alături de ei. Din Piaţa Libertăţii, coloana înaintează spre sediul fostei judeţene de partid. Ajunsă în faţa sediului, mulţimea cere stabilirea unui dialog cu autorităţile. Apar, în balconul de la etaj, cîteva persoane. Lumea huiduie şi cere să nu se tragă. Se anunţă că de marţi, orele 24.00 nu s-a mai tras. Mulţimea cere retragerea armatei din faţa judeţenei, unde sînt trei şiruri de militari. Cordoanele de trupe se retrag. În balcon sînt recunoscuţi Radu Bălan (pe atunci prim-secretar al comitetului judeţean al partidului comunist), Emil Bobu şi Constantin Dăscălescu (pe atunci prim-ministru al guvernului). Acesta din urmă vrea să vorbească şi este huiduit. Se aduce un megafon de mînă, ineficient pentru miile de oameni. Ulterior se montează megafoane mai puternice. Urcă în balcon un reprezentant al mulţimii, bărbos, cu un poncho din pînză albă, pe care scrie „Jos ceauşescu!", care face linişte şi încearcă să-i dea cuvîntul lui Dăscălescu. Acest prim-ministru de operetă nu ştie să spună altceva decît că a venit să „analizeze" şi să „rezolve" pe rînd problemele Timişoarei şi că lumea ar trebui să plece la locurile ei de muncă. Lumea îl huiduie. Se scandează în lozinci principalele dezideRate ale mulţimii. Dăscălescu minte, afirmînd că nu cunoaşte situaţia din Timişoara. Se alege spontan un comitet din mulţime, care urcă în sediu. Între ei sînt muncitori şi intelectuali. Mulţimea aşteaptă rezultatul tratativelor, a căror primă condiţie este înlăturarea lui ceauşescu şi a familiei sale. Fără îndeplinirea acestei condiţii, reprezentanţii mulţimii consideră că primul ministru nu mai reprezintă conducerea ţării. Reprezentanţi ai mulţimii revin în balcon şi citesc toată lista de revendicări formulate în faţa lui Dăscălescu. În linii mari ele sînt cele formulate de Frontul Democratic Român constituit la Timişoara, în 19-20 decembrie 1989, care peste cîteva zile aderă la Frontul Salvării Naţionale.

Aproximativ cu aceleaşi formulări şi la aceeaşi oră — dacă nu cumva cu un ceas mai devreme — aceste revendicări sînt citite adunării populare din Piaţa Operei de la balconul acesteia. Revenind la judeţeana de partid, Dăscălescu tergiversează orice răspuns pînă seara, aşteptînd întoarcerea dictatorului din Iran şi discursul acestuia radiotelevizat de la orele 19.00.

În mulţimea din faţa judeţenei roiesc securişti în civil. Unii dintre ei sînt descoperiţi. Oamenii din adunare jură să nu plece de acolo (lozinca „Jurăm, jurăm, jurăm să nu plecăm!") şi să nu-şi lase reprezentanţii singuri în sediu. Pericolul arestării şi omorîrii lor este foarte mare. Membrii acestui comitet anunţă că în jurul lor se învîrtesc persoane dubioase, că există pericolul provocărilor. Tineri, căţăraţi pe zidurile judeţenei, scriu lozinci anticeauşiste cu spray-uri colorate. Se acoperă cu lozinci şi portrete de copii — simboluri ale nevinovaţilor omoriţi — firmele de instituţii. Este înlăturată stema partidului comunist. Se pun în portdrapele tricoloruri cu stema decupată şi cu eşarfe negre. Vin noi şi noi coloane de la IMT şi de la întreprinderi. Dinspre centru soseşte un transportor blindat, împodobit cu steaguri naţionale şi cu oameni urcaţi pe el. Ceva mai tîrziu, pe la orele 20.00 este descoperit la intrarea laterală un autoturism ARO cu număr fals de circulaţie, 1—AB—1238 şi un număr de rezervă militar. În el se găsesc arme, care sînt arătate mulţimii. Prin spatele clădirii se semnalează pătrunderea peste garduri, în sediu, a

Piaţa Operei, pe 23 decembrie 1989
(fotografii executate de Szasz Istvan, Remus Trailescu, Stan Constantin)

unui grup restrins de securişti, meniţi probabil să-l protejeze pe Dăscălescu şi Bobu. Mulţimea îşi organizează cordoane de ordine din tineri. Va sta în faţa judeţenei pînă dimineaţa. Comitetul mulţimii iese noaptea din judeţeană şi se uneşte cu cel din balconul Operei.

Balconul Operei

Cealaltă mare adunare populară care continuă pînă vineri neîntrerupt se desfăşoară în Piaţa Operei. În balconul acesteia, din dispoziţia lui Ilie Matei, fost prim secretar al judeţului şi secretar al comitetului central al partidului, aflat la Timişoara, au fost instalate megafoane. Acest individ, urît de tot judeţul, intenţiona să organizeze un miting în Piaţa Operei de coloratură proceauşistă. Reprezentanţii mulţimii care intră în Operă au la dispoziţie aceste megafoane. Sînt citite de la balconul Operei revendicările mulţimii, aşa cum au fost ele scandate de zile întregi pe străzi, devenite puncte ale proclamaţiei Frontului Democratic Român, constituit la Timişoara. Înaintea orcărei discuţii cu guvernul, se cere înlăturarea tiranului ceauşescu, a soţiei şi familiei sale şi judecarea lor publică. În cazul în care nu se va îndeplini această primă condiţie, adunarea de la Timişoara nu mai recunoaşte guvernul. Pe plan naţional, se cere organizarea de alegeri libere, libertatea cuvîntului, presei, radioului şi televiziunii, deschiderea imediată a graniţelor de stat, integrarea României în rîndul statelor care garantează şi respectă drepturile fundamentale ale omului, eliberarea deţinuţilor şi dizidenţilor politici, revitalizarea economiei naţionale, reforma învăţămîntului în spirit democratic, dreptul liber de manifestare, libertatea reală a cultelor religioase şi îmbunătăţirea asistenţei sanitare şi a alimentaţiei publice. Pentru Timişoara se cere tragerea la răspundere a acelora care au dat ordin să se tragă în popor, restituirea corpurilor celor decedaţi pentru îngroparea lor după datină, cu doliu naţional şi ridicarea de monumente în memoria lor, eliberarea imediată a arestaţilor şi recunoaşterea oficială a Comitetului de acţiune al Frontului Democratic Român, constituit la Timişoara în 19-20 decembrie 1989.

De miercuri de la prînz şi pînă vineri seara, Adunarea populară din Piaţa Operei de la Timişoara durează continuu. Se organizează oamenii pe schimburi, ca să poată pleca pe rînd acasă pentru odihnă şi hrană. Se aduc alimente şi apă. Se formează cordoane de ordine care-i controlează pe toţi cei ce intră în Piaţa Operei. Este adevărat că miercuri noaptea spre joi a existat o perioadă cînd în Piaţa Operei s-au aflat numai cîteva sute de oameni — mai ales copii şi adolescenţi — şi cînd pericolul unei represiuni sălbatice era foarte mare.

Paralel cu cele două adunări, mulţimea demonstrează miercuri în faţa închisorii. Cei închişi aud lozincile scandate în afara zidurilor, doar scurtă vreme; în curtea penitenciarului pornesc să duduie motoarele unor maşini. În seara şi noaptea zilei de miercuri forţele represive eliberează arestaţii: unii sînt aduşi în faţa judeţenei de partid, alţii lăsaţi în diferite cartiere ale oraşului. Mulţimea era conştientă încă de miercuri că în cazul în care nu se va ridica şi restul ţării împotriva dictaturii, soarta timişorenilor, civili şi militari, ar fi fost îngrozitoare.

Joi, 21 decembrie 1989-vineri, 22 decembrie 1989.

În declaraţia radiotelevizată de miercuri seara, dictatorul ceauşescu îi numeşte pe timişoreni grupuri de elemente huliganice care au săvîrşit acte cu caracter net fascist. În megalomania sa criminală şi paranoică, nu rosteşte un cuvînt despre oamenii care au fost ucişi la Timişoara. Starea de necesitate declarată pentru judeţul Timiş, miercuri seara, este extinsă, joi, în toată ţara. În Timişoara, participanţii la demonstraţii şi adunări sînt convinşi că tot poporul, toţi oamenii cinstiţi din România au înţeles care este adevărul ascuns în spatele cuvintelor dictatorului. Autorităţile dictaturii încearcă să organizeze contra-mitinguri proceauşiste în întreprinderi, joi dimineaţa, care urmau să fie şi televizate. Acestea nu trec de faza intenţiilor. La Electromotor, muncitorii sînt pregătiţi să-i bată pe cei care ar fi participat la o asemenea înscenare.

Miercuri noaptea, muncitori din mai multe oraşe din Oltenia (Craiova, Calafat, Caracal, Băileşti ş.a.), sînt luaţi la ieşirea din schimbul II sau aduşi de acasă, îmbrăcaţi în uniforme ale gărzilor patriotice, îmbarcaţi în trenuri speciale, însoţite de ofiţeri de securitate şi expediaţi spre Timişoara, pentru a înăbuşi mişcarea aşa-zişilor „huligani unguri". Cei peste 150 000 timişoreni, cărora li s-au adăugat oameni din Buziaş, Arad, Jimbolia, Comloşu Mare şi alte localităţi din jurul Timişoarei şi care se aflau în Piaţa Operei, joi înainte de prînz, află cu stupoare de existenţa acestor trenuri în gările Timişoarei. Grupuri de manifestanţi pleacă după muncitorii olteni, pe jos sau cu autobuze. În Piaţa Operei sînt aduşi numeroşi oameni din aceste trenuri pentru a vedea adevărul. Li se dă de mîncare, căci sînt flămînzi; îşi cumpără din magazine mezeluri şi carne, pe care unii n-au mai văzut-o de ani de zile. Unii dintre ei sînt găzduiţi peste noapte în cămine studenţeşti. Alţii pleacă înapoi, răspîndind adevărul şi flacăra revoluţiei în ţară. Într-un interviu radiodifuzat, preotul Tökés spune de altfel că, după 16 decembrie, consideră Hora Unirii şi cîntec naţional al maghiarilor din România. La Timişoara nu au luptat români, maghiari, germani şi sîrbi cu interese diferite, ci cetăţenii României — adunaţi sub steagul libertăţii. De altfel niciodată în istoria sa modernă Timişoara şi Banatul nu au cunoscut conflicte naţionale grave. Toţi timişorenii află joi la prînz de aşa-zisul miting organizat de ceauşescu la Bucureşti, care ar fi urmat să aprobe monstruosul măcel de la Timişoara, şi de eşecul acestuia, care marca momentul ridicării la luptă a Bucureştiului. O mare bucurie ne cuprinde pe toţi în Piaţa Operei. Oamenii plîng, rîd, se sărută, îşi string mîna, strigă şi ţipă. Apoi aflăm de luptele de la Cluj, Sibiu şi din alte oraşe şi răsuflăm uşuraţi: nu mai sîntem singuri. Ţara este, toată, cu noi! Pericolul ca dictatorul paranoic să aducă la Timişoara toate forţele de represiune din ţară, transformînd-o într-o baie de sînge, este înlăturat. În după-amiaza şi seara zilei de joi, pe treptele Operei se nasc primii copii ai revoluţiei. Se pare că primul este un băiat, botezat, prin strigătul a peste 80 000 de oameni, Victor — în numele speranţei oamenilor în victorie. Noaptea, în piaţă, circulă, duse — mai ales de copii şi adolescenţi — tăvi cu mîncare, ceai cald şi apă. Se distribuie lapte şi fructe din camioane. Nu osteneşte nimeni. Şi nimeni nu aude de avertismentele de la megafonul din Piaţa Libertăţii, privind declararea stării de necesitate şi somează lumea să se răspîndească fiindcă altfel se va trage. Nu se trage. Nu are cine să tragă. Armata este cu noi.

Vineri dimineaţa se răspîndeşte manifestul Frontului Democrat Român, intitulat A căzut tirania, tipărit în limbile română, maghiară şi germană. Un alt manifest din aceeaşi dimineaţă, numit Rezoluţia finală a Adunării populare din Timişoara, cere încă de atunci instituirea unui guvern provizoriu, separarea puterilor în stat, democratizarea ţării ş.a. La amiaza zilei de vineri, dictatorul fuge şi, la Bucureşti, prin lupta eroică a sute de mii de oameni, se proclamă România. Această Românie este şi a noastră, a timişorenilor. Pentru ea ne-am rugat în timpul slujbei de vineri dimineaţa, oficiată în balconul Operei. La Timişoara, sub cerul albastru, oamenii plîng de bucurie şi de durere. Poporul a învins. Se apropie sărbătorile Crăciunului. Şi nimeni nu ştie că vor fi şi ele stropite cu sînge.

Încheiem vineri la prînz, în 22 decembrie, microcronica revoluţiei timişorene. Considerăm că evenimentele ce au urmat în oraşul nostru, după această dată, aparţin procesului de făurire a noii Românii şi că istoricul va trebui să le interpreteze în lumina acţiunilor desfăşurate aici, a actelor legislative şi a activităţii pe multiple planuri a organelor noii puteri de stat. Această analiză poate fi făcută şi mai tîrziu. Pentru ea vor exista documentele justiţiei. Paginile de mai sus au fost scrise acum, spre a nu se uita sau răstălmăci adevărul.

Sîntem conştienţi că această primă cronică va suferi numeroase corectări şi adăugiri. Ţinem să mulţumim celor care prin mărturiile lor ne-au ajutat să o întocmim şi Studioului de Radio Timişoara liberă, care a intrat în emisie vineri 22 decembrie 1989 şi care a popularizat acţiunea de stringere a mărturiilor privind Revoluţia la Muzeul Banatului din Timişoara.

Revenind la zilele Revoluţiei, nu avem dreptul să uităm că în luptele din Timişoara s-au jertfit, laolaltă, români, maghiari, germani şi sîrbi, indiferent de credinţe, ocupaţii, vîrstă şi convingeri politice. Dar, mai presus de toate, nu trebuie să uităm sîngele copiilor, adolescenţilor şi tinerilor vărsat pe străzile oraşului, faptul că această revoluţie a fost, în primul rînd, de ei făcută şi că pentru ei trebuie să reconstruim o ţară şi o societate în care ei şi copiii lor să se poată realiza liberi şi demni.

Trăiască Timişoara liberă!
Trăiască România liberă! ■

Redactarea întregului text a fost încheiată în 25 ianuarie 1990, orele 15.00

Florin MEDELEŢ,
Mihail ZIMAN

Deşteptarea României

„O ce veste minunată!" Care ar putea fi alta reacţia noastră despre evenimentele petrecute în România în ultimele zile dintr-un an care va intra în istorie, alături de 1776, 1789 şi 1848. Plecarea pentru a treia oară în România, în toamna anului 1989, cu o bursă de cercetare Fulbright, a fost primită de familie cu anumită ezitare şi temere. De la prima şedere a noastră în ţară, în 1971, şi pînă acum, atmosfera şi condiţiile culturale, spirituale cît şi cele materiale din România au devenit din ce în ce mai apăsătoare şi mai neprielnice. În 1983, de pildă, cînd ne-am întors acasă, în Statele Unite, am simţit nevoia de o oarecare perioadă de recuperare morală şi psihică. Familia mea n-a fost, aşadar, cu totul entuziasmată cînd am primit bursa pentru 1989-1990.

Totuşi, mi-a fost dor de ţara în care am trăit mulţi ani, unde există o cultură şi o civilizaţie care a devenit şi a noastră şi unde avem atîţia prieteni dragi şi colegi buni. Iar evenimentele din Ungaria, Polonia, U.R.S.S. şi din alte ţări din est anunţau un timp extraordinar de interesant pentru a dori să fim în Europa. Întîmplător, în studiile mele despre Anul 1848 în România am dat peste poezia lui Vasile Alecsandri *Către români*, unde vestitul poet moldovean întreabă: „Pînă cînd să creadă lumea, o! copii de Românie!/ C-orice dor de libertate a perit, s-a stins din voi?/ Pînă cînd să ne tot plece cruda, oarba tiranie/ Şi la caru-i de trufie/ Să ne-njuge ea pe noi!" (*Apud* Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, vol. I, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1982, p. 358).

O întrebare pusă în 1848, dar valabilă şi pentru 1989! Oare putea apărea o mişcare pentru libertate într-o Românie ţinută sub o dictatură de tip modern totalitar? Poate după moartea tiranului. Dar românii au o fire foarte răbdătoare şi sistemul era aşa de crunt şi fără milă, încît chiar atunci ar fi fost greu de imaginat o revoluţie.

Nici studenţimea română nu ne dădea multe speranţe în această privinţă. Mulţi se arătau atraşi de posturi şi cîştiguri. Păreau în multe cazuri tineri fără convingeri, fără principii, aşa cum au învăţat de la părinţii lor. Li se părea că, într-adevăr, „orice dor de libertate a perit, s-a stins" în România.

Dar ce am văzut în Bucureşti în zilele de decembrie 1989? Am avut cam aceeaşi uimire cu cea care a apărut pe faţa dictatorului ceausescu cînd a fost huiduit şi fluierat la 21 decembrie Am văzut studenţimea românească, înarmată numai cu speranţa pentru un viitor mai demn şi dorinţa pentru o libertate adevărată, înfruntînd miliţieni, soldaţi şi securişti în faţa Hotelului Intercontinental, după prînz, în ziua de joi. Am văzut, cu emoţie mare, oameni înălţînd în aceeaşi zi tricolorul cu stema R.S.R. ruptă. Am simţit recunoştinţa profundă a populaţiei Capitalei faţă de martirii din Timişoara, cei care au început revoluţia cu curajul lor. Am văzut cum nici elicopterele, nici ameninţarea armelor nu a intimidat mulţimea în Piaţa Bălcescu şi în Piaţa Unirii. Am văzut, în sfîrşit, o unitate într-adevăr neclintită împotriva regimului ceauşist, chiar din prima zi, în Bucureşti.

Am fost profund impresionat, pe urmă, la 22 Decembrie, cînd şi în Piaţa Universităţii şi în Piaţa Palatului am văzut poporul insistînd că revolta lui o să fie „fără violenţă", chiar cînd a ştiut că în Timişoara au fost masacraţi copii şi cînd a ştiut că în noaptea precedentă în Bucureşti au fost bătuţi şi împuşcaţi zeci de studenţi şi alţi protestatari paşnici. Am asistat cu durere la întîile memoriale apărute în faţa Şcolii de Arhitectură, unde am putut să văd găurile gloanţelor făcute în ziduri cu mai puţin de o zi înainte. Am asistat la intrarea în Piaţa Palatului, prin str. Oneşti, a acestei revoluţii spontane şi fără altă ideologie decît dorinţa de libertate de aici înainte. Am observat şi am participat la atmosfera într-adevăr festivă din piaţă şi de pe bulevardul Magheru, în după-amiaza zilei de vineri, cînd Mîntuitorul a dat un splendid cadou de Crăciun unui popor care a suferit

(Continuare în p. 17)

Dr. Paul E. Michelson este profesor universitar la Huntington College, statul Indiana, S.U.A., şi secretar al Societăţii de studii româneşti din Statele Unite. A venit în România în anii 1971-1973 şi 1982-1983, cu burse de cercetare Fulbright şi IREX. A sosit din nou în ţara noastră în decembrie 1989, fiind însoţit, şi de astă dată, de soţie, Jean, şi de cei doi băieţi, David şi Paul-Philip. S-a specializat în istoria politică a României din perioada modernă, temă pe care a scris mai multe studii între care: Mit şi realitate în dezvoltarea naţională a românilor; Teme în istoriografia românească modernă şi contemporană; Lecţia inaugurală a lui Gheorghe Brătianu asupra istoriografiei medievale. 1923; Conflict şi criză; dezvoltarea politică românească, 1861-1871, **apărută la New York, 1987. În prezent, lucrează, împreună cu istoricul Apostol Stan, de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga", la o monografie privind istoria revoluţiei române de la 1848.**

Martor al eliberării poporului român de sub tirania ceauşistă, domnia sa a ţinut să încredinţeze revistei Magazin istoric, **spre publicare, textul următor, scris în limba română.**

Tiranul bîlbîit

Scriam într-un text precedent că uzurparea puterii este modul propriu de instaurare a tiraniei și că marginalitatea este condiția naturală a tiranului. Într-un anume sens, orice răsturnare a puterii neagă legitimitatea acesteia și deci apare ca o uzurpare; această ruptură poate fi justificată ca o *restaurare* a legitimității anulate de regimul politic răsturnat, dar creează oricum un moment de haos pe care trebuie să-l recupereze. Reflecția — fie ea populară și implicită ori cultă și explicită — despre tiranie izolează acest moment de haos și-l transformă în atribut definitoriu al guvernării tiranice, care apare ca antiguvernare.

Mitul lui Oedip, retrăit de orice spectator al lui Sofocle ca un mit al tiraniei, exacerbează această conștiință a haosului, alăturîndu-i în chip indisolubil contrariul său: Oedip este în același timp urmașul legitim al părintelui său, regele Laios — ca fiu, ca eliberator al cetății de blestemul Sfinxului, ca soț al reginei văduve — și cel mai puțin legitimat dintre regi — ca unul ce-a fost blestemat de zei să-și ucidă tatăl și să se însoare cu propria-i mamă. Dubla natură a instaurării — haos și ordine deopotrivă — se exprimă prin această dublă determinare, contradictorie și aporetică, a eroului. Pe drumul de la Delfi la răscruce, Oedip nu a mers *în urma* lui Laios, cum merge un fiu în urma părintelui său; el s-a înfruntat cu Laios și l-a ucis pe acesta, întrerupînd ordinea firească a generațiilor și declanșînd un mecanism generator de haos și moarte; regina cu care s-a împreunat era propria-i mamă, și pruncii lor îi erau și fii, și frați, într-un vîrtej de nedeterminare pe care timpul, în curgerea lui firească, nu i-a putut îndura.

Legendele, anecdotele, istoriile despre tirani reali pun în joc aceeași percepție a drumului întrerupt sau deviat: Battos, tiranul Cyrenei se bîlbîie — adică nu poate comunica verbal; Cypselos, tiranul Corintului, are o mamă șchioapă și care e măritată în afara uzanțelor — adică rezultă dintr-o „comunicare" nereglementară față de norma comunicării prin căsătorie; marginalitatea tiranului față de regimul nobiliar pe care îl răstoarnă și-l uzurpă este în alte părți ale Greciei exprimată prin anecdote despre obîrșia lui nearistocratică sau despre moravurile lui stranii.

În fața acestei realități a imaginarului, tiranul se silește, dimpotrivă, să-și afirme legitimitatea. El face apel la tradiție — nu la cea pe care tocmai a răsturnat-o, ci la cea anterioară, fondatoare de ordine: pretinde că se trage din regii legendari și le imită comportarea prin dărnicie și construcții somptuoase; pretinde că e mai aproape de zei decît oamenii obișnuiți — Pisistrate, la Atena, este reinstalat la putere de o femeie deghizată în zeița Atena, pe un car triumfal amintind de hierogamiile ritualurilor și procesiunilor publice, și trece drept expert în oracole. În același sens, toți tiranii se apropie de popor ca să contracareze opoziția aristocraților, căutînd astfel o legitimare nemijlocită, prin consens majoritar, și care înlocuiește tradiția prin sentimentul unei acțiuni directe de binefacere și solicită afecțiunea întregii cetăți.

Toate acestea nu scapă ochiului public, care percepe *artificiul* constitutiv al acestei solicitări a legitimității: Aristotel scria că tirania care rezistă în timp este doar cea care *mimează bine regalitatea*, și atenienii care-l vedeau pe Pisistrate instalat de zeița Atena în fruntea cetății știau bine că e vorba, de fapt, de un spectacol simbolic, nu de o epifanie. Puterea politică devenea astfel perceptibilă ca *joc*, ca artificiu și convenție; deținătorii ei nu mai erau purtători de har, ci meșteri îndemînateci în tehnica manevrării maselor. Ceva esențial despre natura politicului — sau, mai bine-zis, tocmai despre non-natura lui, despre caracterul artificial, convențional și „cultural" al jocului politic — devenea evident. Chiar dacă epoci mai tîrzii, ostenite de laicitate, vor reafirma *charisma*, harul celor puternici — numească-se ei Alexandru sau Charlemagne — ceva esențial va dăinui, de la Aristotel la Machiavelli, din această percepție laică a puterii, obiect de negociere și domeniu al controlului rațional asupra haosului și iraționalului. Gestul suveran al lui Apollon, pe frontonul templului de la Olympia, cu brațul întins deasupra violenței agitate a centaurilor, căreia îi impune, imobil, ordinea, exprimă în transcedent raționalitatea imanentă cu care oamenii inventă în fine, *politica*.

Zoe PETRE

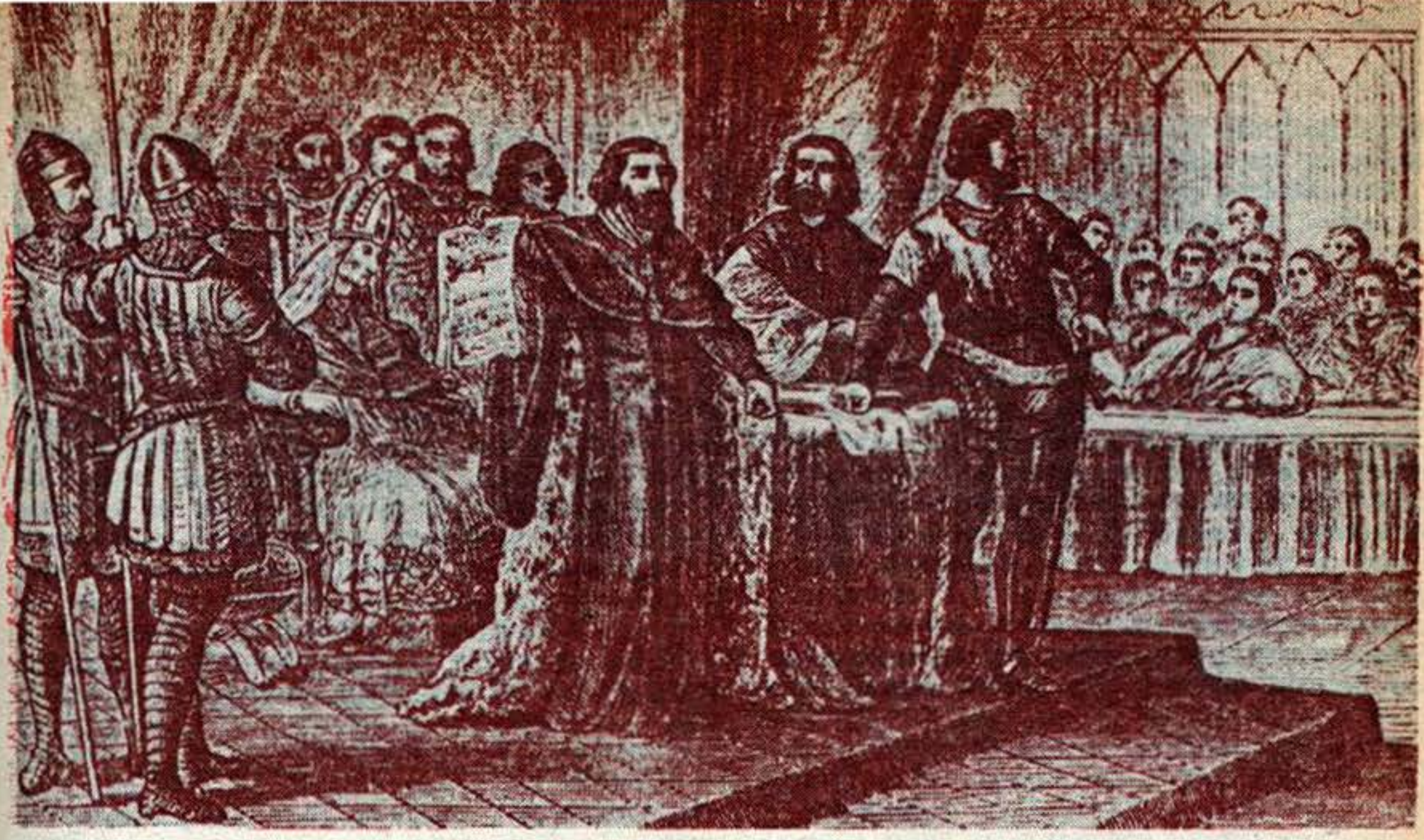

CONSTITUŢIILE ÎNCEPUTURILOR VIEŢII POLITICE MODERNE

Perspectiva apropiată a elaborării Constituţiei României, aşa cum se prezintă ea după Revoluţia din decembrie 1989, îndeamnă la reflecţii asupra a ceea ce va fi noua lege fundamentală a ţării. Aceasta înseamnă că, prin supunerea unei largi dezbateri publice, Constituţia viitoare trebuie să fie emanaţia înţelepciunii colective a întregii naţiuni. De la un asemenea colocviu general nu pot lipsi reprezentanţii ştiinţei istorice. Revista Magazin istoric **se înscrie la discuţii cu prezentul articol, care îşi propune să întreprindă o incursiune în istoria constituţiilor ce stau la începuturile vieţii politice moderne pe plan universal şi naţional. Articolul se va mărgini să prezinte în datele esenţiale laboratorul de creare a constituţiilor luate în considerare, principiile directoare şi prevederile lor mai importante, fără a intra în analiza efectelor avute prin aplicarea lor în practica politico-socială a statelor.**

Potrivit definiţiilor în general acceptate, Constituţia este legea fundamentală a unui stat, cu forţă juridică superioară celorlalte legi, care reflectă gradul dezvoltării politice, sociale, economice la un anumit moment al ţării date, cuprinde principiile organizării statului, ale raporturilor putere-societate, putere-individ, stabileşte drepturile şi datoriile cetăţeanului, sistemul electoral, configuraţia organelor centrale şi locale etc. Se poate vorbi de Constituţie — sublinia cunoscutul jurist român Constantin Dissescu — atunci cînd se realizează separaţia puterilor în stat şi responsabilitatea guvernamentală.

Dar prin Constituţie — remarca aceeaşi personalitate — se înţelege şi organizarea socială. În acest sens se vorbeşte de constituţii şi în antichitate şi în evul mediu. Istoria marchează „constituţiile" Atenei, Romei şi altele, devenite tot mai consistente o dată cu organizarea statală teritorială şi cu aşezarea vieţii societăţii nu numai pe temeiul moralei, ci mai cu seamă pe cel al legii. „Constituţii" de organizare socială găsim şi în evul mediu, între care adunările de stări, cum au fost Statele Generale în Franţa, compuse din reprezentanţi ai nobilimii, clerului, burgheziei şi ai altor elemente din mediul urban sau rural — aşa-numita stare a treia. Cercetînd instituţiile medievale româneşti, Nicolae Iorga vorbeşte de o dezvoltare constituţională la noi, cuprinsă în accepţia de stat bazat pe ideea naţională şi pe cea a

În imagine: 15 iunie 1215: Ioan fără Ţară îşi pune semnatura pe Magna Charta Libertatum.

unui teritoriu definit, precum şi pe ideea domniei, pe existenţa unui Stat al ţării.

Constituţiile de organizare socială au fost însoţite de proiectarea unor constituţii ideale de către mari gînditori ai lumii, căutînd să răspundă întrebărilor în legătură cu cele mai bune temeiuri ale organizării statului, guvernămîntului, cu sistemul de legi care ar putea asigura viaţa cea mai fericită. Aşa au apărut celebrele sinteze: Statul **lui Platon şi** Politica **lui Aristotel. Pe baza studierii a peste 150 constituţii reale, a numeroase proiecte de constituţii ideale, Aristotel conchide: „Constituţia este ceea ce determină în Stat organizarea regulată a tuturor puterilor, dar mai ales a puterii suverane", „toate constituţiile care au în vedere folosul obştesc sînt pure, pentru că sînt conforme cu dreptul absolut; din contră acelea care au în vedere numai folosul guvernanţilor sînt defectuoase, şi numai nişte forme corupte ale constituţiilor bune, căci sînt despotice, adică tratează pe guvernaţi ca pe nişte sclavi, pe cîtă vreme cetatea este o asociaţie de oameni liberi".**

Gîndirea marilor filosofi ai antichităţii va avea iluştri continuatori în reprezentanţii umanismului, raţionalismului şi iluminismului. Două tratate despre arta guvernării **(1690) a lui John Locke,** Spiritul legilor **(1748) a lui Charles Secondat, baron de Montesquieu,** Contractul social **al lui Jean Jacques Rousseau, de exemplu, dau expresie principiilor constituţionalismului modern, opunînd dreptul natural celui de origine divină, libertatea şi democraţia opresiunii şi absolutismului, voinţa generală şi separaţia puterilor în stat despotismului şi tiraniei.**

De la Magna Charta...

Cea mai veche constituţie în vigoare este Constituţia engleză, vestita constituţie nescrisă, ale cărei începuturi se plasează acum 775 de ani. Să ne întoarcem dar în timp. 15 iunie 1215: pe pajiştea de la Runnymede, spre Windsor, stau faţă în faţă regele Ioan fără Ţară, înconjurat doar de şapte devotaţi puterii sale absolute, şi baronii englezi, avînd sprijinul acelor „liberi homines", în care se includeau aproape toate straturile sociale (exclusiv şerbii). Pentru prima oară, notează cunoscutul istoric britanic G.M. Trevelyan, poporul englez era de partea baronilor şi împotriva Coroanei. Nu era, aşadar, o simplă adunare, ci o veritabilă mişcare, care va obliga monarhul să-şi pună iscălitura, chiar în acea zi, pe *Magna Charta Libertatum*[1], document prin care Coroana recunoştea „libertăţile" supuşilor ei. Dar „libertăţile" de atunci nu aveau înţelesul celor din epoca modernă, ele neînsemnînd decît respectarea cutumelor, a aşa-numitelor drepturi cîştigate, în fapt vechile privilegii ale seniorilor, care, treptat, au putut fi cumpărate şi de orăşeni bogaţi. Fapt este că, din omnipotentă, monarhia devenea limitată; regele era ţinut să respecte legea, încălcarea ei justificînd revolta, şi era supus controlului unui consiliu de nobili.

Cu timpul, controlul prin Consiliul baronilor s-a transformat în control prin intermediul Parlamentului, compus din nobili şi nenobili, instaurat efectiv de Eduard I, la 1295, care îşi va extinde permanent prerogativele, devenind, spre miezul secolului celor două revoluţii, din 1640-1648 şi 1688, dintr-un mediu de discuţii cu valoare consultativă un for legislativ decisiv.

În tot acest proces s-a făcut deseori apel la *Magna Charta Libertatum*, formulările ei nefiind mărginite la rezolvarea concretă a unor situaţii proprii sec. XIII, ci atribuindu-li-se o vocaţie de generalitate, faimosul document din 1215 fiind considerat drept o „Chartă a libertăţilor engleze" dintotdeauna, care şi-a căpătat o necontenită dezvoltare în succesive statute fundamentale: *The Petition Right* (1628), *Instrument of Government* (1653), *Habeas Corpus Act*[2] (1679), *The Bill of Rights* (1689) şi altele. *Magna Charta*, jalonul principal al căii constituţionale, şi toate legile de importanţă deosebită ulterioare, la care se adaugă diferitele obiceiuri încetăţenite în practica guvernării sau chiar hotărîri judecătoreşti, formează constituţia nescrisă a Marii Britanii. Prin însuşi faptul că nu e scrisă, apreciază Nicolae Petrescu, cunoscutul cercetător al istoriei civilizaţiei Angliei, Constituţia engleză exclude orice normă rigidă, are un caracter elastic, fiind, prin aceasta, cea mai flexibilă formă de organizare politică din lume.

Reglementarea constituţională a revoluţiei „glorioasă" din 1688 a avut un exeget şi apărător în Locke şi entuziaşti admiratori în Montesquieu şi Rousseau. Doctrina liberalismului clasic conturată de ei va avea un prim debuşeu în revoluţia americană de independenţă dintre 1776-1783 şi în Constituţia Statelor Unite ale Americii din 1787.

Consolidarea cuceririlor dobîndite de cele 13 colonii americane care luptaseră în războiul de independenţă[3] reclama asigurarea unui sistem naţional de guvernare puternic pentru a înlătura carenţele vagii unităţi stabilite prin aşa-numitele *Articole ale Confederaţiei.* Acestui scop i-a fost consacrată Adunarea Constituţională care şi-a început lucrările la sfîrşitul lui mai 1787, în Pennsylvania State House din Philadelphia, unde fusese semnată *Declaraţia de Independenţă.* Erau de faţă 55 delegaţi, aleşi şi trimişi de state, care însă nu reprezentau un corp omogen, între ei existînd deosebiri de vederi apreciabile.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1970; 3/1973; 1-6/1976.

...la cele 4 400 cuvinte

Spre a se putea realiza un consens în cadrul diversității de interese și păreri care se ciocneau s-a apelat la autoritatea lui George Washington, căruia i s-a încredințat președinția, iar dezbaterile s-au desfășurat în secret, deoarece dezvăluirea dezacordurilor sau voturilor ar fi aținat patimi și ar fi împietat asupra scopului scontat. Așa se explică de ce atmosfera lucrărilor Adunării, care au durat de la 29 mai pînă la 15 septembrie, zilnic (în afară de duminica), de la 6 la 8 ore, nu este cunoscută decît din însemnările lui George Madison, publicate la o jumătate de secol de la consumarea marelui eveniment. Cu toate tensiunile și controversele, pînă la urmă s-a realizat ceea ce istoricii numesc *Marele Compromis*, datorită căruia Constituția a putut fi definitivată. Îndemnînd să fie adoptată, bătrînul Franklin spunea: „Cînd aduni un număr de oameni pentru a beneficia de avantajul înțelepciunii lor colective te afli inevitabil laolaltă cu acei oameni, cu toate prejudecățile lor, pasiunile lor, erorile lor de opinie, interesele lor locale și vederile lor egoiste. Este oare de așteptat ca o asemenea adunare să producă ceva perfect? Mă surprinde deci faptul că sistemul elaborat aici este atît de apropiat de perfecțiune... În consecință, domnilor, accept această Constituție, întrucît nu mă aștept la una mai bună și, de asemenea, nu sînt sigur că nu este cea mai bună".

La 17 septembrie, într-o adunare solemnă, delegații, mai puțin trei, și-au pus semnătura pe pergamentul pe care erau frumos caligrafiate, de funcționarul Jacob Shallus, cele 4 400 cuvinte ale Constituției, devenită astfel legea fundamentală în virtutea căreia se desfășoară guvernarea Statelor Unite ale Americii de 202 ani. Dînd o apreciere globală Constituției, cu prilejul bicentenarului elaborării ei, celebrat în 1987, Everett Carll Lodd, director executiv al Institutului Roper Center for Public Opinion Research din S.U.A., reliefa că ea este o operă strălucită de inginerie politică și, totodată, expresia unui consens de opinie ce definește ființa națională, a cărei longevitate se explică prin valorile conservate în filele ei — putere de stat limitată dar validată cu consimțămîntul poporului, libertăți individuale și drepturi de proprietate, pluralism pe arena politică. Societatea în general și statul în special există — sau trebuie să existe — pentru a înfăptui dreptul fiecărui om la „Viață, Libertate și căutarea Fericirii". Exemplificînd cu principiul separării puterilor în stat, Lodd arată că materializarea lui în Constituție nu reprezintă doar o măsură prudentă de apărare împotriva tiraniei de stat, ci și o precauție judicioasă împotriva oficialităților insuficient de competente și informate. Această măsură își are asigurare tocmai în faptul că Congresul — puterea legislativă —, președintele — șeful puterii executive —, Curtea Supremă — exponentul puterii judiciare —, continuînd să existe ca instanțe separate care îndeplinesc sarcini comune, fiecare dintre ele dispune de un întreg arsenal de control una asupra celeilalte.

În rîndul autorilor celei mai vechi constituții scrise se cer introduși și cei care au proiectat și ratificat amendamente de importanță cardinală, care au sporit, în două secole!, numărul cuvintelor Constituției de la 4 400 la 7 567. Drepturile omului, cele civile și politice, nu și cele economice, au fost prevăzute în cei patru ani care au urmat semnării. Abolirea sclaviei, prin amendamentul 14, a necesitat un război civil cu jumătate de milion de jertfe, care a reprezentat în fapt o a doua Adunare Constituțională. Dreptul de vot s-a universalizat treptat, femeile l-au primit doar după 133 ani. Decizia Curții Supreme în cazul Dred Scott, cu valoare constituțională, care a statuat, în 1857, că negrii nu au drepturi cetățenești a fost înlăturată abia în anii '60 și '70 ai secolului nostru, ca urmare a amplelor manifestații și proteste între organizatorii cărora s-a aflat Martin Luther King jr.

Prezentînd asemenea exemple, revista *Time*, în numărul special dedicat bicentenarului, din 6 iulie 1987, menționa: Constituția este încă o treabă neterminată. Autorii ei, scrie revista, nu puteau să prevadă America sfîrșitului de secol XX, cu enormul guvern național, cu corporațiile multinaționale, cu crima, tehnologia computerelor, ingineria genetică, poluarea, mass-media, armele nucleare și restul. De aceea, *Time* este de părere că ceea ce au creat fondatorii a fost un extraordinar program de civilizare, că geniul Constituției constă, între altele, în capacitatea ei de a se schimba în timp ce structurile ei de bază rămîn la fel. ■

(Va urma)

Constantin ANTIP

Benjamin Franklin și R.R. Livingston redactează Declarația de independență *a celor 13 colonii americane*

Documente ale istoriei

Punturile naţiunii române transilvane votate în adunanţa naţională de la Blaj în 15-17 mai 1848*

1. Naţiunea română, răzimată pe principiul libertăţii, egalităţii şi fraternităţii, pretinde independinţa sa naţională în respectul politic ca să figureze în numele său ca naţiune română, să-şi aibă reprezentanţii săi la dieta ţării în proporţiune cu numărul său, să-şi aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătoreşti şi militare în aceeaşi proporţiune, să se servească cu limba sa în toate trebile [cauzele] ce se ating de dinsa, atît în legislaţiune, cît şi în administraţiune. Ea pretinde pe tot anul o adunare naţională generală. La acestea s-au adaos că de aci înainte în lucrările legale ale celorlalte naţiuni transilvane şi în limbile lor românii să se numească români, iar nu oláh, walach şi bloch.

2. Naţiunea română pretinde ca beserica română, fără distinţiune de confesiune, să fie şi să rămînă liberă, independintă de la oricare altă biserică, egală în drepturi şi foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române şi a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputaţi bisericeşti şi mireneşti. În acelaşi sinod să se aleagă şi episcopii români, liber, prin majoritatea voturilor fără candidaţie.

(La aducerea-aminte despre vechiul drept al românilor de a avea mitropolie şi sinod general anual s-a proclamat de popor mitropolia română transilvană cu aplaus unanim. Dacă episcopii celorlalte naţiuni şi confesiuni vor avea pe venitoriu scaun în dietă ca reprezentanţi ai bisericii lor şi dacă capitulurile lor vor fi reprezentate, naţiunea română cere aceleaşi drepturi pentru episcopii şi capitulurile lor.)

3. Naţiunea română, ajungind la conştiinţa drepturilor individuale, cere fără întîrziere desfiinţarea de iobăgie fără nici o despăgubire din partea ţăranilor iobagi atît în comitate, cît şi în districte, scaune şi graniţa militară. Ea cere tot deodată şi desfiinţarea dijmelor ca a unui mijloc de contribuire impedecătoriu economiei.

4. Naţiunea română poftește libertatea industrială şi comercială cu ridicarea ţehurilor [restricţiilor] şi a privilegiurilor şi a tuturor pedecelor şi stavilelor cu ţările convecine de care se ţine desfiinţarea vămilor la graniţă.

5. Naţiunea română poftește ca dajdea ce s-a pus de la un timp încoace asupra vitelor — care din pricina strimtorii hotarelor gremiale [corespunzind întinderii hotarelor comunale] se ţin şi se pasc în ţările vecine cu mari cheltuieli şi nespusă greutate şi însuşi cu periculul vieţei —, ca o vederată pedecă a industriei şi a comerciului activ, să se şteargă cu totul, şi tractatele care s-au încheiat între înalta Casă austriacă, Poarta otomană şi Principatele Române pentru economia vitelor să se păzească cu toată scumpătatea.

6. Naţiunea română cere desfiinţarea dijmei, adică a zeciuielei (Zehendt) metalelor create în patria aceasta, care zeciuială e o adevărată pedecă pentru lucrarea minelor. La toţi proprietarii de fodine [mine] să li se dea acelaşi drept în privinţa măsurei hotarului fodinei.

7. Naţiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie, şi a tipări fără nici o censură, prin urmare pretinde libertatea tipariului pentru orice publicare de cărţi, de jurnale şi de altele, fără sarcina cea grea a cauţiunii, care să nu se ceară nici de la jurnalişti, nici de la tipografi.

8. Naţiunea română cere asigurarea libertăţei personale; niminea să nu se poată prinde supt vreun pretest politic. Cu acestea dinpreună cere libertatea adunărilor ca oamenii să nu cadă la nici un prepus [bănuială] dacă se adună numai ca să vorbiască şi să se înţeleagă în pace.

9. Naţiunea română cere tribunale de juraţi (Jurye) cu publicitate, în care procesele să se facă verbale.

10. Naţiunea română cere înarmarea poporului sau gardă naţională spre apărarea ţărei în lăuntru şi din afară. Miliţia română să-şi aibă ofiţerii săi români.

11. Naţiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte compusă din români şi alte naţiuni transilvane pentru cercetarea causelor de mezuine [hotărnicie] ale moşiilor şi pădurilor, de ocuparea pămîntului comun şi a sesiunilor colonicale [sesiilor] şi altele cite se ţin de categoria aceasta.

12. Naţiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului, întocma cu clerurile celorlalte naţiuni.

13. Naţiunea română cere înfiinţarea şcoalelor române pe la toate satele şi oraşele, a gimnasiilor române, a institutelor militare şi tehnice şi a seminarelor preoţeşti, precum şi a unei universităţi române dotate din casa statului în proporţiunea poporului contribuent, în dreptul deplin de a-şi alege directori şi profesori şi de a-şi sistemisa învăţăturele după un plan şcolastic [şcolar] şi cu libertate de a învăţa (docere) [libertatea de a ţine cursuri].

14. Naţiunea română pretinde purtarea comună a sarcinelor publice după starea şi averea fiecăruia şi ştergerea privilegiurilor.

15. Naţiunea română poftește ca să se facă o Constituţiune nouă pentru Transilvania prin o adunare constituentă din naţiunele ţărei, care Constituţiune să se întemeieze pe principiile dreptăţii, libertăţii, egalităţii şi fraternităţii, să se lucreze codici noă de legi civile, criminale, comerciale. ş.c.l. tot după acelea principii.

16. Naţiunea română cere ca conlocuitoarele naţiuni nicidecum să nu ia la desbatere causa uniunii Transilvaniei cu Ungaria, pînă cînd naţiunea română nu va fi naţiune constitută şi organisată cu vot deliberativ şi decisiv, reprezentată în Camera legislativă; iar din contră, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuşi a se slobozi la pertractarea aceleiaşi uniuni de noi fără noi, atunci naţiunea română protestează cu solenitate.

---

* Document adoptat la Blaj, în unanimitate, de către cei 40 000 români adunaţi din toate colţurile Transilvaniei pe Cîmpia Libertăţii. Adunarea de la Blaj, de la începutul lunii mai a dat programul revoluţiei de la 1848 de dincolo de Carpaţi.

CAROL I:

PE FRONTISPICIUL EDIFICIULUI

INDEPENDENŢEI ROMÂNE

De-a lungul anilor, începînd chiar cu prima sa apariţie, revista noastră a scris pe larg — folosind o mare bogăţie de documente, mărturii şi însemnări memorialistice inedite, relatări din presă şi din alte surse de arhive[1] — despre un reprezentativ act al istoriei româneşti din a doua jumătate a veacului trecut: Războiul de Independenţă din 1877-1878. Cinstind eroismul vitejilor ostaşi români care, în condiţii deosebit de grele, au consfinţit cu jertfa lor neatîrnarea ţării, ne-am străduit să prezentăm în lumina adevărului istoric desfăşurarea evenimentelor de pe cîmpurile de bătălie din sudul Dunării din 1877-1878. Spunem ne-am străduit, deoarece — cum prea bine ştiu înşişi autorii studiilor, evocărilor, articolelor publicate — nu era deloc uşor să rosteşti adevărul nici despre aceste fapte, cum nu se mai puteau rosti pe deplin de atîţia ani multe dintre adevărurile istoriei româneşti. În ultimii ani, fusese interzisă chiar folosirea termenului de neatîrnare (intrat în uzul literaturii noastre istorice), atît pentru definirea războiului din 1877 cît şi, în general, pentru numeroase alte momente din istoria patriei.

Străduindu-se să înfăţişeze istoria în adevăratele ei dimensiuni, Magazin istoric a fost publicaţia în care s-au prezentat pe larg împrejurările chemării dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen la tronul României (inclusiv episodul refuzului prinţului Filip de Flandra, fiul regelui Leopold I al Belgiei; Magazin istoric, nr. 9-12/1976), precum şi rolul lui Ion C. Brătianu în aceste evenimente decisive pentru viaţa de stat a României moderne, ceea ce a atras asupra revistei repetate admonestări şi incriminări publice şi interdicţii de a publica alte articole pe aceeaşi temă (Magazin istoric, nr. 11, 12/1983, 2, 3/1984).

Ca şi în atîtea alte cazuri, înfruntînd barajul „indicaţiilor", am reuşit să publicăm totuşi, într-unul din numerele revistei (5/1977) — închinat, în totalitate Războiului de Independenţă —, cîteva fragmente din însemnările domnitorului Carol I referitoare la întîlnirile sale cu ţarul Alexandru II şi cu cîţiva generali ruşi. Nu am putut publica însă niciodată mărturia directă a celui care s-a aflat, în acele luni, la comanda supremă a trupelor româno-ruse din faţa fortăreţei Plevnei.

O facem acum, reproducînd partea finală dintr-o comunicare prezentată de regele Carol I la Academia Română (reprodusă în Analele Academiei Române, seria II, tomul XXVI, 1903-1904) în care, sub titlul Nicopole 1396-1877-1902, evoca prezenţa românilor sub zidurile acestei cetăţi din sudul Dunării, în timpul campaniei cruciate, la care a participat şi Mircea cel Bătrîn, în timpul Războiului de Independenţă şi, apoi, la un sfert de veac de la începutul acestuia, cînd s-a făcut pomenirea eroilor căzuţi în acele lupte. Comunicarea suveranului român este semnificativă prin valoarea sa memorialistică, conferită de faptul că relatarea, prezentată la două decenii jumătate de la desfăşurarea evenimentelor, aparţine unei persoane aflată la nivelul cel mai înalt de coordonare şi cunoaştere a faptelor.

Înainte de a urmări textul acestei comunicări, să facem cîteva menţiuni cronologice din anul 1877. 9 mai: sesiunea extraordinară a Adunării Deputaţilor proclamă independenţa României, în urma constatării stării de război cu Imperiul otoman; 10 mai: printr-un înalt ordin de zi, domnitorul Carol I cheamă armata să fie la înălţimea momentelor grele prin care trece Ţara: „Drapelul sub care luptaţi este în mijlocul vostru însăşi imaginea Patriei. Urmăriţi-l, dară vitejeşte şi cînd odată laurii păcii vor reînverzi pe munţii şi cîmpiile României, Patria cu recunoştinţă va înscrie numele bravilor ei apărători pe frontispiciul edificiului independenţei române"; 14 iunie: trupele ruse forţează Dunărea la Zimnicea, sprijinite cu trageri de artilerie ale unităţilor româneşti; 19 iulie: marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatelor ruseşti, îi cere cu insistenţă, printr-o telegramă, domnitorului român să treacă Dunărea cît mai urgent pentru a-l salva de la dezastru; iulie-august: bătălii grele pentru cucerirea Plevnei şi a sistemului ei de fortificaţii; 20 august: Carol I preia comanda trupelor româno-ruse de pe frontul Plevnei (Armata de vest); 28 noiembrie: Plevna este cucerită, trupele otomane predîndu-se fără condiţii.

Precizăm că am transcris fragmentele ce urmează din textul apărut în Analele Academiei Române conform normelor ortografice actuale; intervenţiile explicative din paranteze drepte ne aparţin.

Ioan LĂCUSTĂ

1 *Magazin istoric*, nr. 1/1967, 4-5/1972, 5/1975, 1-5/1977, 5/1982, 5/1987.

În războiul de la 1877 pentru neatîrnare, vechea cetate Nicopole a devenit o poziție strategică de mare însemnătate în tot timpul luptelor dimprejurul Plevnei, căci ea a fost baza de operație a oștirilor aliate și punctul lor de legătură cu România.

Hotărîrea luată de armata rusească de a trece Dunărea între Șiștov și Nicopole impunea supravegherea de aproape a acestei din urmă cetăți. Pentru acest sfîrșit s-au concentrat o brigadă și trei baterii din corpul al nouălea rusesc la Turnu-Măgurele, unde se aflau deja stabilite șase baterii de asediu.

La 14/26 iunie, în prezența împăratului Alexandru II, focul se începu asupra cetății Nicopole, care nu întîrzie a răspunde. În același timp, toate bateriile de pe linia Dunării, de la Calafat pînă la Oltenița, deschid un foc viu ca prevestire a unei acțiuni serioase.

La 15/27 iunie, trupele rusești trec Dunărea la Șiștov și așază apoi un pod pe vase. Flancul lor sting, dincolo de Dunăre, amenințat prin vecinătatea cetății Nicopole, impunea stăpînirea ei cît mai grabnică.

La 18/30 iunie, marele duce Nicolae îmi scrie la Zimnicea că corpul al nouălea rusesc este gata de a trece Dunărea și roagă ca divizia a patra română să ocupe Flămînda și Turnu-Măgurele, unde va rămîne artileria rusească. La 19 [iunie] /1 [iulie], răspund că al șaptelea regiment de linie și o baterie, cari se aflau la Islaz, vor trece Oltul și se vor duce la Turnu; fac totuși oarecari rezerve în privința întinderii prea mari a liniei române și asupra necesității de a avea aceste trupe în mînă pentru o eventuală operație între Calafat și Corabia. Totodată înștiințez pe marele duce despre ieșirea lui Osman Pașa din Vidin și înaintarea lui spre răsărit cu cincisprezece batalioane și două baterii.

La 23 [iunie] /5 iulie, în urma unei noi cereri, mai pornesc la Flămînda al cincilea de linie, al treilea de călărași și o baterie.

La 26/8 iulie, un regiment de cazaci intră în Plevna, de unde gonesc pe turci, puțini la număr; a doua zi însă cîteva batalioane trimise din Nicopole alungă pe cazaci și reiau Plevna.

În sfîrșit, la 29/11 iulie, corpul al nouălea rusesc, acoperit de cavaleria sa, înaintează spre Nicopole. La 1/13 iulie, bateriile de asediu și bateriile române de la Turnu, Flămînda și gura Oltului deschid focul asupra Nicopolei. Spre seară, avant-gardele rusești sosesc înaintea cetății, o brigadă de cazaci ocupă drumul spre Plevna, iar noaptea se asază baterii pe locuri acoperite cu lucrări de pămînt. A doua zi dimineața, din ambele țărmuri ale Dunării, nouăzeci și două tunuri aruncă ghiulelele lor asupra Nicopolei. O divizie a corpului al nouălea înaintează spre valea Osmei și, în urma unei lupte înverșunate, ocupă satele dimprejurul cetății, precum și podul de peste Osma. Turcii se retrag spre Nicopole, lăsînd în stăpînirea rușilor înălțimea de la Samovit. De la răsărit, o brigadă de infanterie, susținută de cavalerie, atacă retranșamentele înaintate cu atîta voinicie, încît turcii, după o bărbătească împotrivire, sînt siliți a da înapoi spre cetate, care se află astfel înconjurată din toate părțile și strînsă de aproape. Noaptea pusese capăt acestei lupte sîngeroase, la care infanteria și bateriile române participase cu un foc viu, mai ales în momentul retragerii turcilor din poziția de la Samovit. Seara înștiințez iarăși pe marele duce că o nouă coloană turcească de douăzeci și cinci batalioane cu cavalerie a ieșit din Vidin mergînd spre Rahova.

La 3/15 iulie se hotărîse luarea cetății cu forța și de dimineață tunurile bubuiau din nou spre a pregăti asaltul, însă comandantul cetății ridică steagul alb pe meterez. Focul încetă și un parlamentar oferi predarea sub condiția liberei retrageri a trupelor turcești. Cererea fu respinsă și comandantul silit a se închina voinței învingătorului. Doi pași și șapte mii soldați, dintre care trei sute răniți, depuseră armele; șase steaguri, o sută treisprezece tunuri, peste zece mii puști și două monitoare fură cucerite.

Armata rusească pierdu în această luptă un general, treizeci și unul ofițeri și o mie două sute șaptezeci și nouă oameni. Turcii aveau aproape o mie morți.

Prin înlesnirea ce a dat operațiunilor ulterioare, căderea cetății Nicopole poate fi privită ca unul din cele mai însemnate evenimente ale războiului.

La 8/20 iulie ni se cere ca trupele române de la Turnu-Măgurele să ocupe Nicopole și ni se arată dorința ca prizonierii turci să fie escortați de călărași pînă la cea mai apropiată etapă rusească. Aceste propuneri nu sînt primite. Tot la 8/20 iulie o divizie a corpului al nouălea are o luptă crîncenă la Plevna și e silită a se retrage spre Nicopole, cu o pierdere de șaptezeci și cinci ofițeri și peste două mii oameni. Plevna era ocupată de trupele lui Osman Pașa, despre a cărui plecare din Vidin anunțasem pe marele duce Nicolae.

La 11/23 iulie primesc o nouă cerere din partea împăratului Alexandru pentru ocuparea cetății Nicopole, spre a face disponibile trupele rusești de acolo. La 13/25 iulie această cerere este reînnoită și primită.

La 17/29 iulie, cei dintîi ostași români pun piciorul pe acest pămînt, unde luptase Mircea cu aproape patru veacuri înainte. Regimentele al cincilea de linie și al patrusprezecelea de dorobanți, cu al treilea și al optulea de călărași, trec Dunărea la Turnu-Măgurele pe vase mari și sînt primite cu toate onorurile de generalul Stolipin, comandantul cetății Nicopole. Regimentele al patrusprezecelea de dorobanți și al optulea de călărași ocupă orașul, un batalion din al cincilea de linie păzește podul de peste Osma spre Rahova, iar celălalt batalion drumul spre Plevna. Regimentul al treilea de călărași este trimis înainte, însărcinat cu serviciul de recunoașteri. Trecerea acestor trupe din divizia a patra pe teritoriul Bulgariei s-a admis, cu condiția ca ele să rămînă sub a mea comandă și cu dreptul de a dispune de ele ori unde vom avea trebuință.

La 19/31 iulie se ivește o nouă ciocnire între două corpuri de armată rusești și trupele lui Osman Pașa. Lupta fu înverșunată și vitejească din ambele părți; spre seară, bătălia era pierdută pentru ruși, cari sînt siliți a se retrage; o sută șaptezeci ofițeri și șapte mii oameni rămîn pe cîmpul de luptă. În aceeași seară tîrziu, primesc o depeșă a marelui duce Nicolae, prin care mă roagă a trece grabnic Dunărea cu toată armata spre a veni în ajutorul trupelor rusești amenințate. Se dă diviziei a patra ordinul de a se concentra la Nicopole și de a sprijini armata rusească unde va fi nevoie.

La 22 [iulie] /3 august înștiințez pe marele duce că, cu toate greutățile unei schimbări a liniei noastre de operație, o voi muta, și că sînt gata a coopera cu trupele sale pentru luarea Plevnei, devenită o primejdie permanentă pentru armata imperială. Podul pentru trecerea Dunării va fi stabilit între Islaz și Corabia. Cer însă un răgaz de 8 zile pentru pregătiri și intrarea în acțiune.

La 23 [iulie] /4 august, marele duce îmi mulțumește că am pus divizia a patra la dispoziția sa, cerîndu-mi și pe a treia. Fiind informat că nici o acțiune serioasă nu va fi începută înainte de sosirea a șase divizii noi din Rusia, amîn răspunsul meu.

La 4/16 august, rușii insistă iarăși pentru ca divizia a treia să treacă Dunărea și pentru ca podul nostru să fie așezat nu la Corabia, ci la Nicopole. Ambele aceste cereri nu sînt primite.

Corespondența între marele duce și mine urmează pînă la 13/25 august și are de obiect cooperația trupelor române, a căror individualitate ceream să fie păstrată neapărat. Întîlnirea mea cu marele duce la Nicopole este întîrziată din cauza neînțelegerii asupra mai multor cestiuni, pe care doream să le văd rezolvate mai înainte prin înscris.

La 10/22 august, marele duce îmi arată prin o telegramă din Gorni-Studen că situația trupelor sale la Șipca este serioasă și insistă ca armata română să grăbească trecerea Dunării. Fără întîrziere răspund că podul de la Silistioara, lîngă Corabia, este aproape așezat și că trupele sînt concentrate acolo, gata să intre în Bulgaria.

La 12/24 august, regimentele al patrulea și al cincilea de călărași cu o baterie călărească trec Dunărea la Nicopole. A doua zi, marele duce îmi telegrafiază că împăratul și el doresc a mă vedea cît mai neîntîrziat și că mă așteaptă cu nerăbdare.

La 14/26 august, o parte din divizia a treia trece Dunărea la Corabia pe pontoane spre a ocupa linia Iskerului.

La 15/27 părăsesc Corabia și pornesc spre Turnu-Măgurele; la 16/28 seara sosesc la Gorni-Studen, în marele cuartier imperial, unde sînt călduros primit de împăratul Alexandru, care-mi oferă comandamentul superior asupra tuturor trupelor dimprejurul Plevnei. Divizia a patra română se află deja acolo. Mulțumesc împăratului de cinstea făcută Țării, iar la observațiile mele despre răspunderea unei așa grele însărcinări, el îmi răspunse: „Dumnezeu ne va ajuta".

A doua zi s-a întrunit un mare sfat de război în care s-au hotărît dispozițiunile de căpetenie pentru „detașamentul de la Vest", denumire ce s-a adoptat pentru armatele aliate dimprejurul Plevnei. Asupra cererii marelui duce am admis ca podul de lîngă Corabia, după trecerea armatei române, să fie mutat la Nicopole spre a putea servi și armatei rusești. Prin această mutare ne schimbasem pentru a treia oară baza noastră de operație.

După amiază am pornit la Zimnicea, unde am rămas noaptea; pe drum, la podul de la Șistov, am avut o jalnică întîlnire: sutimi de căruțe cu răniți de la Șipca.

La 18/30 august am părăsit Zimnicea, după ce am vizitat pe generalul Dragomirov, grav rănit la Șipca. Seara eram întors la Corabia. A doua zi am ținut un sfat de război în care s-au luat toate măsurile pentru trecerea armatei în Bulgaria și pentru schimbarea bazei noastre de operațiuni în urma mutării podului la Nicopole. Această mutare era să ne pricinuiască multă trudă și grijă.

În aceeași zi o depeșă îmi aduce știrea că turcii au ieșit din Plevna și că s-a încins o nouă luptă serioasă, în care rușii au pierdut 30 ofițeri și aproape o mie de oameni.

La 20 [august] /1 septembrie, în fața podului de la Silistioara, am trecut armata în revistă. După binecuvîntarea dată de episcopul Rîmnicului și al Noului-Severin, trupele s-au pus în mișcare cu muzicile în cap și steagurile desfășurate. Pline de voioșie și de încredere în izbîndă, ele trec peste marele pod, de o lungime de aproape o mie metri, stabilit pe 120 pontoane de fier. Seara m-am întors la Turnu-Măgurele și a doua zi la șapte ore dimineața am trecut Dunărea pe un mic vaporaș spre Nicopole, unde generalul Stolipin m-a primit în capul unei companii din regimentul Kostroma cu drapel și în sunetul imnului românesc. Apoi, încălecînd, m-am suit pe un drum repede spre a ajunge la cetate, unde fîlfîia steagul nostru. De acolo am trecut în revistă trupele care ocupau Nicopole, chiar pe marele șes care domină Dunărea și unde se desfășurase bătălia de la 1396. Bucuria mi-a fost mare de a putea saluta acolo pe cei dintîi ostași români care trecuse pe pămînt străin, gata a se jertfi pentru Patrie. Coborîndu-mă în valea Osmei am luat rămas bun de la d-l Aurelian, ministrul lucrărilor publice, și de la prefectul județului Teleorman, și am pornit cu trăsura spre Poradim, escortat de un escadron din al treilea de călărași. În tot timpul călătoriei bubuiau tunurile de la Plevna, ca un fel de salut al sosirii mele pe cîmpul de luptă...

Am tras într-o căsuță țărănească care, luni întregi, fu locuința mea. A doua zi soseau trupele pe care le trecusem în revistă la Silistioara. Îndată după trecerea lor în Bulgaria, podul fu desfăcut și plutit pe Dunăre, spre a fi așezat între Turnu-Măgurele și Nicopole. O vijelie, care se deslănțui atunci, ne strică mult material: pontoanele fură aruncate la mal, unele sfărîmate, altele înecate. Înlocuirea lor ceru mai multe zile și curentul Dunării, mărit prin revărsarea Oltului și a Osmei, ne sili a lucra zi și noapte pentru așezarea podului. În fine, la 30 [august] /11 septembrie, chiar în ziua bătăliei celei mari dinaintea Plevnei, podul era gata și comunicațiile asigurate...

După luarea Rahovei am cerut ca Nicopole să fie pus sub ordinele mele; la 22 [noiembrie] /4 decembrie trupele române înlocuiesc pe cele rusești, iar un român este numit comandant al cetății...

La 24/6 decembrie vremea se strică din nou; valurile Dunării sînt cît ale mării, numeroase pontoane sînt rupte din pod.

În ziua de 28/10, ziua neuitată a căderii Plevnei, legătura nu este încă restabilită și serviciul se îndeplinește cu un pod umblător.

La 4/16 decembrie începe un viscol îngrozitor, cinci zile de-a rîndul ninge și viforăște fără încetare, toate comunicațiile sînt tăiate...

În fine, la 10/22 decembrie, vijelia încetînd, am putut părăsi Poradim, unde stătusem peste trei luni. Drumul pînă la Nicopole — patruzeci kilometri — l-am străbătut în nouă ceasuri, mare parte călare, din cauza adîncimii zăpezii și a frigului. Termometrul arăta optsprezece grade sub zero...

La intrarea în cetate, toți ofițerii trupelor române din Nicopole mi-au ieșit înainte. Stradele erau astupate cu trăsuri și căruțe; pe lîngă ele, mulți cărăuși și cai morți; în șanțurile cetății unsprezece mii prizonieri gemeau grămădiți; spre paza lor numai o mie cincisute soldați.

Seara am stat cu ofițerii mei, care îmi oferise o masă. Peste noapte regimentul al zecelea de dorobanți a bivuacat înaintea locuinței mele, turcii fiind de opt ori mai numeroși ca românii.

A doua zi dimineața am părăsit această cetate care, de la începutul campaniei, jucase un rol așa de însemnat ca singurul punct de reazem al armatei noastre pînă la căderea Plevnei. În momentul de a mă sui pe micul vaporaș cu care era să mă întorc în Patrie, gîndul meu nevrînd se îndreptă înapoi asupra nopților de grijă și luptelor sîngeroase încununate cu izbîndă prin ocrotirea cerului; sufletul meu, deși amărît de atîtea jertfe omenești ce văzusem cu ochii, totuși înviorîndu-se, se înălța cu mîndrie și recunoștință.

Trecerea Dunării ținu un ceas, pe un vînt pătrunzător și un frig de douăzeci de grade. Vaporașul își făcu drumul său în mijlocul sloiurilor, ocolind pe cele mari care l-ar fi răsturnat. Eram pregătit a sări pe ele la caz de nevoie. Neuitatul Ioan Brătianu, cu întreaga populație din Turnu-Măgurele, privea de pe mal cu grijă mersul șovăitor al micului vas. Cînd pusei piciorul pe pămîntul românesc, un strigăt de bucurie izbucni din toate piepturile.

Cu toții ne-am dus la biserică și am înălțat rugile noastre către Atotputernicul care ne păzise în zile de primejdie și revărsase binecuvîntările sale asupra vitezei noastre armate... ■

DINU C. GIURESCU: DREPTURI ŞI RESPONSABILITĂŢI DEPLINE

Visiting professor la William Paterson College, Wayne, New Jersey în anul academic 1988/1989, iar în 1989/1990 la Texas A M University. Cursurile predate privesc: istoria civilizaţiei europene; istoria Europei de răsărit şi în mod particular a României; istoria Germaniei de la Bismarck pînă în 1933.

A elaborat şi publicat lucrarea The Razing of Romania's Past, **precum şi o serie de articole, evocări şi numeroase interviuri în cotidiene şi periodice din S.U.A. şi Europa, în principal despre acţiunea dictaturii ceauşescu de distrugere a satelor şi monumentelor istorice din România.**

După Revoluţia poporului român din decembrie 1989 a dat o serie de interviuri şi conferinţe chiar din 22 decembrie despre semnificaţia şi importanţa istorică a evenimentelor din ţară.

Aceasta ar fi o succintă carte de vizită profesională a profesorului Dinu C. Giurescu în răstimpul de cînd se află în S.U.A., din 1988.

Era deci firesc să-l fi întîlnit cu ocazia scurtei sale vizite în România, împreună cu alţi doi distinşi oaspeţi americani, domnul Allen Kassof, directorul I.R.E.X. şi doamna Lidia Plaks, director adjunct al acestui important organism cultural-ştiinţific din Statele Unite. Colaborator şi membru în colegiul redacţional al revistei Magazin istoric **încă de la primul număr din aprilie 1967, prof. Dinu C. Giurescu a onorat în numeroase rînduri congresele şi colocviile internaţionale de istorie desfăşurate în ţară sau în S.U.A., Marea Britanie, R.F. Germania, Bulgaria, Elveţia, Franţa, Ungaria. În perioada de cînd se află în S.U.A. (împreună cu întreaga familie), am primit la redacţie mai multe scrisori prin care cititorii se interesau de soarta domniei sale, apreciat ca exponentul celei de-a treia generaţii Giurescu în istoriografia românească. Un motiv în plus pentru a-i solicita — într-un program extrem de încărcat — cîteva opinii pentru cititorii revistei noastre, solicitare la care a răspuns cu promptitudine în seara zilei de 14 martie 1990.**

— Iată, domnule profesor, la 27 martie se vor împlini doi ani de cînd aţi părăsit ţara, rămînînd cetăţean român. În ce stare sufletească vă simţiţi la această revedere cu România?

— Revin cu sentimentul că sînt acasă. Găsesc că schimbarea este extraordinară, gîndind la ceea ce a fost pînă în decembrie 1989. Am convingerea că acum stă exclusiv în puterea fiecăruia dintre noi ca România să se îndrepte spre o democraţie pluralistă, spre un regim constituţional cu separarea efectivă a puterii în stat, spre un sistem de drepturi, dar şi de responsabilităţi civice reale. Înţeleg prea bine (întrucît am trăit aici pînă în 1988) că oamenii se simt traumatizaţi şi schilodiţi psihic de 45 de ani de sistem totalitar, dar o asemenea situaţie nu îndreptăţeşte ca fiecare să continuie să se vaite şi să nu-şi asume întreaga responsabilitate de cetăţean. A cere fără să-ţi asumi responsabilităţi efective, a cere fără să munceşti duce la dezintegrare.

— Care a fost credo-ul cu care plecînd din România aţi urmărit să faceţi cunoscută istoria românilor?

— Crezul meu a fost să întreprind pe tărîmul profesiunii mele ceea ce nu putusem în nici un fel — după încercări repetate — să fac în România. M-au ajutat cel de sus şi cîţiva americani să public studiul *The Razing of Romania's Past*[1] şi mulţumesc din inimă *Magazinului istoric* că a prezentat atît de repede existenţa acestui document de conştiinţă — mărturie a vremurilor noastre.

[1] *Magazin istoric*, Serie nouă, nr. 1/1990.

— Ce gînduri de viitor aveţi?

— Îmi propun să slujesc istoriografia românească pentru a scrie lucrările pe care am fost împiedicaţi să le scriem, sau pe cele pe care a trebuit să le prezentăm în versiuni tip. Îmi propun să abordez unele din aceste teme aşa cum reies ele din documentele istorice, cu cît mai multă detaşare, obiectivitate şi cu cît mai puţină implicare sentimentală. Şi îmi propun ca la momentul cuvenit să arăt care a fost soarta generaţiei noastre de istorici, cum am lucrat, cum am ţinut ştacheta profesionalităţii; sînt o sumă de lucrări pe care nu le-aş modifica acum în nici un fel. De asemenea, aş vrea să arăt de ce am acceptat anumite versiuni oficiale ale evenimentelor.

De asemenea, pornind de la un caz concret, ca de

exemplu, *Istoria ilustrată a românilor*[1], să explic pe text mecanismul cenzurii — ce a trebuit să omit și de ce. Totodată, de ce am considerat că e mai bine să apară o carte în acele condiții, decît să nu apară deloc.

— **Ce urați revistei** Magazin istoric, **Serie nouă?**

— La început de Serie nouă — după primele numere — îi urez să nu mai accepte niciodată nici o imixtiune a factorilor politici, a grupurilor de presiune, chiar și din interiorul profesiunii noastre, pentru a orienta articolele într-un sens sau altul — chiar cu riscul încetării apariției în cazul agravării unor asemenea presiuni. *Magazin istoric* să rămînă o tribună a opiniei științifice fundamentate, chiar și opuse concomitent una alteia, dar repet fundamentate documentar.

Ar mai fi o dorință: revista să se țină cît mai departe de retorică — nu numai a epocii recente —, dar și de retorica istorică în general.

— Ce opinie aveți în privința democrației românești?

— Cel mai tînăr cetățean care are o amintire a ultimelor alegeri multipartite din România are acum cel puțin vîrsta de 73 de ani. O întreagă națiie de la 18 pînă la peste 70 de ani nu a cunoscut niciodată votul secret, liber, viața politică multipartitistă, dezbaterile cu puncte de vedere opuse, respectul față de cel de altă opinie și, mai ales, arta negocierilor pentru a ajunge la soluții de compromis rezonabile care să țină seama de majoritatea intereselor. Libertățile și drepturile democratice să nu servească de paravan pentru a învrăjbi pe unii împotriva altora.

Interviu consemnat de Cristian POPIȘTEANU

[1] Editura Sport-Turism, București, 1981.

DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI

(Urmare din p. 7)

destul. Spre seară, am coborît pe vechea stradă Sărindar (azi Mille), unde am luat un exemplar din primul număr al primului ziar apărut în noua Românie — semnificativ numit *Libertatea*.

Pe urmă, am stat — alternativ, fericit și îngrozit — toată noaptea de 22 spre 23, ascultînd pe de o parte la radio și pe de altă parte schimburile de focuri extraordinar de intense. Am plîns pentru că perfidele forțe de „siguranță" au tras în oameni neînarmați, chiar în copii, și au avariat monumente de cultură românească. Și am înălțat o rugăciune de mulțumiri pe 24, în ajunul Crăciunului, cînd a devenit din ce în ce mai clar că Revoluția română din 1989 a învins. Cine poate nega că studenții români au scris o pagină dintre cele mai frumoase în istoria românilor și în același timp una dintre cele mai surprinzătoare? Cine poate nega că poporul român a reținut din tradiția lui creștină un înalt simț de comportare morală și spirituală, chiar după o jumătate de secol trăită sub un regim totalitar? Cine poate nega că armata și civilii au luptat pentru libertate cu un curaj impresionant în fața unor indivizi bine organizați și mai bine înarmați.

Tot Vasile Alecsandri a avut de spus cîteva cuvinte foarte potrivite: „Fericit acela ce calcă tirania sub picioare!/ Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind,/ Fericit, măreț acela care sub un falnic soare/ Pentru Patria sa moare,/ Nemurire dobîndind" *(ibidem)*.

România își poate acum relua poziția firească de parte integrantă a civilizației europene și cărturarii români pot fi reintegrați în circuitul mondial unde fără îndoială au de jucat un rol important. Istoriografia românească ca și cultura românească au, desigur, mult de făcut. George Orwell, în vestita carte despre statul modern totalitar, *1984*, a subliniat cît de importantă este istoria nu numai pentru cultură, dar și pentru libertate. Orwell arăta că acela care stăpînește trecutul, stăpînește prezentul și viitorul. (Tocmai din acest motiv, într-un stat totalitar, istoria este întotdeauna cea dintîi supusă controlului). Deci, pentru apărarea libertății acum cîștigate, românii trebuie să cunoască adevărul istoric. Nu întîmplător, Aleksandr Soljenițin, într-una dintre cele mai importante cărți ale secolului nostru, *Arhipelagul Gulag*, a citat un proverb rusesc despre istorie: „Dacă te apleci asupra trecutului, ești orb de un ochi. Dar, dacă ignori trecutul, ești orb de ambii ochi".

Tot Soljenițin a formulat un îndemn: dacă adevărul este singurul lucru de care dictatorii se sperie, atunci noi trebuie să spunem numai adevărul, fără a ține cont de preț. Dacă nu avem curajul să spunem adevărul, atunci — cel puțin — trebuie să ne ferim de minciuni.

În cartea biblică a *Deuteronomului* (8; 2-3) citim: „Să-ți aduci aminte de toată calea pe care te-a povățuit Domnul Dumnezeul tău prin pustie de acum patruzeci de ani, ca să te smerească, ca să te încerce și ca să afle ce este în inima ta și de ai să păzești sau nu poruncile lui. Te-a smerit, te-a pedepsit cu foame și te-a hrănit cu mana pe care nu o cunoșteai și pe care nu o cunoșteau părinții tăi, ca să-ți arate că nu numai cu pîine trăiește omul, ci că omul trăiește și cu tot cuvîntul ce iese din gura Domnului". Așa a fost și pentru poporul român. Popor care are deschis de acum înainte un drum nou și sper din toată inima că va dovedi înțelepciunea necesară pentru a se ridica spre poziția pe care o merită în lumea de azi și de mîine. ■

Paul E. MICHELSON,
Huntington College
(S.U.A.)

23 august 1944—12 mai 1945

DIN CRONICA VICTORIEI

„În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decît o singură cale pentru salvarea ţării de la o catastrofă totală: ieşirea noastră din alianţa cu puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite... România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii... Naţiunile Unite ne-au garantat independenţa ţării şi neamestecul lor în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită... Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizînd toate forţele naţiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupaţie străină".

Aceste cuvinte cuprinse în proclamaţia către ţară a regelui Mihai I, rostită la posturile de radio în seara zilei de 23 august 1944, începînd cu ora 22.20, au avut efectul unui balsam izbăvitor pentru întreaga suflare românească, trezind-o din disperarea în care fusese cufundată vremelnic prin participarea silită la un război devenit profund nepopular, alături de forţele nazismului agresiv şi ale cărui urmări tragice populaţia le resimţea tot mai dureros. Din chiar acea clipă a rostirii Proclamaţiei regale, căreia i-a urmat Declaraţia noului guvern român condus de generalul de corp de armată Constantin Sănătescu, naţiunea noastră, ca un singur om, ca o singură voinţă, — armata şi poporul în întregimea lui — s-a înrolat activ, alături de tradiţionalii săi aliaţi, în a căror mare familie revenea, în lupta pentru eliberarea ţării, pentru înfrîngerea fascismului. O luptă pregătită încă înainte de 23 august, prin consensul forţelor politice democrate, al armatei, al monarhiei şi încheiată în ziua de 12 mai 1945, la porţile oraşului Praga. O luptă în care, după ce la 25 octombrie 1944 a fost eliberată ultima palmă de pămînt românesc de sub stăpînirea hitleristo-horthystă, ostaşii români au acţionat eroic pe cele mai grele şi încrîncenate fronturi, aducîndu-şi jertfa lor de sînge la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei. O contribuţie eroică, autentică pagină de vitejie şi demnitate ostăşească, prin care poporul român a grăbit marea victorie împotriva fascismului. Victorie obţinută şi prin jertfa celor aproape 170 000 ostaşi români, morţi, răniţi şi dispăruţi. Este o contribuţie general recunoscută încă din acele zile prin glasul unor istorici, factori politici şi militari.

În cele ce urmează, reconstituim cîteva secvenţe din eroica participare românească la războiul antihitlerist. În această microcronologie am utilizat fragmente semnificative din documentele arhivelor militare, presă, precum şi mărturiile unor participanţi la evenimente.

Al. D.

1944

24 septembrie. Angajată în lupte grele cu trupele inamice, Divizia 1 cavalerie-instrucţie trece frontiera româno-ungară la sud-vest de Salonta; acest eveniment marchează începutul participării armatei române, alături de armata sovietică, la eliberarea Ungariei.

11 octombrie. Unităţile Diviziei 19 infanterie intervin eroic, în seara zilei, în capul de pod de la Mindszent, în sprijinul Diviziei 243 infanterie sovietică, aflată într-o situaţie extrem de dificilă. Din jurnalul de operaţii al Diviziei 243: *„Inamicul poseda un sistem de luptă foarte bine organizat şi avea mulţi oameni şi armament, dar unităţile Diviziei 19 infanterie, în frunte cu Regimentul 96 infanterie, au înfrînt dîrza rezistenţă, au atacat în tot cursul nopţii, curăţind malul inamic şi înaintînd cîţiva kilometri, şi-au ocupat poziţii de luptă mai favorabile... Merită atenţie deosebită curajul şi tactica militară a ofiţerilor din această divizie care, dispreţuind moartea, au demonstrat cum trebuie înfrînt un inamic".*

19-20 octombrie. Divizia 4 infanterie luptă eroic în zona Szolnok, împotrivindu-se cu dîrzenie contraatacului extrem de puternic executat de inamic cu numeroase forţe blindate, dîrzenie sugerată şi de considerabilele pierderi umane (119 ofiţeri, 272 subofiţeri, 4 600 trupă) şi în armament. Referindu-se la cauzele care au dus la această situaţie singulară în cronica participării armatei române la războiul antifascist, un document al statului major al Armatei 1 române menţionează: *„Iniţial, se pare că aliaţii* [comandamentul sovietic] *au so-*

cotit ca exagerate informațiile noastre [referitoare la tăria atacului inamic]. *În momentul cînd s-au convins de realitate, era prea tîrziu pentru ca să se mai poată realiza un succes fără mijloace puternice. Comandamentul sovietic, de asemenea, a refuzat retragerea la vreme a acestei divizii din capul de pod".*

25 octombrie. Armata română eliberează ultima brazdă din pămîntul străbun al Transilvaniei.

26 octombrie. „Ca împuternicit al guvernului și ca reprezentant al Înaltului Comandament Român — se menționează în nota adițională întocmită de șeful Marelui Stat Major Român, general de corp de armată adjutant Nicolae Rădescu, cu prilejul semnării protocolului militar româno-sovietic — *declar că consider fixarea de către Comisia Aliată (Sovietică) de Control a numărului de mari unități române ce pot rămîne în ființă în interiorul țării ca nederivînd din obligațiile impuse României prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 (art. 1, art. 18 anexa la art. 18), condițiuni care nu pot fi modificate prin acest protocol! Protocolul îl semnez ca fiindu-ne impus de Comisia Aliată (Sovietică) de Control și în scopul de a evita consecințe dăunătoare operațiilor comune contra Germaniei și Ungariei".*

1 noiembrie. Constantin Sănătescu, primul ministru, în discuțiile purtate cu generalul locotenent V.P. Vinogradov, vicepreședinte al Comisiei Aliate de Control în România: *„În primul rînd este bine să se știe că opinia publică românească, precum și partidele reprezentative sînt unanime în ceea ce privește politica țării noastre față de Rusia Sovietică. Toți sînt de părere că colaborarea între cele două țări trebuie să se extindă și să se adîncească în toate domeniile și consideră această colaborare ca element fundamental al politicii externe a României. Oricare ar fi problemele de politică internă ce despart diferitele partide, unitatea este perfectă în ce privește politica externă. Această unitate deplină asupra principiilor esențiale ale politicii externe, care constituie condițiunea cea mai importantă de dezvoltare normală a oricărui stat, România a realizat-o".*

10 noiembrie. Locotenent-colonelul Saveliov, șeful de stat major al Diviziei 108 de gardă sovietică: *„Divizia 19 infanterie română, participînd la luptele din prima li-*

„Războiul trebuie dus pînă la capăt"

Declanșată chiar prin actul istoric de la 23 august 1944, participarea României la războiul antihitlerist și-a căpătat reglementarea juridico-militară internațională prin semnarea Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944.

Guvernul român, în ședința sa din 27 august 1944, a hotărît ca o delegație formată din Lucrețiu Pătrășcanu (președinte), Ghiță Popp, Ion Christu (miniștri plenipotențiari), Barbu Știrbei și generalul Dumitru Dămăceanu, să se deplaseze la Moscova spre a semna Convenția de armistițiu cu Națiunile Unite. Plecarea din București a avut loc în 29 august, sosirea în capitala sovietică producîndu-se în aceeași zi. După un prim contact cu reprezentanții guvernului sovietic, delegația română este lăsată să aștepte mai multe zile, timp în care au loc contacte și cu reprezentanții la Moscova ai guvernelor englez și american. Abia la 10 septembrie, ora 22, delegației române i s-a prezentat proiectul Convenției de armistițiu, specificîndu-i-se că fusese formulat „pe baza condițiilor oferite anterior guvernului român", dar că textul era „rezultatul deliberărilor principalelor trei puteri aliate".

După alte două întîlniri, în cursul cărora observațiile delegaților români nu au fost reținute decît într-o măsură infimă, Convenția a fost semnată în ziua de 13 septembrie, puțin înainte de ora 5, fiind însă datată 12 septembrie. În cele 20 articole, 6 anexe și 1 protocol erau reglementate probleme politico-militare, teritoriale, economice și administrative, multe dintre ele depășind cadrul unei convenții de armistițiu și căzînd în competența unei conferințe a păcii. Dar așa cum rezultă și din prima parte a stenogramei ședinței guvernului român din ziua de 15 septembrie 1944, pe care o reproducem, în contextul politic intern și internațional respectiv, cu toate împovărătoarele condiții ale armistițiului, România nu se putea sustrage exigențelor concertate ale celor trei mari puteri ale coaliției antifasciste. Guvernul român a aprobat Convenția de armistițiu și s-a angajat la executarea ei în ședințele din 15 și 16 septembrie 1944.

M. ȘT.

nie a frontului împotriva ocupanților germani și maghiari, s-a arătat o unitate cu desăvîrșită tactică militară. În luptele care s-au dat la nord de Alpár a distrus inamicul pe calea ferată Uj Kecskemét, tăindu-i comunicațiile și punîndu-l în imposibilitatea să se retragă și să se regrupeze în regiunea Tisei.

Comandamentul diviziei, în frunte cu comandantul diviziei, generalul Lăcătușu, șeful de stat major lt. colonelul Zăgănescu și șeful operațiilor, căpitanul de stat major Sitaru, conducînd luptele și fiind în strînsă legătură cu unitățile sovietice, s-au arătat ofițeri cu tactică militară desăvîrșită și merită să fie decorați".

23 noiembrie. „Trecînd peste greutăți materiale din ce în ce mai accentuate, răzbind prin terenuri muntoase și acoperite de păduri seculare, învingînd asprimea vremii, vînătorii noștri de munte — se arată în Ordinul de zi nr. 7, din 31 decembrie 1944, al comandantului Armatei 1 române, general Nicolae Macici —, cu eroismul lor și conduși tot timpul de priceperea și bravura comandanților — au răsturnat prin lupte dîrze și continue toate rezistențele inamicului, ascunse la fiecare pas prin păduri și au reușit astfel să străpungă complet masivul Bükk pe toată adîncimea sa de peste 20 km și să intercepteze liniile de rocadă inamice din văile Szilvás și Arlói".

1 decembrie. „Zi de sărbătoare a neamului românesc, în care mîndra noastră Transilvanie s-a alipit la țara mamă — menționează generalul de divizie Nicolae St. Stoenescu — *trebuie să însemneze pentru noi toți un îndemn nou în luptele ce vor să vină. Ostașii diviziilor 2 și 3 munte vor sărbători această zi printr-o victorie care le-o cer să o smulgă dușmanului din față, pentru ca, prin voința lor de a lupta, să dovedească voința neamului de a trăi liber și reîntregit".*

18 decembrie. Armata 4 română depășește pe un front larg frontiera ungaro-cehoslovacă cu misiunea de a continua ofensiva, cu o grupare principală spre Rožňava și cu o grupare secundară spre Košice.

Decembrie. „Ultima noapte a anului 1944 — consemnează în memoriile sale maiorul în rezervă Ion St. Dăscălescu — *ne-a găsit la periferiile capitalei ungare, față în față cu inamicul. Noi, din Corpul 7 armată, simțeam în sufletele noastre mîndria de a fi reușit să ajungem prin lupte pînă aici. Era un sentiment care ne dădea noi forțe, noi energii, care ne făcea să avem, în continuare, ca și pînă acum, un moral ridicat, determinat în special de dreptatea cauzei pentru care luptam, de căldura cu care ne înconjura întregul nostru popor".*

1944 septembrie 15-16. Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri în care s-au discutat clauzele Convenției de armistițiu

A fost prezent întreg guvernul, împreună cu comisia care a dus tratativele de la Moscova, afară de prințul Știrbei.

Domnul ministru Pătrășcanu citește actul de armistițiu, făcînd la preambul următoarele observațiuni: Delegația noastră a cerut ca să dispară din textul armistițiului cuvintele „recunoscînd învingerea, România a cerut armistițiu". Dl. Molotov a argumentat că înfrîngerea noastră este o realitate, că trupele sovietice sînt pe teritoriul României și că armatele române se retrag, bătute. Aceasta deci fiind o realitate nu trebuie să se evite argumentele trecute în text.

Delegația română a revenit, arătînd că armistițiul s-a produs nu prin forța înfrîngerii noastre militare, ci prin o acțiune politică și că aceste condițiuni care urmează să fie stabilite în actul de armistițiu au fost de multă vreme discutate cu Aliații și deci guvernul actual, care este emanațiunea acelor care au ajutat armistițiul și nu este vechiul guvern, care poate fi făcut răspunzător pentru situațiunea militară a României, are o altă bază juridică decît dacă ar fi rămas guvernul vechi.

Punctul de vedere românesc totuși nu a fost recunoscut.

Domnul ministru Buzești arată că textul preambulului vorbește despre România, care a fost în război cu mai multe țări aliate. Textul nu este precis, pentru că noi nu am fost în război cu majoritatea țărilor aliate, ci numai cu trei din numeroasele țări care costituiesc grupul Aliaților.

Domnul ministru Dămăceanu, comentînd articolul 1, arată că primul element pe care l-a ridicat delegația noastră a fost obținerea datei de la care se scurge armistițiul. În proiect au fost trecute în locul datei puncte libere, pentru a se putea completa ulterior data. Delegația noastră a cerut ziua de 24 august, de cînd, în mod efectiv, România a intrat în război cu Germania și Ungaria.

S-a argumentat că România a luptat și după data de 24 august, întrucît ordinele au sosit pe front tardiv.

Totuși, după lungi discuțiuni, comisiunea noastră a avut satisfacțiunea să se recunoască data de 24 august ca data oficială a încetării ostilităților.

Am considerat că această dată nu oglindește numai o realitate, dar în același timp ne va fi folositoare fie la revendicarea unui drept mai tîrziu la încheierea păcii, cît în special la fixarea anumitor detalii de execuție, cuprinse în clauzele armistițiului. Și într-adevăr, în ședința din 11 septembrie, cînd ni s-a înmînat textul definitiv, ni s-a comunicat și verbal că s-a admis data de 24 august, ora 4.

A doua chestiune din art. 1 care se degaje este aceea a cooperării militare româno-sovietice.

S-a admis cantitatea celor 12 divizii de infanterie și a trupelor suplimentare.

Domnul general Sănătes-

1945

1 ianuarie. Diviziile Corpului 7 armată român acționează în strînsă cooperare de luptă cu mari unități sovietice, sfărîmînd ultima centură de apărare a Budapestei; încep grelele lupte de stradă în interiorul capitalei ungare.

2 ianuarie. *„Monumentele și obiectele de artă, instituțiile culturale și așezămintele de interes public vor fi cruțate cu grijă* — se menționează în ordinul dat de generalul Nicolae Șova, comandantul Corpului 7 armată — *în timpul luptelor din interiorul capitalei ungare... Cer trupelor Corpului 7 armată să se bată cu îndîrjire pentru a învinge, dar pretind, în același timp, să se poarte leal, cu demnitate și omenie, pentru a nu micșora cu nimic măreția victoriei dobîndite".*

7 ianuarie. Postul de radio Londra: *„Diviziile române luptă astăzi alături de trupele sovietice, în Ungaria acționînd o grupare în regiunea Budapesta, iar celelalte la granița cu Cehoslovacia. Dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași care participă la bătăliile de distrugere a nazismului".*

13 ianuarie. Postul de radio Paris face următoarea apreciere: *„Franța socotește că România a adus prin contribuția ei o scurtare a războiului cu cel puțin 6 luni".*

15 ianuarie. la sfîrșit glorioasa participare a Corpului 7 armată român la eliberarea Budapestei. Succesiv, cele trei divizii române au zdrobit, împreună cu corpurile 18 și 30 armată sovietice, cele trei centuri de apărare ale capitalei ungare, parcurgînd prin luptă peste 120 km în sistemul de apărare inamic, de la Tisa pînă la 1,5 km de Dunăre, în centrul Budapestei. Din cei 36 348 militari au fost pierduți — morți, răniți și dispăruți — 10 708. *„Prin priceperea și vitejia comandanților de toate treptele și a trupelor și prin spiritul lor larg de sacrificiu, prin sîngele vărsat din abundență* — apreciază comandantul Armatei 1, generalul Nicolae Macici — *s-a scris cea mai frumoasă pagină de glorie română".*

16 ianuarie. *„Ofițerii, subofițerii și trupa din subordinele Corpului 7 armată* — menționează generalul Nicolae Șova într-un raport către Armata 1 — *care au luptat și sîngerat alături de trupele aliate de la Tisa și pînă în mijlocul Budapestei, sînt trimiși în alt sector. Ei interpretează acest lucru ca o îndepărtare nemeritată a lor de la onoarea de a lupta pînă la lichidarea com-*

cu: Angajamentul este să cooperăm cu minimum 12 divizii. Dar diviziile formate din prizonierii români intră în numărul acestora? Diviziile organizate în Moldova intră în numărul acesta?

Domnul general Dămăceanu: S-a înțeles ca numărul total al diviziilor să fie de minimum 12 divizii, formate din tot ce organizează armata română indiferent. Această chestiune de detaliu însă, precum și altele, urmează să se precizeze într-o anumită convenție militară ce urmează a se încheia la București între comandamentul român și comandamentul sovietic.

Domnul Dinu Brătianu: Se vorbește de mijloace suplimentare. Acestea ce sînt, din ce sînt formate?

Domnul general Dămăceanu: Acestea sînt formate din artilerie grea, transmisiuni, branduri, tancuri, ce se pot da.

Domnul general Potopeanu: Din cele ce spune dl. general ar rezulta că diviziile regrupate de sovietici nu intră în acestea.

Domnul general Dămăceanu: Nu s-a precizat acest lucru în ședință, urmînd să se precizeze prin convenția militară.

Domnul ministru Buzești: Avem un element de interpretat. Data de 24 august, ora 4, s-a recunoscut ca data armistițiului. Divizia Crețulescu, formată după 24 august, din trupele noastre și cu armamentul nostru, din moment ce la 24 august am încetat starea de război cu sovieticii înseamnă că armamentul nu mai este captură de război și atunci intră în cele 12 divizii.

Domnul general Dămăceanu: Trebuie precizat acest lucru în convenția ce se va încheia între comandamentul sovietic și comandamentul român.

Toate aceste chestiuni și altele care vor urma am vrut să le prevăd în armistițiu, la această chestiune s-a opus dl. Molotov, zicînd că vor face obiectul unor convenții militare ce se vor încheia ulterior.

În legătură cu aceste divizii am comunicat cinci chestiuni și anume: aceste divizii să fie înarmate în total sau în parte echipate și dotate de către Aliați. Dat fiind că mare parte din armament, echipament și materiale, fie că au fost pierdute sau capturate înainte de 24 august, ora 4, fie că au fost capturate prin dezarmarea anumitor unități ulterior acestei date, în special corpurile 1, 5 și 6, între Siret și Valea Trotușului, această înarmare am solicitat să se efectueze într-un termen maximum de 15 zile.

A doua idee: Dat fiind lipsa de mijloace și avînd în vedere caracterul războiului pe care îl ducem am solicitat ca din aceste 12 divizii două să fie blindate, dîndu-li-se materialul necesar.

Al treilea, am solicitat următoarele mijloace aeriene: 50 bombardiere grele, 75 bombardiere ușoare, 175 avioane vînătoare de zi, 50 vînătoare de noapte și 24 baterii antiaeriene grele, cu muniția și accesoriile respective.

Al patrulea, am solicitat ca forțele române, inclusiv marina de război, deși luptă sub înalt

pletă a operațiunilor din Budapesta, considerînd că au fost utilizați de aliați numai în momentele grele ale luptei, cînd ei au dat ajutorul lor neprecupețit, marcat prin șirul de morminte ale camarazilor lor căzuți în aceste lupte, și sînt îndepărtați necamaradereşte atunci cînd momentul victoriei, al recompensei și al onoarei se apropie".

22/23 ianuarie. Trupe din Armata 4 română eliberează orașul Rožňava, important nod de comunicații și punct strategic care deschide căile de pătrundere spre cursul superior al Hronului. În timpul luptelor începute în zorii zilei de 12 ianuarie, desfășurate *„într-o regiune muntoasă și stîncoasă, pe ger și viscol, cu un inamic dîrz, adăpostit prin lucrări în teren, rețele de sîrmă ghimpată și cîmpuri de mine"*, diviziile române produc inamicului mari pierderi umane, între care peste 2 000 prizonieri, inclusiv comandantul german al zonei Rožňava, cu întregul său stat major.

24 ianuarie. Din jurnalul de operații al Diviziei 11 infanterie: *„Ziua Unirii! Departe, pe teritoriul Slovaciei, armata română se bate pentru salvarea patriei scumpe, sîngerînd greu în fața unui dușman care apără terenul pas cu pas".*

31 ianuarie. Divizia 3 infanterie eliberează orașul Brezno, important nod de comunicații de pe cursul superior al Hronului.

28 februarie. Din jurnalul de operații al Diviziei 11 infanterie: *„Se încheie încă o lună de război. O lună de luptă în munți pe timp de iarnă, o lună de eforturi maxime, cu pierderi destul de mari, o lună mai puțin pînă la sfîrșitul victorios al acestui război. Speranțele de acum se îndreaptă către noua lună de primăvară, care poate fi începutul unei noi vieți a omenirii, unei lumi noi care se va crea în urma pîraielor de sînge ce au curs și curg încă pe aproape întreg globul".*

20 martie. Ordinul de zi nr. 17 dat de generalul V. Atanasiu în urma luptelor extraordinar de grele purtate de diviziile Armatei 1 în Munții Javorina, la Oremov Laz, Senohrád, Sása, Pliešovce, Dobra Niva etc.: *„Cu toate greutățile de care v-ați lovit în munți și păduri, pe viscole năpraznice, ger și zăpadă mare, ați luptat neîntrerupt, neobosit, sfidînd moartea și făcînd eforturi supraomenești ați învins un inamic dîrz și perfect armat, îndeplinindu-vă glorios datoria; strălucitele voastre arme vor rămîne de-a pururi pildă vie în istoria românismului. Ostași!... Vitejia voastră este perfect cunoscută și admirată nu numai de toată suflarea românească, ea este elogiată și de marii noștri aliați. Glorie eternă și recunoștință neamului pentru scumpii*

---

comandament rusesc, ele însă să fie comandate direct de către comandanți români, pînă la grup de armată inclusiv.

Și, în sfîrșit, ultima chestiune, am solicitat ca ori de cîte ori va fi posibil marile noastre unități să aibă un sector propriu de acțiune.

Toate aceste acțiuni au făcut obiectul din seara de 11 septembrie, în ședința plenară.

În principiu, dl. Molotov fiind de acord cu anumite lucruri, rămînînd numai ca toate detaliile — mi-a adus argumentul pentru a nu încărca textul armistițiului — să fie concretizate în convenționea militară care urmează să aibă loc la București.

În legătură cu aceste chestiuni, înainte de plecare, alaltăieri, s-a făcut o notă verbală d-lui Molotov, solicitînd ca această comisiune militară sovietică să fie instituită imediat la București, pentru ca de acolo, cu comisiunea militară română, să se treacă la discutarea acestor chestiuni.

Față de neacceptarea trecerii în armistițiu a detaliilor pe care vi le-am enumerat d-voastră, în nota pe care am înmînat-o în cursul zilei de 12, am prevăzut numai următorul lucru:

„Les alliés contribuirons pour armer, équiper et doter ces forces" [Aliații vor contribui la înarmarea, echiparea și dotarea acestor forțe].

Nici acest text nu a fost admis să fie trecut în armistițiu, rămînînd concluziunea ca toate chestiunile de detaliu să se realizeze prin comisiunile militare.

Acestea aș avea de spus referitor la punctul 1.

Domnul ministru Pătrășcanu: Trebuie să atrag atenționea, cînd este vorbă de note verbale, aceste note se fac în scris.

Domnul ministru Buzești: Va să zică punctul 1 nu este lămurit deloc, decît numai după ce se vor forma comisiile și se va încheia convenția militară.

Domnul general Dămăceanu: Comisia a cîștigat data de 24 august, ora 4, și că aportul nostru este de cel puțin 12 divizii. Aliații au recunoscut în principiu, prin Molotov, necesitatea înarmării acestor trupe, însă toate chestiunile referitoare la înarmare, obiective, urmează să se lămurească în convenția militară.

Domnul ministru Buzești: În propunerile transmise prin telegramă delegației era o expresiune cu mult mai precisă. În textul semnat nu mai figurează această expresiune. Cum trebuie interpretat „prin ducerea războiului pînă la capăt împotriva Germaniei și Ungariei?"

Domnul general Dămăceanu: În sensul că războiul trebuie dus pînă la capăt. Ei zic așa: independența și suveranitatea României nu pot să fie asigurate atît timp cît Germania și Ungaria nu sînt învinse.

Domnul ministru Buzești: Exact cum ziceau nemții cînd ne băteam în Rusia.

Domnul general Sănătescu: De altfel este logic.

Domnul Maniu: Domnilor țin de la început să constat că textul acestui armistițiu nu corespunde cu acele conversa-

noştri camarazi căzuţi pe cîmpul de bătălie... Pentru binele ţării, care se bizuie pe voi!"

27 martie. La orele 16, în momentul în care ajunge la 2 km est de Banska-Bystrica, generalul Nicolae Dăscălescu, comandantul Armatei 4, este prins în focul unor salve de aruncătoare. Un proiectil explodează în apropierea maşinii în care se află, schijele lovindu-l la gît, faţă şi ochi. După ce este pansat la ambulanţa Diviziei 11 infanterie se înapoiază la postul de comandă al armatei.

1 aprilie. În timp ce conduce personal atacul pentru cucerirea înălţimilor cu cotele 712 şi 553, care barează comunicaţiile ce duc spre Teková, pe cursul mijlociu al rîului Nitra, generalul Mihai Lăcătuşu, comandantul Diviziei 19 infanterie, *„a căzut grav rănit în mijlocul primelor valuri de atac"*. Pentru exemplara ţinută de comandant şi ostaş este citat prin ordin de zi pe Armata 1.

2/3 aprilie. După şase zile şi nopţi de atac fără răgaz, diviziile Corpului 2 armată reuşesc să elibereze oraşul Kremnica.

9 aprilie. Din raportul special pentru propunerea de decorare cu Ordinul „Mihai Viteazul" cu spade, clasa a III-a, a comandantului Armatei 1: *„Generalul de corp de armată Atanasiu Vasile s-a integrat, o dată cu numirea sa la comanda Armatei 1, de la începutul lunii februarie 1945, efortului necontenit pe care îl fac trupele noastre operative în serviciul ţării. În acest cadru generalul s-a acoperit de glorie, atît printr-o conducere pricepută, cît şi prin exemplul personal de curaj cu care îmbărbătează trupele, străbătînd de la un capăt la altul linia de luptă. Prin aceste însuşiri a contribuit din plin la reuşita luptelor pentru eliberarea poporului cehoslovac, distingîndu-se în special în următoarele operaţiuni: bătălia pentru ajungerea pe rîul Hron, forţarea rîului Hron şi forţarea rîului Nitra"*.

12 aprilie. *„Armatele române* — declară mareşalul R. I. Malinovski generalului Constantin Vasiliu-Răşcanu, ministrul de război român, cu ocazia vizitei acestuia pe front — *luptă foarte bine şi sînt foarte mulţumii de comandanţi, de statele majore şi de trupe, care sînt brave şi gata de orice sacrificiu"*.

1 mai. Din jurnalul de operaţii al Diviziei 11 infanterie: *„O nouă zi, o nouă speranţă, un nou început de lună, o lună care poate ne va aduce sfîrşitul victorios al acestui război, mai bine zis al acestui masacru general... În tine,*

ţiuni şi acele încheieri pe care emisarii noştri din Cairo au convenit cu reprezentanţii Aliaţi. Lucrul acesta este foarte important. Eu mulţumesc comisiunii pe care am trimis-o, prin sîrguinţele depuse, pentru rezultatele obţinute, desigur cu mare trudă şi desigur după multe discuţiuni. Însă aceasta nu mă împiedică să constat că Aliaţii nu şi-au respectat înţelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înţelegeri precise. Baza acestor condiţiuni era fixată în 6 puncte, care conţineau anumite asigurări foarte preţioase pentru România şi noi cînd am făcut armistiţiul şi cînd am trimis comisia la Moscova am fost de credinţă că aceste stipulaţiuni vor fi respectate. Spre marea noastră durere, vedem că acele condiţiuni nu au fost respectate. Vedem o situaţie extrem de grea, în special pentru noi care am lucrat de atîta vreme spre a putea ajunge acest scop de a avea armistiţiu de acord cu Naţiunile Unite. Tocmai pentru a ne elibera de sub orice învinuire am ţinut să constat acest lucru. Condiţiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decît cele de acum, şi fiindcă eu am cutezat să recomand partidului şi Maiestăţii Sale să facă acest armistiţiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns. În tot cazul ţin să constat că noi aceia care am pregătit această acţiune şi care am discutat-o luni de zile nu sîntem vinovaţi pentru acest text de armistiţiu. Ceea ce am preconizat era cu totul altceva. A ieşit însă altceva. Nu poartă vina dumnealor din comisie care au discutat la Moscova şi nu le fac nici o învinuire, fiindcă sînt convins că au făcut tot posibilul ca să iasă altfel. Pe de altă parte nu-i învinuiesc pentru că au acceptat acest text de armistiţiu, fiindcă nu puteau face altceva. Erau într-o situaţie într-adevăr tragică: armistiţiul declarat, de Axă rupţi, armata rusă în cooperare cu noi pentru dezrobirea Ardealului. Evident că nu puteau să stea la mijloc şi trebuiau să accepte aceste puncte care multe reprezintă o adevărata capitulaţie nu un contract liber de armistiţiu.

Ţin să constat acest lucru pentru a ne feri de învinuirea că noi am dus ţara în această situaţie. Ne-am gîndit bine ce facem, am fixat bine condiţiunile, dar firește se întîmplă şi altfel fiindcă, repet, ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova. Sîntem mici, sîntem slabi, am făcut o politică catastrofală, conducătorii ţării noastre de pînă acum au mers cu ochii închişi, ne-au dus în toate privinţele în situaţii absolut imposibile şi comisia trimisă de noi nu putea face altfel decît să semneze. Îmi închipui durerea sufletească pe care au simţit-o şi sîntem alături de dumnealor în această durere. Precizez că condiţiunile avute pentru armistiţiu, cînd am sfătuit partidul şi pe Maiestatea Sa, nu erau cele care sînt astăzi. Noi toate chestiunile le-am discutat cu multă băgare de seamă. Am luat toate măsurile care se puteau lua în asemenea ocaziuni, dar nu am reuşit cu ele.

lună mai, ne punem speranţele sa ne aduci bucuria victoriei şi să ne redai viitorul fericit al ţării, care să spele trecutul apropiat întunecat de cataclismele ce s-au abătut asupra scumpei noastre ţări. Orizontul european începe să se înseninеze ca şi nopţile tale. Semne sînt destule că ne vei aduce sfîrşitul războiului, al suferinţelor şi îngrijorărilor. Continuăm lupta cu aceeaşi dîrzenie şi reînviaţi în razele soarelui ţării de primăvară din amorţeala Munţilor Tatra vom duce la bun sfîrşit lupta începută".

8 mai. Bucuria victoriei în sectorul de luptă al Regimentului 3 dorobanţi: *„Soldaţii, în nebuna bucurie a lor, au întreţinut încontinuu bezna nopţii cu rachete luminoase de toate culorile. Trag încontinuu cu pistoalele mitralieră şi mitralierele. Nici artileria nu tace: tunarii noştri trag sute de proiectile în poziţia inamicului, dar, ca o ironie, fără a monta focoase. După orele 2 noaptea, se aşterne peste tot o linişte cu care soldaţii noştri s-au dezobişnuit de mult. Pe pleoapele tuturor somnul şi-a întins aripile şi fiecare a adormit îmbrăţişînd cu gîndul pacea, pe care de atîta timp o aşteaptă".*

„Ora încetării ostilităţilor — se arată în jurnalul de operaţii al Diviziei 18 infanterie — *se apropie cu paşi repezi. S-au trimis parlamentari în linia 1 pentru a cere capitularea inamicului".*

9 mai. Ziua Victoriei asupra fascismului, întîmpinată cu bucurie de întreaga omenire, găseşte armata română în prima linie de luptă, cu steagurile acoperite de glorie, alături de forţele Naţiunilor Unite. *„Ostaşi, luptători din armata de uscat, aer şi marină, ostaşi din stabilimente şi industrii!* — se arăta în Ordinul de zi nr. 88 al ministrului de război. *Ziua cea mult aşteptată a victoriei a sosit... Sacrificiile voastre, vitejia voastră, faptele voastre legendare de arme, săvîrşite pe cîmpul de luptă, eforturile depuse în stabilimente şi industrii nu au fost zadarnice. Prin ele gustăm astăzi nectarul din cupa de bucurie şi tot prin ele sperăm într-un viitor mai bun pentru poporul nostru".*

12 mai. Încetează orice acţiune de luptă pe frontul celui de al doilea război mondial în Europa. Trupele fronturilor 1 şi 2 ucrainene ale armatei sovietice (cu două zile în urmă realizaseră joncţiunea şi încercuiseră Grupul de armate german „Centru" din Cehoslovacia, care refuzase să execute ordinul de capitulare) lichidează, împreună cu forţele române, orice rezistenţă inamică; cele două armate române se regrupează în zone aflate la circa 80 km est de Praga, iar Regimentul 2 care de luptă în zona oraşului Znojmo. ■

În special, ţin să mulţumesc prinţului Ştirbei şi d-lui Vişoianu pentru truda şi sîrguinţa pe care au depus-o pentru a obţine condiţiile de la Cairo. Le mulţumesc foarte mult, mulţumire pe care o împărtăşiţi şi dv,

În special la punctul acesta, în condiţiunile stabilite acolo, a fost bine precizat că Naţiunile Unite ne vor înzestra cu toate mijloacele şi întreg armamentul modern, pentru a putea duce lupta mai departe. A fost precizat şi stabilit că noi ducem războiul pînă cînd el se şterge de pe teritoriul nostru. Din punct de vedere militar este evident că ceea ce spun dumnealor că Germania trebuie zdrobită definitiv este curatul adevăr, şi eu nu contrazic acest lucru, totuşi aş vrea să avem preciziuni ca să se înţeleagă lucrul acesta pînă la sfîrşit, fiindcă, vedeţi dv., războiul acesta are multe părţi, nu merge numai pe continentul nostru, merge şi împotriva Japoniei şi în toate părţile şi întreb: cum se explică, cum pînă la sfîrşitul războiului? Este bine să ştim, căci războiul nostru trebuie să-l purtăm pînă cînd s-a semnat pacea definitivă, sau pînă cînd vor fi ocupate sau vor cere armistiţiu Germania şi Ungaria? D-voastră ştiţi că America şi Anglia vor să zdrobească Japonia. Germania este în legătură de alianţă cu Japonia. Noi trebuie să mergem pînă cînd Naţiunile Unite vor zdrobi Japonia, sau pînă cînd Germania şi Ungaria vor capitula? Aceasta este o chestiune extrem de importantă, fiindcă aceasta ar însemna să mergem cu ani înainte. Dacă s-a hotărît aşa, comisia nu avea decît să accepte, clauzele militare se vor stabili în Bucureşti. Întreb: în comisia militară vor lua parte şi Aliaţii, toate Naţiunile Unite ori numai Rusia? Pentru livrările de armament se obligă şi Anglia şi America, ori numai Rusia? Ca să ştim unde să ne adresăm. Aceasta este foarte important. Fiindcă dacă este obligată numai Rusia să dea armament, e întrebarea dacă va putea da, fiindcă însăşi Rusia este avizată la ajutorul Americii şi al Angliei în ce priveşte armamentul. Al doilea, ajungînd într-o situaţie grea, ajungînd într-o strîmtoare, ne vom adresa şi Angliei şi Americii să ne dea armament şi atunci Rusia poate să ne învinuiască de oarecare nedelicateţe. Ce s-a hotărît? Ce s-a discutat? La ce ne putem aştepta?

Domnul ministru Pătrăşcanu: La sfîrşit am să fac cîteva concluziuni. În textul armistiţiului, în discuţiunile cu cei trei ambasadori, Comandamentul aliat este reprezentat prin Uniunea Sovietică, o dată pentru totdeauna. În toate discuţiunile noastre comandamentul sovietic este singurul care reprezintă Anglia şi America. Toate legăturile militare ale României trec pe planul discuţiilor şi înţelegerilor cu Uniunea Sovietică. Aliaţii, dacă vor voi să ne înarmeze, o vor face prin intermediul Uniunii Sovietice. În România comandamentul sovietic este acela care reprezintă toţi Aliaţii. La celelalte chestiuni am să răspund la sfîrşit... ■

R.F.G. şi R.D.G., se pregătesc să se angajeze pe drumul spre unificarea Germaniei. Este unul dintre evenimentele hotărîtoare ale anului 1990 în Europa. O conferinţă internaţională a celor patru puteri, S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie, Franţa, împreună cu R.F.G. şi R.D.G., (Polonia cerînd a fi invitată, într-o anumită fază) urmează să adopte deciziile privind mecanismele acestui proces, care vor fi validate de o conferinţă general-europeană a celor 35 state participante la Conferinţa pentru securitate şi cooperare europeană.

Aceasta se întîmplă în 1990. Dar pentru a înţelege exact ceea ce se întîmplă acum trebuie să ne întoarcem cu 45 de ani în urmă, în zilele de mai 1945, cînd cel de-al treilea Reich capitula necondiţionat în faţa puterilor coaliţiei antihitleriste: U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franţa. Prezentăm cîteva evocări despre acele evenimente istorice, din surse britanice, franceze, sovietice, germane, răspunzînd în felul acesta solicitărilor unui foarte mare număr de cititori, care ne-au cerut să publicăm noi articole despre sfîrşitul celui de-al doilea război mondial în Europa.

Cel de-al treilea Reich se prăbuşeşte

La cumpăna verii anului 1943, Wehrmachtul suferise prima înfrîngere catastrofală în anotimpul cald, de la începutul seriei de agresiuni declanşate la 1 septembrie 1939 — bătălia de la Kursk (Magazin istoric, **nr. 7/1988) —, iar în sudul continentului se retrăsese dincolo de strîmtoarea Siciliei. Cu febrilitate, conducerea nazistă iniţiase făurirea „Zidului de răsărit" şi a „Zidului Atlanticului", sisteme de blocare a străpungerii propriilor linii, cu scopul de a crea „Fortăreaţa Europa"** (Europa Festung), **în intenţia de a o face inexpugnabilă.**

Lucrarea The Fall of Fortress Europe 1943-1945 **(Căderea fortăreţei Europa), semnată de colonelul Albert Seaton, trasează pe bază de documente — mai ales germane, dar şi sovietice, americane, britanice şi italiene — lanţul evenimentelor din ultimii doi ani ai războiului, concentrînd lentila asupra organizării politice, economice şi militare a celui de-al treilea Reich, pînă la prăbuşirea lui.**

Ultima parte a lucrării colonelului A. Seaton, intitulată Epilog, **schiţează apocalipticele zile de viespar ale sfîrşitului celui de-al treilea Reich şi un portret colectiv al corpului de comandă al forţelor armate germane. Autorul plasează începutul sfîrşitului celui de-al treilea Reich în consonanţă cu situaţia creată la sfîrşitul lunii august 1944. Ca urmare a actului de la 23 august 1944, „în fierbintea vară românească", armatele germane din Balcani „erau acum în pericol mortal" (p.150)[1]. „Numai în cursul lunii august [1944], forţele armate germane au suferit în total, pe toate fronturile de luptă, pierderi de 64 000 morţi, 407 000 dispăruţi şi aproape 170 000 răniţi... Totalul pierderilor Wehrmachtului şi forţelor SS, de la începutul celui de-al doilea război mondial pînă la sfîrşitul lui august [1944], se ridica la 1 510 000 morţi şi 1 319 000 dispăruţi. O astfel de sîngerare nu mai putea continua mult timp".**

Reproducem în continuare — într-o formă prescurtată şi cu subtitlurile redacţiei Magazin istoric **— ultimul capitol al cărţii, ce descrie zilele agonice pentru hitlerism de la sfîrşitul lunii aprilie şi începutul lunii mai 1945.**

În imagini: început şi... sfîrşit.

[1] Vezi o serie de aprecieri ale lui A. Seaton privind importanţa evenimentelor din România din august 1944 pentru soarta războiului în *Magazin istoric*, nr. 8/1989 (pp. 8, 11) şi 9/1989 (p. 26).

Jocul se sfîrşise

În buncărul din Berlin, Bormann[1] şi Göbbels[2] se considerau — fie în parte, fie împreună, ca doi siamezi, succesori ai lui Hitler la cîrma Germaniei. În lupta pentru putere nu existau alţi rivali, căci, după opinia lor, amiralul [Karl] Dönitz [1891-1980, comandant al flotei din 1943] nu conta; ei intenţionau să se folosească de el ca de un simplu instrument. Deşi cei doi îl informaseră pe amiral despre clauzele testamentului Führerului, conform căruia el trebuia să-i urmeze lui Hitler după moarte, ei nu comunicaseră de fapt nimănui că Hitler murise deja[3]. Göbbels se aliase acum cu Bormann, înlăturîndu-i pe vechii săi colegi [Hermann] Göring [1893-1946] Heinrich Himmler [1900-1945], cu care nu fusese prieten niciodată.

În seara zilei de 30 aprilie 1945, la cîteva ore de la moartea Führerului, un ofiţer german SS a fost trimis, la adăpostul unui steag alb, din sectorul Nordland al Capitalei spre avanposturile deţinute de Armata 8 de gardă a lui Ciuikov[4], cerînd permisiunea ca generalul Krebs[5] să treacă linia frontului. Apoi, cu puţin înainte de ora 4.00 dimineaţa, ultimul şef al Marelui stat major al armatei germane, însoţit de un ofiţer de stat major din Corpul 56 Panzer şi de un interpret de limbă rusă din armata germană, a apărut la cartierul general al lui Ciuikov. Vorbind în numele lui Göbbels şi Bormann, Krebs a solicitat încheierea unui armistiţiu, cererea lui fiind transmisă prin telefon de Ciuikov lui Jukov[6] şi apoi, mai departe, la Moscova. Potrivit relatării sovietice, Krebs le-a spus acestora despre moartea lui Hitler şi că a fost însărcinat să negocieze un armistiţiu ce ar permite *noului guvern german* (numit de Führer) să se reunească, probabil în nordul Germaniei, şi apoi să intre în negocieri de pace[7]. A avut loc apoi o discuţie prelungită cu privire la ceea ce urma să intervină mai întîi: încetarea focului sau capitularea. Krebs s-a întors la Cancelarie fără să fi ajuns la vreo înţelegere[8], iar trupele sovietice

Tancuri americane la Aachen (septembrie 1944)

---

[1] Martin Bormann (1900-1945?), din mai 1941, şeful Cancelariei partidului nazist *(Magazin istoric,* nr. 8/1980). De la 12 aprilie 1943, secretar al lui Hitler şi confidentul acestuia. Numit ministrul partidului nazist la 29 aprilie 1945, după capitularea Germaniei n-a putut fi găsit, fiind presupus mort. Judecat de Tribunalul militar internaţional de la Nürnberg, în absenţă, şi condamnat la moarte. Sporadic au apărut informaţii că ar trăi în secret în America de Sud.

[2] J.P. Göbbels (1897-1945) s-a alăturat lui Hitler din 1926. În 1929 a devenit şeful aparatului de propagandă al partidului nazist şi, între 1933 şi 1945 ministrul propagandei. Din august 1944 — comisar al Reichului pentru mobilizarea totală. S-a sinucis împreună cu soţia sa la 1 mai 1945, după ce administrase otravă celor şase copii ai lor.

[3] Hitler s-a sinucis luni 30 aprilie 1945, ora 15.30. Dönitz a fost informat de moartea Führerului la 1 mai, ora 15.15, printr-o telegramă a lui Göbbels. Anunţul public, radiodifuzat, privind moartea lui Hitler a survenit la 1 mai 1945, după ora 22.00 (despre toate aceste evenimente vezi *Magazin istoric,* nr. 7, 8/1982). Dönitz a fost arestat la 23 mai 1945 şi condamnat la Nürnberg, în 1946, la zece ani închisoare. A fost eliberat din închisoarea Spandau (Berlinul occidental) în octombrie 1956.

[4] Generalul de armată V.I. Ciuikov era comandantul Armatei 8 de gardă, care lupta în Berlin *(Magazin istoric,* nr. 4, 5/1975).

[5] Generalul de armată H. Krebs era şef al Marelui stat major al armatei germane numai de o lună. În ajunul agresiunii naziste împotriva U.R.S.S., din 22 iunie 1941, fusese adjunct al ataşatului militar german la Moscova, unde şi învăţase limba rusă.

[6] Mareşalul G.K. Jukov (1896-1974) era în acel moment comandant al Frontului 1 bielorus *(Magazin istoric,* nr. 7-8/1969).

[7] Krebs a remis o scrisoare a lui Göbbels, în care comunica decesul lui Hitler, testamentul Führerului şi oferta de tratative de pace. Informat telefonic de Jukov, I.V. Stalin a indicat să nu fie duse alte tratative, în afara capitulării necondiţionate. În memoriile mareşalului G.K. Jukov se precizează: „Krebs încearcă să obţină un armistiţiu, chipurile pentru a aduna la Berlin guvernul lui Dönitz".

[8] Oricum, înainte de ora 10.00, cînd, neprimindu-se nici un răspuns,

și-au început asaltul final asupra cartierului Tiergarten și a clădirilor guvernului, aflate în vecinătate, spre est și sud-est.

Firește, Bormann și Göbbels voiseră să ajungă la cartierul general al lui Dönitz înainte ca el să afle că era, cel puțin pentru moment, șeful *de jure* al statului. Dar, cum sovieticii știau acum de moartea lui Hitler și puteau face publică știrea în orice moment, cei doi au socotit înțelept să-i aducă la cunoștință lui Dönitz că „testamentul era în vigoare", fără să-i spună totuși că Führerul era mort.

La ora trei în aceeași după-amiază, după întoarcerea lui Krebs, cînd știau deja că Stalin nu avea de gînd să permită ca autoritățile rămase în Berlin să părăsească orașul, Bormann și Göbbels și-au dat seama că jocul se sfîrșise și că amiralului trebuia să i se spună adevărul. În ce-i privea, toate speranțele se spulberaseră. Göbbels și soția și-au ucis copiii înainte de a se sinucide. Burgdorf[1], urît și disprețuit chiar și de armata germană, și Krebs, cel afabil și ascultător, s-au împușcat. Bormann și restul anturajului Führerului au încercat să scape din Cancelarie, trecînd prin liniile sovietice. Se presupune, că Bormann și-a luat zilele undeva lîngă marginea de nord a orașului.

În ziua de 2 mai, imediat după miezul nopții, Weidling, comandantul Corpului 56 Panzer și al tuturor forțelor germane din Berlin, s-a predat sovieticilor și a cerut trupelor sale să înceteze orice rezistență.

Urmărind propriile aranjamente

Ce au făcut alți membri ai guvernului numit de Hitler? Hanke, Gauleiterul Breslaului, a părăsit garnizoana cu un mic avion și nu s-a mai auzit nimic despre el. Schörner, comandantul Grupului de armate „Centru", a plecat, de asemenea, pentru a-și prelua postul și a apărut în cele din urmă în orașul său natal, München, unde a fost arestat imediat de autoritățile militare americane și predat sovieticilor[2]. Alți acoliți din vechea gardă militară a lui Hitler au considerat că își pot oferi serviciile și, în căutare de funcții și putere, s-au îndreptat în grabă spre nord, pentru a se pune la dispoziția lui Dönitz.

Între timp, conducătorii Germaniei făcuseră propriile lor aranjamente pentru a asigura ordinea în cel de-al treilea Reich. Reichsführerul SS Himmler a continuat un timp să spună celor din jurul său că „nu mai rămăsese nimeni cu o poziție suficient de importantă, în afară de el, cu care Aliații ar vrea să negocieze. Subordonații lui, Kaltenbrunner[3] de la RSHA, principala organizație de securitate a statului german, și Wolff[4], șef al SS și al poliției în Italia, care fusese predecesorul lui Fegelein[5] la OKW, au încercat amîndoi să-i contacteze pe Aliați. Von Ribbentrop[6] — la fel. În acest timp, întregul Reich, forțele armate și administrația civilă se aflau sub controlul strict al SS-ului.

Primul demers în vederea unei capitulări germane fusese deja întreprins în februarie 1945 în Italia, inițiativa germană avînd-o generalul SS Wolff. La sfîrșitul lui martie, pierderile germane din Italia se cifrau la 420 000 (față de pierderile Aliaților, de numai 300 000). Forța Aliaților era copleșitoare. De la căderea Romei, la 4 iunie 1944[7], germanii se agățaseră cu disperare de pozițiile de apărare din Apenini, luptîndu-se pentru fiecare palmă de teren muntos.

În aprilie, nordul Italiei era deja cuprins de tumult și trupele germane se îndreptau spre nord în mare grabă, pentru a putea evita capturarea de către Aliați, care controlau multe dintre căile principale de ieșire din țară. Pe un asemenea drum, Mussolini, fostul dictator italian îmbrăcat în uniformă de soldat german, fusese smuls de partizani din convoiul ce-l ducea spre nord și, la 28 aprilie, executat.

Capitularea forțelor Axei în Italia de nord s-a semnat la Caserta, la 29 aprilie. Dar, între timp, Kesselring[8] fusese însărcinat cu comanda tuturor corpurilor de armată germane din sud, așa încît grupurile de armate D, G și C se aflau acum sub ordinele sale. Cînd Kesselring a fost informat despre semnarea capitulării, el s-a temut atît de mult

---

a fost declanșat asaltul trupelor sovietice.

[1] Generalul W. Burgdorf devenise secretar militar și adjutant al lui Hitler după atentatul din 20 iulie 1944 împotriva Führerului, cînd predecesorul în funcțiile respective decedase în urma rănilor provocate de explozia bombei. Ulterior, Burgdorf a devenit șeful secției personal al Armatei de uscat. El făcea parte din cercul intim al lui Hitler și prin poziția lui a avut un rol determinant în schimbările și numirile din conducerea forțelor armate în perioada finală a celui de-al doilea război mondial.

[2] Mareșalul Ferdinand Schörner (1892-1973), comandant al grupului de armate Centru (din Munții Boemiei), a fost ultima numire de comandant-șef în Wehrmacht făcută de Hitler.

[3] E. Kaltenbrunner (1902-1946) a fost șeful RSHA (Oficiul Central al Siguranței Reichului) din 1943 și pînă în 1945 și locțiitorul lui Himmler. Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, condamnat la moarte și executat.

[4] General K. Wolff (1900-1984), implicat în negocierile de la Berna cu serviciile secrete anglo-americane, care au condus la capitularea trupelor germane din nordul Italiei, la 2 mai 1945.

[5] General H. Fegelein (1906-1945), reprezentantul SS la cartierul general al lui Hitler, însurat cu sora Evei Braun, cu care Hitler s-a căsătorit oficial în primele ore ale zilei de 29 aprilie 1945. A fost împușcat în grădina Cancelariei Reichului din Berlin, în 28 aprilie 1945, acuzat de complicitate în „trădarea" lui Himmler.

[6] Joachim von Ribbentrop (1893-1946), ministru de externe (1938-1945). Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nürnberg, condamnat la moarte și executat.

[7] *Magazin istoric*, nr.2-5/1986.

[8] Mareșal Albert Kesselring (1885-1960) a fost comandantul trupelor sud-vest și Grupului de armate C (1943-1945), din martie 1945 preluînd și comanda trupelor germane de pe Frontul de vest. Condamnat la moarte de un tribunal militar britanic pentru ordinele date de executare a ostaticilor în Italia, sentință ulterior schimbată în închisoare pe viață, a fost eliberat în 1952.

de eventualele consecințe, încît a refuzat să o sprijine, ordonînd înlocuirea imediată a lui Vietighoff[1] cu generalul Schulz de la Grupul de armate G. Dar Wolff i-a arestat pe Schulz și pe șeful său de stat major, cînd aceștia au ajuns pe teatrul de operații, și a pregătit — pentru orice eventualitate — planul de a angaja forțele Grupului de armate E, condus de Löhr[2], în cazul în care acestea ar fi încercat o acțiune represivă împotriva comandamentului german din Italia de nord.

Kesselring a încercat să-și apere propria poziție, raportîndu-i lui Kaltenbrunner despre acțiunea lui Wolff; Kaltenbrunner era el însuși antrenat într-o misiune secretă de contactare a Aliaților. După anunțarea publică a morții lui Hitler, în ziua de 1 mai, Grupul de armate C din Italia a depus armele și Grupul de armate G, aflat mai la nord, s-a apropiat de Grupul de armate 6 al lui Devers[3], pentru a se preda.

Departe de gărzile în uniforme negre

„Fortăreața Europa", ca și „Reichul SS" al lui Hitler se aflau într-o stare de dezordine și anarhie care se agravase după 20 iulie 1944, ziua complotului împotriva Führerului. Luni de zile pînă la sfîrșitul războiului, patrulele SS au continuat să spînzure și să împuște ofițeri și soldați scăpați de sub control. Dönitz s-a înarmat cu o puternică gardă personală, formată din membri ai echipajelor submarinelor, pentru a se apăra împotriva arestării sau eliminării sale de către Himmler sau de către unul dintre adjuncții săi SS. Dornberger[4] și von Braun[5], împreună cu personalul care realiza rachete V-2 s-au refugiat în sudul Germaniei, cînd sovieticii au invadat Peenemünde[6]; dar curînd au ajuns la concluzia că exista pericolul ca ceea ce ei numeau „complexul *total*" al supraveghetorilor SS să-i încurajeze pe SS-iști să distrugă planurile rachetei V-2 și să ucidă personalul militar și civil german, pentru ca secretele să nu cadă în mîinile Aliaților. Von Braun și Dornberger au reușit să scape de SS-iști și, ascunzînd documentele, s-au îndepărtat cît au putut de gărzile în uniforme negre.

La 23 aprilie, cînd Hitler era încă în viață, Himmler s-a întîlnit cu suedezul Bernadotte[7], cerîndu-i acestuia să transmită, prin intermediul Suediei, mesajul că Himmler „era gata să se predea în vest, pentru a le permite anglo-americanilor să înainteze rapid spre est". Răspunsul Aliaților din 27 aprilie, care cerea capitularea necondiționată a tuturor forțelor inamicului, a fost dat publicității a doua zi și știrea i-a fost comunicată lui Hitler de Göbbels. Ceea ce a provocat ruptura finală dintre Führer și Reichsführerul SS.

Dönitz, noul șef al guvernului, dăduse instrucțiuni tuturor trupelor germane din Europa de vest să se predea anglo-americanilor și ordonase întoarcerea submarinelor la baze. Grupurile de armate C, G și de nord-vest începuseră deja să depună armele. La 5 mai, Dönitz l-a trimis pe Friedeburg, comandantul-șef al marinei[8], la Eisenhower, la Reims, iar a doua zi i s-a alăturat Jodl[9]. Eisenhower, simțind că acesta din urmă încerca să cîștige timp, a amenințat cu interzicerea trecerii liniei frontului anglo-american de către orice persoană, dacă nu se semna o capitulare necondiționată. Aceasta a avut loc la 7 mai, și, două zile mai tîrziu, un al doilea document de capitulare, care îl ratifica pe primul, a fost semnat de Keitel[10] la Berlin.

În acest timp, deplasarea în masă, spre vest, a civililor și trupelor germane continua. Permisiunea de a trece granița dintre est și vest părea să varieze în funcție de sector: în regiunea Mecklenburg trupelor și refugiaților li s-a permis accesul; în Brandenburg, trecerea Elbei li s-a permis numai trupelor, nu și civililor; în Boemia și în sud, trupele și civilii au fost opriți sub amenințarea armelor și, în unele cazuri, prizonieri de război dezarmați au fost predați armatei roșii. Cu cîteva excepții, comandanții germani de pe frontul răsăritean, deși știau că figurează pe listele de criminali de război ale U.R.S.S., au rămas la posturile lor și au căzut prizonieri împreună un trupele lor.

---

[1] General-colonel Heinrich von Vietinghoff (1887-1952), comandantul trupelor germane sud-vest (din Italia), de la 11 martie 1945.

[2] General-colonel Alexander Lohr, din martie comandant-șef sud-est. După război, condamnat la moarte pentru crime de război în Iugoslavia.

[3] General-locotenent american Jacob Devers (1887-1979).

[4] Walter Dornberger (1895-1980), inginer militar, șef al programului de construire a rachetelor V-2. Din 1932 avîndu-l colaborator pe Wehrner von Braun (1912-1977) a lucrat la programul german de dezvoltare a rachetelor cu combustibil solid. A condus centrul de la Peenemünde (în prezent în R.D.G.). După înfrîngerea celui de-al III-lea Reich a fost doi ani prizonier în Marea Britanie. Din 1947, consilier în probleme de rachete al forțelor aeriene ale S.U.A. După 1950 consultant al marii firme Bell Coorporation Aircraft.

[5] Director tehnic la Peenemünde. La prăbușirea celui de-al III-lea Reich s-a predat trupelor americane, care l-au dus în S.U.A., unde a lucrat mai întîi la Centrul de experiențe pentru rachete de la White Sands. În 1952 a devenit director tehnic și, ulterior, șef al programului de arme balistice al armatei S.U.A. A fost șeful grupului care s-a ocupat de lansarea primului satelit al S.U.A. *(Explorer I)* la 31 ianuarie 1958. Pînă în martie 1970 — adjunct al administratorului N.A.S.A.

[6] Oraș și port german la Marea Baltică, unde s-a aflat în timpul războiului, sub direcția lui von Braun, principalul centru de fabricare și de experimentare a rachetelor. Reperată în mai 1943 de RAF, baza a fost bombardată, dar a continuat să lucreze pînă la apropierea armatelor sovietice.

[7] Contele F. Bernadotte (1895-1948), nepot al regelui Gustav V al Suediei, președinte al Crucii Roșii suedeze. Întîlnirea cu Himmler a avut loc la consulatul suedez din Lübeck *(Magazin istoric nr. 4/1985)*.

- Amiralul Hans Georg von Friedeburg (1895-1945) abia fusese numit în această funcție de Donitz.

[9] General-colonel A. Jodl (1890-1946), șeful statului major al OKW. Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nurnberg, condamnat la moarte și executat.

[10] Mareșalul W. Keitel (1882-1946), șeful OKW, din 1938, principalul consilier militar al lui Hitler. Pentru servilismul lui fusese poreclit *Lakaitel* (micul lacheu). Judecat de Tribunalul militar internațional de la Nurnberg, condamnat la moarte și executat.

Odată cu capitularea finală a „Fortăreței Europa", a luat sfîrșit cel mai important război din lunga istorie a Germaniei.

Două fețe și două povești

Göring, Himmler, Keitel și Jodl n-au fost capabili să înțeleagă condițiile înfrîngerii și hotărîrea fermă a anglo-americanilor de a-i nimici pe criminalii de război. Jodl a lucrat, aproape fără întrerupere, la biroul său [din localitatea Flensburg, în apropierea frontierei cu Danemarca, unde, în zona britanică de ocupație, se refugiase ceea ce rămăsese din ierarhia Reichului] inserînd raportul zilnic în jurnalul de război al OKW. La fel ca înainte, de data asta însă pentru un alt stăpîn — fostul său inamic —, dar fără aceeași supunere oarbă cu care îl slujise pe Führer. La 12 mai, el și-a instruit ofițerii din statul major al Armatei de vest ca „delegațiile aliate să fie copleșite cu documente și rapoarte"; și, deși el însuși semnase instrumentul de capitulare necondiționată [la cartierul general al lui Eisenhower], părea a crede că forțele germane, oricît de înfrînte, dezarmate și complet demoralizate erau, puteau de fapt să fie pregătite și, la ordinul lui, să continuie războiul.

Aliații „trebuie făcuți să înțeleagă — le-a spus el ofițerilor — că noi, germanii, iubim viața, dar nu ne temem de moarte!" Asemenea atitudini lipsite de sens au fost însă curmate curînd, odată cu arestarea de către Aliați a lui Keitel, sub acuzația, cum scrie Jodl, de „a fi ordonat lichidarea ofițerilor englezi din lagărul de prizonieri de la Sagan din Silezia". Peste puțin timp, Jodl l-a urmat pe Keitel la judecată.

Keitel și Jodl au fost lingușitorii din cercul de militari din jurul lui Hitler, „tipul de oameni" pe care Rommel îi condamnase odată pentru faptul că „duceau lupta pentru putere pe seama soldaților de pe front". Jodl s-a autocaracterizat cînd a afirmat: „Timp de cinci ani, am muncit, am ascultat de alții și am tăcut... considerînd supunerea un lucru onorabil și demn de laudă... cît despre metodele gangsterești (de la 20 iulie) n-am decît dispreț. Timp de cinci ani am tăcut, deși n-am fost de acord cu șeful meu și deși cele mai multe dintre ordinele absurde care s-au dat păreau imposibil de îndeplinit. Am știut că războiul era pierdut din primăvara lui 1942".

Pe de altă parte, trebuie reamintit, așa cum afirma Faber du Faur[1], că generalii au fost foarte mulțumiți în perioada victoriilor Führerului. Înfrîngerile nu le-au plăcut. Mulți dintre ei aveau două fețe și două povești: una din timpul celui de-al treilea Reich și alta prezentată anglo-americanilor, îndeosebi scriitorilor și ziariștilor avizi de material documentar. Sub Hitler, majoritatea generalilor au fost, sau au pretins că sînt, suporteri înflăcărați ai nazismului, atitudine împărtășită — de altfel — de toți funcționarii de rang înalt din cel de-al treilea Reich. Ulterior, generalii germani s-au dezvinovățit invocînd ignoranța, ascunzîndu-se în spatele prevederilor Ordinului de bază nr. 1 al lui Hitler, conform căruia nimeni nu trebuia să cunoască mai mult decît era necesar pentru îndeplinirea îndatoririlor sale. Alții au pretins că s-au considerat legați, indiferent de situație, de jurămîntul de credință față de Führer. ■

Albert SEATON
Introducere și note științifice:
Eugen PREDA
Traducere:
Valentin NEGOIȚĂ

[1] General M. von Faber du Faur, autor al unei lucrări memorialistice în care descrie corpul de comandă al armatei germane văzut din interior, pe temeiul unei experiențe de patru decenii *(Macht und Ohnemacht*, Gunther Verlag, Stuttgart, 1953).

ISTORIE ȘI ISTORICI

Cu Istorie și istorici în România interbelică Al. Zub ne dă tuturor, istorici, filosofi, literați, oameni ai cărții, o lucrare de larg orizont științific și cultural.

Ca dascăl de istorie și cercetător îi aduc mulțumiri pentru acest summum de valori istoriografice, publicat într-o prestigioasă editură, „Junimea", cu deschideri atît de luminoase.

„Foarte bine că se înțelege cum poate fi scrisă și altfel istoria" — așa am notat la încheierea, nu a lecturii, ci a studierii extraordinarului travaliu al colegului din Iași. Al. Zub face un incurs original în istoriografia românească îndeobște, cu cîștig cert pentru toți care citesc lucrarea și iau astfel cunoștință de arii mai puțin explorate. Este o carte cu multe valențe culturale și cu profunzimi de gîndire istorică, autorul dovedind încă odată că este un erudit. Îl găsesc foarte prob pe colegul ieșean cînd singur afirmă că nu poate fi exhaustiv. Așa este, dar în același timp sugerează conținuturi de idei cu îndemn la meditări. De a medita cît mai mult la istoria trecută, nu numai ca desfășurare, ci și ca modalitate în care a fost scrisă!

Școlile istorice, în devenirea și diversitatea lor, reprezintă în lucrarea lui Al. Zub un prețios plus, nu atît de cunoștințe, cît mai ales de problematici, cu confruntări de gîndiri, de ideații istorice.

Lucrarea se constituie într-o pledoarie reușită, convingătoare pentru „istoria-sinteză". Sînt aduse ca martori autorități științifice de necontestat care dovedesc că istorismul pozitivist poate fi școală, dar nu știință a istoriei.

În final, țin să mărturisesc regretul de a nu fi putut cuprinde într-o prea sumară prezentare bogăția de idei ce o reprezintă cartea lui Al. Zub. Îndemnul meu este de a o citi cu creionul în mînă spre a ne apropia, cît mai mult, de ideile din Istorie și istorici în România interbelică.

T. G.

Miercuri, 9 mai 1945

PACEA ESTE REDOBÎNDITĂ

Pentru intreaga omenire data de 9 mai 1945 reprezintă sfirşitul unui lung coşmar şi triumful asupra nazismului[1]. Dar, la mai bine de patru decenii, capitularea Germaniei[2] este un eveniment insuficient de amplu cunoscut şi, nu o dată, un subiect controversat.

Orice s-ar spune, originea momentului din mai 1945, ce avea să pună capăt celui de-al doilea război mondial, coboară în timp la data de 24 ianuarie 1943, cînd s-a încheiat Conferinţa de la Casablanca. În acea zi, Roosevelt, în prezenţa lui Churchill, face cunoscută intenţia sa de a impune duşmanului o capitulare necondiţionată. Războiul avea să fie deci fără compromis, fără pace separată, pînă la distrugerea forţelor germane.

După crearea celui de-al doilea front, prin debarcările anglo-americane şi marea ofensivă sovietică din vara lui 1944, situaţia militară a Germaniei este disperată. După cotitura din februarie 1943, de la Stalingrad, ea nu înregistrează decît înfrîngeri militare. Bombardamentele reduc în mod simţitor producţia. Transporturile sînt dezorganizate. Trupele — zdrobite de superioritatea numerică şi materială a anglo-americanilor şi sovieticilor, care au făcut joncţiunea, la 25 aprilie 1945, pe Elba, la Torgau. Milioane de civili se retrag în faţa înaintării sovietice.

La 30 aprilie, sovieticii intră în Berlin. Hitler se sinucide. El îl desemnase ca succesor pe marele amiral Karl Dönitz. Acesta îşi mută cartierul general la Flensburg [port la Marea Baltică]. Împreună cu consilierii săi, decide să continuie lupta împotriva sovieticilor şi să încheie capitulări separate cu adversarii occidentali. Trebuie cîştigat timp pentru a readuce spre vest cea mai mare parte a trupelor germane.

La 30 aprilie unii conducători ai acestor trupe îşi fac cunoscută intenţia de a capitula. La 2 mai, Montgomery (Grupul 21 armate) intră în Lübeck. Noul şef al marinei germane, amiralul Hans-Georg von Friedeburg, pleacă la 3 mai la cartierul general al lui Montgomery, instalat la sud de Hamburg, pentru a prezenta predarea „pur militară" către britanici a armatelor germane din nord-vestul Germaniei. Montgomery cere predarea tuturor navelor de război şi comerciale: ele nu trebuie sabordate. După o discuţie înflăcărată, convenţia de capitulare este semnată la 4 mai, într-un cort. Dönitz îi cere lui Friedeburg să-şi continuie misiunea pînă la Reims, pentru a le prezenta americanilor o capitulare analogă.

Capitulările separate corespund dorinţei lui Dönitz de a nu accepta decît o capitulare în vest. Dar Eisenhower nu înţelege astfel lucrurile. Anunţîndu-i pe sovietici că se pregăteşte să-i primească pe germani, precizează că nu va accepta nici o capitulare tactică, ce nu ar cuprinde toate fronturile. Hotărăşte de asemenea că nu va primi nici un plenipotenţiar german, înainte de semnarea efectivă a capitulării. Pe 5 mai, von Friedeburg ajunge la Reims unde, din februarie, Eisenhower şi-a instalat punctul de comandă înaintat al SHAEF (Supreme Headquarter Allied Expeditionnary Forces). Friedeburg are misiunea de a pune la punct termenii capitulării forţelor germane pe frontul occidental. De partea Aliaţilor, negociatorii sînt generalii Walter Bedell-Smith, şeful statului major al armatelor aliate, şi Kenneth Strong, şeful serviciului de informaţii al SHAEF.

Încă din iulie 1944, au fost adresate statului major interaliat proiecte ale actului de capitulare, elaborate de Comisia consultativă pentru Europa şi aprobate de reprezentanţii Statelor Unite, Marii Britanii şi U.R.S.S. Dar, în mai 1945, au survenit elemente noi. De la sfîrşitul anului 1944, Franţa face parte din Comisie şi cere să fie considerată unuia dintre semnatari. La 1 mai, această cerere este acceptată: Franţa este inclusă printre semnatari. Dar Comisia nu decide care anume versiune a actului de capitulare trebuie utilizată. De unde şi confuzia ce domneşte la SHAEF, în ziua de 4 mai.

Într-o mică şcoală din Reims

După o consultare între Bedell-Smith şi John Winant, ambasadorul american în Marea Britanie, la 5 mai se ia hotărîrea să fie folosită cea mai scurtă versiune a documentului, elaborată de SHAEF; se urmăreşte ca astfel să se obţină, fără nici o amînare, acceptarea din partea duşmanului. Winant manifestă nelinişte. El sugerează ca documentului să-i fie adăugat un articol 4, pentru a menţiona că termenii acestuia nu exclud folosirea unui act de capitulare mai complet.

După 20 minute, tratativele se poticnesc la un punct precis al actului de capitulare: din momentul în care va intra în vigoare, soldaţii germani se vor considera prizonieri pe loc,

[1] Reproducem acest articol, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre şi într-o formă prescurtată, din revista franceză *L'histoire*.

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1982.

țară drept de a se deplasa. Bedell-Smith prezintă germanilor hărți de război, pe care atacuri imaginare sînt reprezentate prin mari săgeți roșii. Friedeburg cere să li se permită soldaților germani să se predea armatelor aliate de pe frontul de vest. Bedell-Smith respinge cererea, solicitînd o predare simultană. Friedeburg obiectează că nu are investiturile necesare pentru a semna un asemenea act, la care replica lui Bedell-Smith este că el trebuie să fie învestit cu puteri depline de către Dönitz, dacă nu, acesta din urmă să-i trimită la Reims conducători ai armatei germane învestiți cu puteri depline, pentru a semna o predare completă.

Friedeburg îl contactează pe Dönitz, care decide să-l trimită la Reims pe generalul Alfred Jodl, șeful statului major general al armatei germane, care se opune cu violență unei capitulări generale. Înarmat cu noi instrucțiuni, Jodl sosește la Reims pe 6 mai; în această zi, o nouă întîlnire îi reunește pe Jodl, Friedeburg, Bedell-Smith și Strong. Jodl face următoarea propunere: capitularea să aibă loc în doi timpi: o fază în timpul căreia mișcările de trupe sînt posibile și alta în care acestea sînt interzise. Germanii, care vor să determine trecerea în liniile anglo-americane a cît mai multor soldați și civili, propun să semneze actul de capitulare marți, 8 mai, dimineața, și să aibă la dispoziție 48 ore pentru intrarea în vigoare a ordinului de încetare a focului.

În locul oricărui alt răspuns, Eisenhower amenință să sisteze negocierile, să închidă tot frontul aliat și să nu mai accepte nici un refugiat german în liniile aliate. Atmosfera este încordată. Jodl telegrafiază la Flensburg că nu vede altă ieșire decît semnarea sau haosul. Revoltat de intransigența lui Eisenhower, dar impresionat de schimbarea de atitudine a lui Jodl, Dönitz își dă acordul și îl autorizează pe Jodl să semneze. Germanii obțin totuși o concesie: ostilitățile trebuie să înceteze pe toate fronturile în 48 ore, adică la 8 mai orele 23.01, ora Europei centrale.

La solicitarea reporterilor, Eisenhower arată stilourile (așezate în formă de V), cu care s-a semnat actul capitulării necondiționate (jos)

În plină noapte, semnarea are loc într-o mică școală profesională din cărămizi roșii din Reims, unde ofițeri, generali de infanterie și șaptesprezece corespondenți de război îi înconjură pe semnatari. Pereții încăperii, de un albastru deschis, sînt acoperiți cu hărți, tablouri statistice și grafice de toate felurile. Un tablou al pierderilor aliate în vest menționează un total de peste 600 000 oameni, dintre care 130 000 morți. Un termometru, montat pe fondul unor cruci încîrligate, înfățișează valul crescînd de prizonieri germani, aflați în mîinile Aliaților. Sala geme de cabluri, aparataj electric, camere de luat vederi și proiectoare.

Nici sigilii, nici panglici

Pentru a-și ușura munca, fotografii împing masa cea mare într-un colț al încăperii. Această regie îl irită pe Eisenhower, care protestează: „Este un adevărat decor de Hollywood!". Butcher, aghiotantul său, veghează asupra stilourilor semnăturii, oferite de Ken-

neth Parker, un vechi prieten al lui Ike. El își propune să restituie stiloul placat cu aur lui Parker și îi rezervă președintelui Statelor Unite un stilou din aur. Și pentru Churchill? întreabă Butcher. La sfîrșit aghiotantul va înlocui stiloul folosit de Jodl cu al său.

Participanții iau loc pe cele două laturi ale mesei lungi, din lemn. De partea germană, Jodl, Friedeburg și generalul Wilhelm Oxenius. Bedell-Smith prezidează ceremonia, avînd la dreapta sa pe amiralul englez H.M. Burrough și la stînga pe generalul Ivan Susloparov, șeful misiunii militare sovietice. Strong joacă rolul de interpret. Un aviator american și un aviator englez, generalii Carl Spaatz și J.M. Robb, generalul englez Sir Frederick Morgan completează latura Aliaților la masă. Generalul François Sevez, care-l reprezintă pe Juin[1], șeful statului major al Apărării naționale, a fost invitat în ultimul moment. La 4 mai, de Gaulle îl desemnase pe de Lattre[2] pentru a semna în numele Franței, dar de Lattre este prea departe și de Gaulle se străduiește să-l consoleze: „La urma urmei, cred că e mai bine să fii învingător, decît semnatar".

Bedell-Smith îi întreabă pe germani dacă sînt gata să semneze; aceștia răspund afirmativ. Jodl semnează cele două documente pe care le are în față, care sînt apoi semnate de Bedell-Smith, în numele comandantului-șef, și contrasemnate de Susloparov, în numele comandamentului sovietic, și de generalul Sevez, în calitate de martor. Nici sigilii, nici panglici. Actul este un document trust: un text dactilografiat în cinci paragrafe, cu semnături.

Se rostește un singur discurs: al lui Jodl, care declară că poporul german este încrezător în generozitatea învingătorilor. Odată încheiată ceremonia semnării, Jodl este introdus în biroul lui Eisenhower, care îl întreabă dacă a înțeles bine toate stipulațiile actului și îi spune că va răspunde de punerea în practică a acestuia. Urmează felicitările și fotografiile. La cererea fotografilor, Eisenhower agită în aer stilourile, în formă de V, înainte să facă înregistrări la radiodifuziune și la cinema. Rămîne să fie difuzată știrea. Fiecare propune formularea sa, mai lungă sau mai puțin lungă și alambicată, toate însă grandiloc-vente. În cele din urmă, la orele 3.24 Eisenhower telegrafiază șefilor anglo-americani: „Misiunea forțelor aliate este îndeplinită, 7 mai 1945 orele 2.41 (ora locală)". El notifică, de asemenea, știrea comandamentului sovietic.

Eisenhower are permanent grijă să nu-i indispună pe sovietici, care se manifestă prin mesaje repetate: nici să nu intre în discuție o capitulare limitată la frontul occidental; să nu fie date anunțuri premature, înainte de coordonarea acțiunilor cu sovieticii.

La 6 mai, Eisenhower întreabă comandamentul sovietic dacă dorește să extindă sau să modifice termenii actului de capitulare, să organizeze o altă ceremonie a semnării și să participe la o eventuală ratificare. În răspunsul său, generalul Antonov, șeful statului major al armatei sovietice, face observația că Dönitz incită trupele germane să reziste armatei sovietice, ceea ce conduce la gîndul că Dönitz vrea să realizeze o încetare a ostilităților în vest și să continuie războiul în est. El cere modificări în forma documentului și insistă ca semnarea să aibă loc la Berlin, și nu la Reims. Stalin consideră că semnarea la Berlin simbolizează rolul preponderent al Uniunii Sovietice în lupta împotriva Germaniei hitleriste. Din această cauză, semnarea trebuie să aibă loc în prezența lui Jukov, conducătorul victorios, și la Berlin, de unde a pornit agresiunea fascistă.

Pentru ceremonia de la Berlin, Eisenhower decide să fie reprezentat de către adjunctul său, mareșalul aerului Tedder, însoțit de o delegație formată din generalii Spaatz, Strong, Bull, de Lattre de Tassigny și amiralul Burrough. Din partea germană plenipotențiarii sînt Wilhelm Keitel, Hans-George Friedeburg și Paul Stumpf, care reprezintă Wehrmachtul, Kriegsmarine și, respectiv, Luftwaffe.

Avioanele care transportă delegațiile occidentale nu ajung prea ușor pe aerodromul Tempelhof. Pentru a merge la cartierul general al lui Jukov, situat în cartierul berlinez Karlshorst, o periferie estică a orașului, delegații străbat Berlinul aflat în ruine. Practic, toate clădirile sînt marcate de urmele luptelor. Din cînd în cînd, se aud zgomote de explozii. De Lattre își însemnează: „șirurile jalnice de femei, copii și bătrîni buimăciți, stînd la cozi interminabile, înarmați cu recipiente dintre cele mai felurite, pentru a căpăta un pic de

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6-9/1988; 12/1989, 1/1990.

(Continuare în p. 60)

PLANSELE NOASTRE

„Ziua cea mult așteptată a Victoriei a sosit... Sacrificiile voastre, vitejia voastră, faptele voastre legendare de arme, săvîrșite pe cîmpul de luptă..., nu au fost zadarnice" (Ordinul de zi nr. 88 al ministrului de război al României, din 9 mai 1945).

① Ostași români în timpul luptelor pentru eliberarea Ungariei, Austriei (jos)...
②③ ...și Cehoslovaciei
④ 23 august 1945: trupele române victorioase defilează pe sub Arcul de triumf **(Din cronica Victoriei,** p. 18)

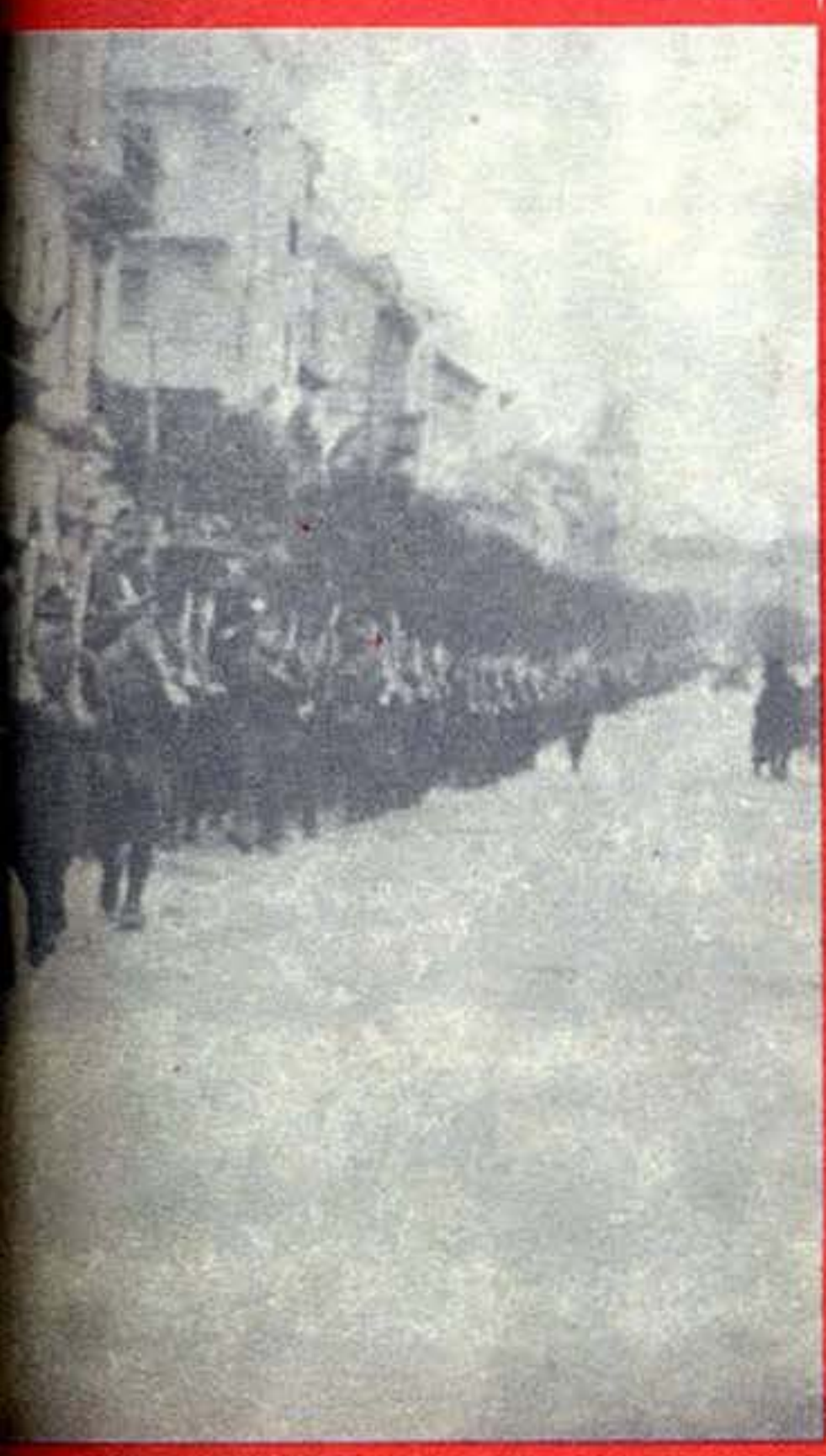

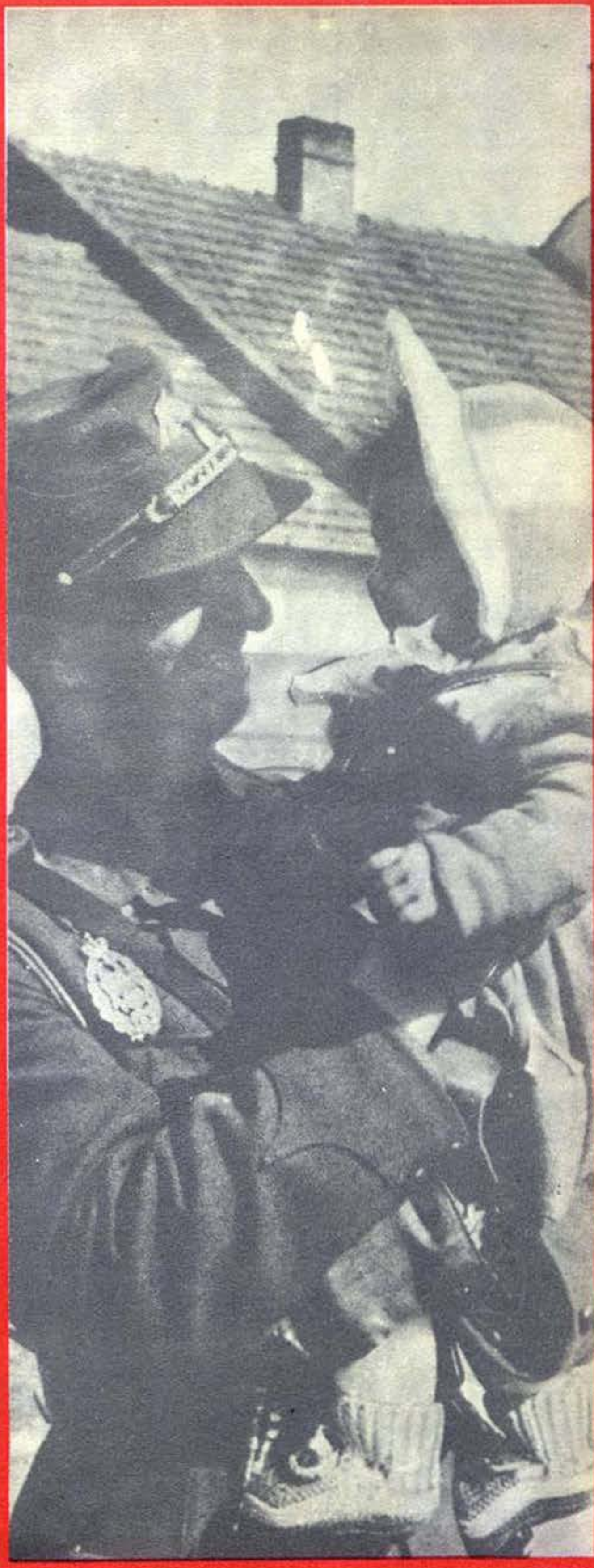

MAREŞALUL JUKOV POVESTEŞTE

Numele mareşalului Gheorghi Konstantinovici Jukov este invariabil asociat cu victoria popoarelor sovietice asupra Germaniei hitleriste. Amintiri şi reflecţii, **lucrarea sa memorialistică (tradusă şi în limba română), a apărut în 27 ţări, în 18 limbi, prima dată fiind publicată în Uniunea Sovietică, în 1969. De atunci, cartea a cunoscut nouă ediţii în limba rusă, însumînd un tiraj total de şase milioane exemplare. De curînd, în Editura „Novosti", a apărut culegerea** Mareşalul Jukov, comandantul de oşti şi omul, **care strînge amintirile unor rude, scriitori, tovarăşi de arme care l-au întîlnit în diferite perioade de viaţă pe mareşalul Jukov, carte ce, din diferite motive, nu a putut fi publicată pînă acum.**

Simultan, „Politizdat" a publicat lucrarea Mareşalul Jukov, aşa cum ni-l amintim, **semnată de scriitorii K. Simonov, S. Smirnov, E. Vorobiov, V. Sokolov, E. Dolmatovski, V. Peskov ş.a.**

Cotidianul Moskovskie novosti **nr. 19, din 8 mai 1988, publică scrisoarea adresată de mareşal scriitorului V. Sokolov, la 2 martie 1964, scrisoare ce face parte din culegerea mai sus-amintită. Reproducem şi noi acest text, el fiind consacrat perioadei atît de controversate de la începutul războiului, cînd sistemul de conducere dictatorial şi miopia politică ale lui Stalin au provocat sovieticilor ireparabile şi uriaşe pierderi.**

Aprilie 1945.
Cîteva ore la comandamentul frontului

În anii celui de-al doilea război mondial, autorul acestui text a fost corespondent de front al ziarului Krasnaia zvezda. **Alături de trupele combatante, Pavel Ivanovici Troianovski a participat la luptele de lîngă Moscova şi de la Novorosiisk, de la Kursk şi din Bielorusia. Ziua Victoriei l-a găsit la Berlin. Despre toate cele trăite de el în acei ani, despre vitejia ostaşilor sovietici, Troianovski relatează în cartea sa de memorii** Pe opt fronturi, **apărută la Moscova, în Editura militară, carte din care** Magazin istoric **reproduce cîteva pagini, cu titlul şi subtitlurile redacţiei.**

„Mai aşteptaţi“

Înainte de război comisarul poporului pentru apărare şi Marele stat major i-au rugat în mai multe rînduri pe Stalin, pe Molotov şi pe Voroşilov să examineze proiectele de documente privind organizarea Comandamentului suprem, precum şi a punctelor de comandă ale Comandamentului suprem şi ale conducerii fronturilor şi regiunilor militare din interior. Dar, de fiecare dată, ni se răspundea: „Mai aşteptaţi cu aceste chestiuni“, iar K.E. Voroşilov era în general împotriva oricăror planuri de război, temîndu-se că ele pot ajunge la spionajul inamic. Nimeni nu-i putea scoate din cap această stupiditate.

Aşa se face că Marele cartier general a fost creat la 23 iunie 1941, adică în a doua zi de război. Abia la 10 iulie, printr-o hotărîre a Comitetului de Stat pentru apărare, constituit la 30 iunie, s-au înfiinţat înalte comandamente pe direcţiile nord-vest, vest şi sud-vest. În aceeaşi zi, Marele cartier general a fost transformat în Cartierul general al Comandamentului suprem, Stalin devenind comisar al poporului pentru apărare şi preşedinte al Comitetului de stat pentru apărare. Cînd a început războiul, am fost nevoiţi să exercităm conducerea de la locurile noastre de muncă din timp de pace, neadaptate la condiţiile şi necesităţile războiului.

Pînă la 10 iulie, comandant suprem şi preşedinte al Marelui cartier general a fost Semion Timoşenko, dar el era comandant suprem *de jure*, pentru că *de facto* era Stalin. Fără aprobarea lui Stalin, Timoşenko nu putea da trupelor nici o dispoziţie de principiu. Stalin se amesteca oră de oră în mersul evenimentelor, în munca comandantului suprem. Ne chema pe Timoşenko şi pe mine la Kremlin de cîteva ori pe zi, era extrem de nervos, ne ocăra şi astfel nu făcea decît să dezorganizeze munca, şi aşa insuficient organizată, a Înaltului comandament în acele împrejurări complexe.

La 9 iulie 1941 eu am raportat unor membri ai Biroului politic despre necesitatea ca Stalin să devină nu numai *de facto*, ci şi *de jure* comandant suprem, întrucît dualitatea existentă în Înaltul comandament se putea repercuta catastrofal asupra soartei patriei. A doua zi am fost chemaţi la Comitetul de stat pentru apărare, unde ni s-a comunicat hotărîrea privind crearea Cartierului general al Comandamentului suprem şi numirea lui Stalin în funcţia de comandant suprem şi comisar al poporului pentru apărare.

Totodată, s-a hotărît mutarea Cartierului general şi a Marelui stat major din vechile sedii de dinainte de război în sediile punctului de comandă al apărării antiaeriene. Această măsură stînjenea activitatea punctului de comandă al apărării antiaeriene, dar altă soluţie nu exista, deocamdată. Pentru adăpostire în caz de atac al aviaţiei, a fost afectată o parte din

Luînd cu asalt... un refuz politicos

În dimineaţa zilei de 30 aprilie 1945 am fost chemat la mareşalul G.K. Jukov[1]. Am pornit grăbit către el. Aplecat deasupra biroului, Gheorghi Konstantinovici mi-a răspuns la salut, fără să ridice capul. Apoi mi s-a adresat:

— Deci, tovarăşe Troianovski, fiindcă n-aţi obţinut acordul meu pentru o întrevedere, aţi acţionat — se pare — via Moscova. Nimic de zis, tenacitatea merită lăudată... Ca să fiu scurt, o instanţă înaltă m-a rugat să primesc pe corespondentul principal de la *Krasnaia zvezda*...

De fapt, cum stăteau lucrurile? Încă din momentul numirii mereşalului G.K. Jukov [noiembrie 1944] în postul de comandant al Frontului 1 bielorus, corespondenţii mai multor ziare centrale sovietice încercaseră de repetate ori să intre la el pentru interviuri. Dar, de fiecare dată, primiseră un refuz politicos. Atunci îmi venise ideea să încerc să ajung la mareşal trecînd... prin Moscova. Am propus redacţiei o schiţă sau un reportaj despre o zi de lucru a comandantului, prevenindu-l însă pe noul nostru redactor-şef, generalul I.I. Fomicenko, că aveam nevoie de acordul C.C. al partidului şi al Direcţiei politice superioare a armatei. Lui Illarion Iakovlevici Fomicenko i-a surîs propunerea mea şi, împreună cu locţiitorul său, colonelul V.P. Moskovski, şi-a pierdut cîteva zile cu probleme organizatorice. A urmat telefonul de la Moscova către mareşal...

— Nici nu încape vorbă de o zi întreagă. De altfel, nici măcar o jumătate de zi nu pot petrece cu dumneavoastră, mi-a spus Gheorghi Konstantinovici. În general, nu cred că voi avea timp să vă răspund la întrebări... Din discuţia cu Moscova am înţeles însă că *in extremis* ne-am putea limita la situaţia să-mi staţi pur şi simplu în preajmă. De fapt, este şi modul care-mi convine. Deci, ne-am înţeles: staţi lîngă fereastra aceea. Şi încercaţi să nu mă stînjeniţi cînd lucrez. Sîntem în momente foarte fierbinţi...

Într-adevăr, nici nu am apucat să-mi fac primele însemnări în blocnotes despre ambianţa din cabinetul mareşalului, că a sunat telefonul special.

— Pregătiţi atacul asupra Reichstagului? — a întrebat G.K. Jukov, imediat ce a ridicat receptorul.

Am dedus că îl sunau de la Armata 3 de izbire.

— Grăbiţi-vă, tovarăşe Kuznecţov[2]. Berzarin[3] se află

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969, 5/1970.

[2] În anii Marelui război pentru apărarea patriei, generalul-colonel Vasili Ivanovici Kuznecţov (1894-1964), combatant şi în primul război mondial, şi în războiul civil, luptase la Stalingrad, în cadrul fronturilor 3 ucrainean şi 1

spațiul metroului.

Din punct de vedere juridic, Cartierul general era conceput ca un organ colectiv al Comandamentului suprem. În realitate însă, Stalin nu a convocat niciodată Cartierul general în componența sa completă. Pentru examinarea problemelor, el îi chema numai pe acei membri pe care considera el necesar să-i cheme. La începutul războiului, se lucra foarte, foarte greu cu Stalin. În primul rînd se descurca prost în mijloacele, metodele și formele de ducere a războiului modern, cu atît mai mult purtat împotriva unui dușman atît de experimentat și puternic ca armata germană.

Toate cunoștințele lui erau la nivel de pur diletantism. Ne-au fost necesare o mare reținere și capacitatea de a raporta scurt situația și propunerile noastre. Trebuie să-i recunoaștem lui Stalin meritul de a fi muncit asiduu în însușirea artei militare. Pentru a studia mai profund situația de pe fronturi, Stalin practica adeseori chemarea delegaților Marelui stat major, care îi raportau amănunțit despre mersul evenimentelor.

Trebuie să spun că Stalin subaprecia însemnătatea și rolul Marelui stat major în războiul modern, ca organ de lucru unic și deosebit de important al Comisariatului poporului pentru apărare și al Marelui cartier al Comandamentului suprem. Marele stat major era totodată singurul organ de lucru în mîinile comandantului suprem.

Cele trei înalte comandamente create la 10 iulie 1941 (Voroșilov, Timoșenko, Budionnîi) nu s-au justificat. Stalin le-a înființat în pofida opoziției noastre. Credea probabil că va reuși, cu ajutorul lor, să asigure conducerea operațiilor militare, dar cele trei organisme s-au dovedit o suprastructură birocratică inutilă.

Din august 1942 Stalin a

Mareșalul Jukov scriindu-și memoriile

În p. 33: *Piața Roșie, 9 mai 1945; bucuria victoriei*

deja în Cancelaria Reichului... Și nu uitați că mîine este 1 Mai... Nu vă fie milă de obuze și mine. Mai bine folosiți aruncătoarele de mine grele. Aștept comunicări mai plăcute...

A intrat generalul-colonel V.I. Kazakov[1]. Dînd cu ochii de mine, mi-a zîmbit. Știa despre scrisoarea mea către Moscova... V.I. Kazakov și-a desfășurat harta și a început să raporteze unde fuseseră redislocate unitățile de artilerie de calibre deosebite. Mareșalul l-a ascultat în tăcere, apoi i-a spus:

— E nevoie de mai mult foc aici, asupra Cancelariei. Dacă e adevărat că Führerul se află acolo, să simtă pe pielea lui ce înseamnă războiul...

După care:

— Întăriți urgent cu două-trei brigăzi intervalele dintre trupele destinate Potsdamului. Pregătiți o lovitură masivă cu toată artileria existentă asupra raioanelor Berlinului care mai sînt încă deținute de fasciști...

Abia a ieșit V.I. Kazakov și a intrat comandantul Armatei 16 aeriene, generalul-colonel de aviație S.I. Rudenko[2]. Și el a venit cu o hartă, pe care a întins-o pe masa lui G.K. Jukov.

— Dispoziția dumneavoastră este îndeplinită, tovarășe mareșal, a raportat S.I. Rudenko. Peste o jumătate de oră, grupări speciale de avioane vor efectua un atac cu bombe asupra obiectivelor sectorului central al Berlinului.

— Trupele au fost înștiințate?

— La ora 7.00 dimineața i s-a adus la cunoștință lui Malinin[3]...

Din nou a sunat telefonul special.

— Da. Eu sînt, Mihail Efimovici... Așa... Așa... Asta e rău. Nu duceți tancurile la pieire. Nu lăsați nici unul fără automate și geniști. Aveți grijă, tovarășe Katukov[4], o să cer o socoteală exactă, să nu avem pierderi inutile!

---

bielorus, în calitate de comandant de armată.

[3] Generalul-colonel Nikolai Erastovici Berzarin (născut în 1904) a participat la luptele pentru apărarea Leningradului, la operațiile Iași-Chișinău, Vistula-Oder, Berlin. A murit la 16 iunie 1945, într-un accident de automobil.

[1] Vasili Ivanovici Kazakov (1898-1968), mareșal de artilerie din 1955, a participat la Revoluția din februarie 1917 și la războiul civil (1918-1920), în calitate de comandant de baterie. În anii celui de-al doilea război mondial, a comandat artileria pe fronturile Stalingrad, Don, centru, bielorus și 1 bielorus; a luptat la Moscova și Kursk, a luat parte la asaltul asupra Berlinului.

[2] Serghei Ignatievici Rudenko (*Magazin istoric*, nr. 5/1981) se afla atunci la comanda Armatei 16 din componența Frontului 1 bielorus.

[3] Generalul de armată Mihail Sergheevici Malinin (1899-1960) era șef de stat major al Frontului 1 bielorus.

[4] Mareșalul de artilerie M.E. Katukov (n. 1900) comanda din ianuarie 1943 Armata 1 tancuri de gardă (*Magazin istoric*, nr. 7/1988).

adoptat o alta metodă de conducere. Eu am fost numit locţiilor al comandantului suprem şi prim locţiitor al comisarului poporului pentru apărare. Cu puţin timp înainte, şef al Marelui stat major fusese numit A.M. Vasilevski. După dezbaterea amănunţită în Cartierul general a situaţiei şi a planurilor de acţiune ale trupelor noastre, în toate direcţiile principale au fost trimişi reprezentanţi ai Cartierului general al Comandamentului suprem: eu, A.M. Vasilevski, N.N. Voronov şi S.K. Timoşenko. De obicei, planurile de operaţii se dezbăteau la Cartierul general într-un cerc restrîns. În afară de Stalin, participam permanent eu şi A.M. Vasilevski. Apoi, la Cartierul general chemam pe comandanţii fronturilor, pentru a-şi expune părerile.

O latură extrem de negativă a lui Stalin în decursul întregului război a constat în faptul că — cunoscînd slab partea practică a pregătirii operaţiei de front, armată şi pe trupe — stabilea termene absolut nerealiste. Ca urmare, multe operaţii demarau din start prost pregătite, aşa încît trupele sufereau pierderi nejustificate, iar operaţiile „se stingeau", fără a-şi fi atins ţelurile.

Deseori, eu şi Vasilevski a trebuit să ieşim la raport în problema cerinţelor nerealiste ale comandantului suprem şi să ascultăm cuvintele jignitoare ale lui Stalin[1].

[1] Într-un alt text parvenit redacţiei noastre prin intermediul agenţiei de presă „Novosti", mareşalul G.K. Jukov notează: „Începutul războiului m-a surprins în funcţia de şef al Marelui stat major. În acel timp, atmosfera de lucru în Marele stat major era deosebit de grea. Mereu rămîneam în urmă, mereu întîrziam, luam hotărîri tardive, inoportune. În cele din urmă, Stalin mi-a pus direct întrebarea:

— De ce întîrziem în permanenţă?

I-am răspuns, tot fără ocolişuri, că în sistemul de lucru instaurat la noi nici nu poate fi altfel.

— Ca şef al Marelui stat major, primesc prima sinteză la orele 9. În funcţie de cuprinsul ei, se impun măsuri urgente. Dar eu nu pot face aceasta singur. Îi raportez lui Timoşenko. Dar nici comisarul poporului nu poate lua hotărîrea. Sîntem datori să vă raportăm dumneavoastră. Să venim la Kremlin şi să aşteptăm să fim primiţi. Pe la orele 13-14 dumneavoastră luaţi hotărîrea. Noi ne înapoiem apoi, întocmim şi expediem ordinul la trupe. Între timp situaţia s-a schimbat deja. Am vrut, de pildă, să menţinem o localitate, să zicem Ivanovka, să dirijăm acolo trupe. Dar germanii au şi ocupat-o. Sau am intenţionat să retragem trupele noastre dintr-o anumită localitate. Între timp, germanii au înconjurat-o şi au izolat-o. Între momentul cînd primim informaţiile ce impun hotărîri imediate şi hotărîrea pe care o luăm trec 7-8 ore. În acest timp tancurile parcurg 40-50 kilometri, iar noi, după ce am primit noile date, luăm o nouă hotărîre cu care din nou întîrziem.

I-am raportat lui Stalin că acest sistem de comandă în două trepte este inadmisibil.

— Fie că eu, ca şef al Marelui stat major, trebuie să-i raportez lui Timoşenko, iar acesta, fără să se mai coordoneze cu altcineva, să ia imediat hotărîrea, fie toate problemele vi le raportez direct dumneavoastră, astfel încît aceste hotărîri să le luaţi imediat dumneavoastră. Altfel vom continua să avem întîrzieri.

Pînă la sfîrşitul lunii iulie, caracterul greşit al acestui sistem şi urmările funeste ale tergiversărilor i-au devenit clare şi lui Stalin. Timoşenko a fost numit comandant al Direcţiei de Vest, iar sarcinile de comandant suprem şi le-a asumat Stalin. Odată cu lichidarea verigii intermediare, activitatea a căpătat un caracter mai normal şi mai operativ. În plus, starea de uluire, în care ne-am aflat în primele zece zile de război, s-a atenuat într-o măsură oarecare. Evenimente grave au avut loc şi în continuare, dar ne-am obişnuit cu ele din punct de vedere psi-

Privire cu reproş

În acest timp, Rudenko, după ce i se făcuse semn că se putea retrage, plecase. Gheorghi Konstantinovici, aruncînd o privire la ceas, mi-a spus:

— O să am nişte lungi discuţii cu Moscova... Aşa că mergeţi deocamdată... la agenţii de informaţii, de pildă; puteţi vorbi acolo cu prizonieri interesanţi. Au mulţi... Iar peste vreo 40 minute veniţi înapoi la mine, fără să mai raportaţi...

Cînd m-am întors, peste 40 minute, la G.K. Jukov l-am găsit pe comandantul serviciilor frontului, generalul N.A. Antipenko. Generalul îi raporta comandantului despre aprovizionarea populaţiei Berlinului cu alimente.

Au venit apoi muncitorii de la căile ferate. După ei, generalul-colonel N.E. Berzarin, numit nu de mult comandant al Berlinului. Jukov l-a întîmpinat în mijlocul încăperii, l-a îmbrăţişat. M-am uitat la mareşal şi nu mi-a venit a crede ochilor. Faţa i se înmuiase. Un zîmbet cald luase locul expresiei autoritare.

— Luaţi loc, Nikolai Erastovici, vă rog.

Şi s-au aşezat amîndoi la masa mare. N.E. Berzarin a început să raporteze despre nevoile Berlinului şi despre cum intenţiona el să le satisfacă. Electricitatea. Apa. Spitalele militare şi civile. Copiii fără adăpost. Şi, bineînţeles, problema aprovizionării. Problemă acută!

După modul cum îl asculta Jukov pe Berzarin, după cum se uita la el, după tonul cu care i se adresa, puteai să-ţi dai seama, fără nici o greutate, că mareşalul îl aprecia şi îl respecta pe comandantul Armatei 5 de izbire. Cînd şi-a luat rămas bun de la el, mareşalul i-a spus totuşi:

— Nikolai Erastovici, nu uita că eşti în primul rînd comandantul unei armate şi că în faţa ei stau sarcini mari...

— Nu vă faceţi griji, Gheorghi Konstantinovici, Armata 5 de izbire îşi va îndeplini la timp şi cu cinste misiunile!

— O singură întrebare, tovarăşe mareşal, numai o singură întrebare, am intervenit eu, cînd N.E. Berzarin, a ieşit. De ce l-aţi numit pe Berzarin, şi nu pe altcineva, comandant al Berlinului?

Jukov s-a uitat la mine, mi s-a părut, cu reproş. Adică ce întrebare era asta? Totuşi, mi-a dat răspuns.

— Din punctul meu de vedere, Berzarin este omul cel mai potrivit în acest post de

După bătălia de pe Volga, mai ales după zdrobirea duşmanului în arcul de la Kursk, Stalin şi-a însuşit destul de bine experienţa de ducere a războiului[1].

---

hologic şi am căutat să îndreptăm situaţia, pornind de la realitatea creată".

[1] „Stalin era un om complicat, contradictoriu, dar foarte inteligent. În timpul războiului, în probleme strategice s-a descurcat prost, dar inteligenţa, logica gîndirii, cunoştinţele generale, tenacitatea i-au adus bune servicii, aşa încît în a doua perioadă a războiului, după Stalingrad, era la locul lui în funcţia de comandant suprem. Îmi plăcea că în activitatea Cartierului general nu vedeam tărăgăneli birocratice, problemele se rezolvau pe loc. Dar în prealabil el studia problema sau planul viitoarei operaţii sub toate aspectele. Cerceta atent datele ei, chema oamenii la el, pe specialiştii militari, iar la şedinţă venea bine înarmat. Nu suporta superficialitatea, aproximările. Ştia să primească şi obiecţii. Nu-i adevărat că nu se putea obiecta în faţa lui, eu am obiectat, am argumentat, şi nu o dată!

Iată, de pildă, am discutat cu el în contradictoriu despre operaţia din zona Elna. Planul meu era: lovitura principală din stînga, iar din spatele frontului să aducem rezerve.

«Ce nevoie ai de rezerve aici? m-a întrebat. În războiul civil n-am luptat aşa».

N-am fost de acord. Am discutat, şi iar am discutat.

«Bine, bine, du-te, fie cum vrei, dar răspunzi cu capul!».

A doua zi, după operaţie, m-a sunat: «Cum e?».

— Totul e în ordine, i-am răspuns.

A fost de acord şi cu planul meu pentru bătălia Moscovei, şi cu cel de la Stalingrad. În general, după Stalingrad avea încredere totală în mine şi nu mă mai încurca. Despre toate acestea am să scriu. Încă nu ştiu cum, dar Stalin trebuie privit sub două planuri: rolul său în timpul războiului, în calitate de comandant suprem, şi caracterul lui contradictoriu, impulsivitatea şi cruzimea. S-a spus că n-a ştiut nimic despre represiunile din anul '37 — asta nu-i adevărat. Ştia...

...În '37 aşteptam în fiecare zi să fiu arestat. Îmi pregătisem geamantanul cu schimburi. Fuseseră luaţi toţi colaboratorii mei apropiaţi. Deci cum decurgeau lucrurile? Soarta oamenilor

Cauzele erorilor

Stalin considera că Germania, fiind angajată în războiul

---

se hotăra la masa de prînz sau seara, la cină. Se vorbea despre una, despre alta, se pomeneau nume de oameni... Şi deodată Stalin spunea: «Lavrenti, ia măsuri». Beria se ridica şi mergea în camera vecină. Forma un număr de telefon: «Ivanov, Semionov, Stepanov». Şi, în aceeaşi seară, aceşti oameni erau ridicaţi. Cînd a început atacul în preajma Moscovei, două sute-trei sute de oameni din efectivele de comandă se aflau, din 1937, în beciurile Lubiankăi. Mulţi nu mai putuseră fi scoşi de acolo. Fuseseră împuşcaţi. Iar pe front, în acea vreme, detaşamentele erau comandate de locotenenţi" *(Ogoniok,* nr. 16, aprilie 1988).

În memoria populară Gheorghi Konstantinovici Jukov este asociat cu chipul creştinesc al Sfîntului Gheorghe cel biruitor, învingătorul balaurului. Jukov stă alături de Aleksandr Nevski, Dmitri Donskoi, Aleksandr Suvorov, Mihail Kutuzov...

S-au scris zeci de cărţi, s-au făcut filme documentare şi artistice despre rolul său în al doilea război mondial. El a comandat trupele ce i-a oprit pe germani lîngă Moscova, rolul său a fost covîrşitor în cotitura din evoluţia războiului care a avut loc la Stalingrad, precum şi în alte bătălii.

Jukov a semnat actul de capitulare a Germaniei, el a primit onorul la parada victoriei din Piaţa Roşie. Popularitatea sa a atins cote care au provocat nemulţumirea unor „deţinători ai puterii". Dar Jukov nu se gîndea la putere, el şi-a îndeplinit cu strălucire misiunile militare, dar, ca şi Suvorov, a fost trimis în exil.

Despre „dizgraţia" sa şi şederea la Odessa şi Sverdlovsk, Jukov a spus odată:

— Cauza era invidia pe gloria mea, invidie întreţinută permanent de Beria. Mi s-a amintit şi capacitatea de a-i fi ripostat lui Stalin. Dar, relativ la Stalin, eu mi-am şters din memorie această jignire. El a făcut cîţiva paşi de împăcare, m-a numit membru al C.C. al P.C.U.S., m-a trimis cu Molotov în Polonia, cred că vroia să mă facă şi ministru al apărării, dar n-a mai apucat. Moartea l-a împiedicat.

— Dar Hruşciov de ce v-a îndepărtat din funcţia de ministru al apărării? — a fost întrebat Jukov.

— Acesta se temea pur şi simplu de concurenţă. A fost un moment cînd s-a clătinat, iar eu i-am asigurat sprijinul armatei. El atunci mi-a mulţumit sincer, dar a tras şi concluziile: dacă, într-o bună zi, vreau să-i iau locul? Niciodată nu mi-am dorit puterea de stat. Eu sînt militar, armata este principala mea preocupare.

Jukov nu ştia să mintă, de aceea memoriile lui reprezintă o copie veridică a istoriei. Cartea scrisă de el a fost citită cu invidie de Nikita Hruşciov şi Leonid Brejnev. Fiecare dintre ei avea pretenţia la locul lui în istoria celui de-al doilea război mondial. În carte s-au încucişat interesele multor forţe şi persoane politice. Abia acum, cînd ne aflăm la aproape o jumătate de secol de la evenimente, iar ambiţiile personale ale oamenilor politici au cedat locul analizei lucide, putem privi liniştit la război şi pace cu ochii lui Gheorghi Jukov.

(Agenţia de presă „Novosti"
pentru Magazin istoric)

răspundere. Este un bun comandant militar, un priceput administrator. Aş adăuga farmecul lui personal, capacitatea de a fi întotdeauna ponderat, rara abilitate de a se înţelege cu oamenii...

Un nou telefon special.

— Jukov la aparat... Da, te-am recunoscut, Vasili Ivanovici. Ce? Unităţi ale lui Perevertkin pe drumul spre Reichstag? Bine! Rezistenţă puternică? Da tu ce credeai, că fasciştii or să-ţi servească Parlamentul lor pe farfurioară?... Nu-i da inamicului o clipă de răgaz, atacă tot timpul! În sălile Reichstagului pot avea un bun efect grenadele antitanc, lumînările fumigene, aruncătoarele de flăcări... Dar steagul?... Bine! Vă urez succes[1].

---

[1] Momentul intrării trupelor sovietice în Berlin este văzut diferit de comandanţii militari. În 1964, de pildă, în revista *Oktiabr*, au apărut amintirile mareşalului Ciuikov *Sfîrşitul celui de-al treilea Reich* [publicate ulterior în volum şi traduse şi în limba română]. „Acolo — va spune mareşalul Jukov într-o discuţie purtată cu o ziaristă în anul următor, 1965 — Ciuikov afirma că Berlinul putea fi cucerit încă din februarie 1945 şi astfel ar fi fost redus simţitor numărul victimelor. Asta scrie Ciuikov! — şi Jukov s-a crispat tot. Timbrul i-a devenit metalic. Cum de nu înţelesese oare că în acea etapă a războiului situaţia strategică cerea un răgaz pentru organizarea operaţiei decisive şi finale a Berlinului? I-am răspuns în articolul *Pe direcţia Berlin* în *Voenno-istoriceski jurnal*. Articolul, pe care mareşalul mi l-a trimis să-l citesc, făcea o analiză minuţioasă a situaţiei strategice a momentului şi demonstra clar greşeala afirmaţiei lui Ciuikov.

— Asemenea interpretări incorecte ale diferitelor operaţii din Marele război pentru apărarea patriei m-au şi obligat să pun mîna pe condei în 1958. Am început să-mi adun materialul" (*Ogoniok*, nr. 17, aprilie 1988).

Ascultînd această discuţie telefonică, am înţeles că nu mai avea nici un sens să rămîn în cabinetul lui Jukov. Trebuia să mă grăbesc spre Armata 3 de izbire. Acolo aveau loc atunci evenimen-

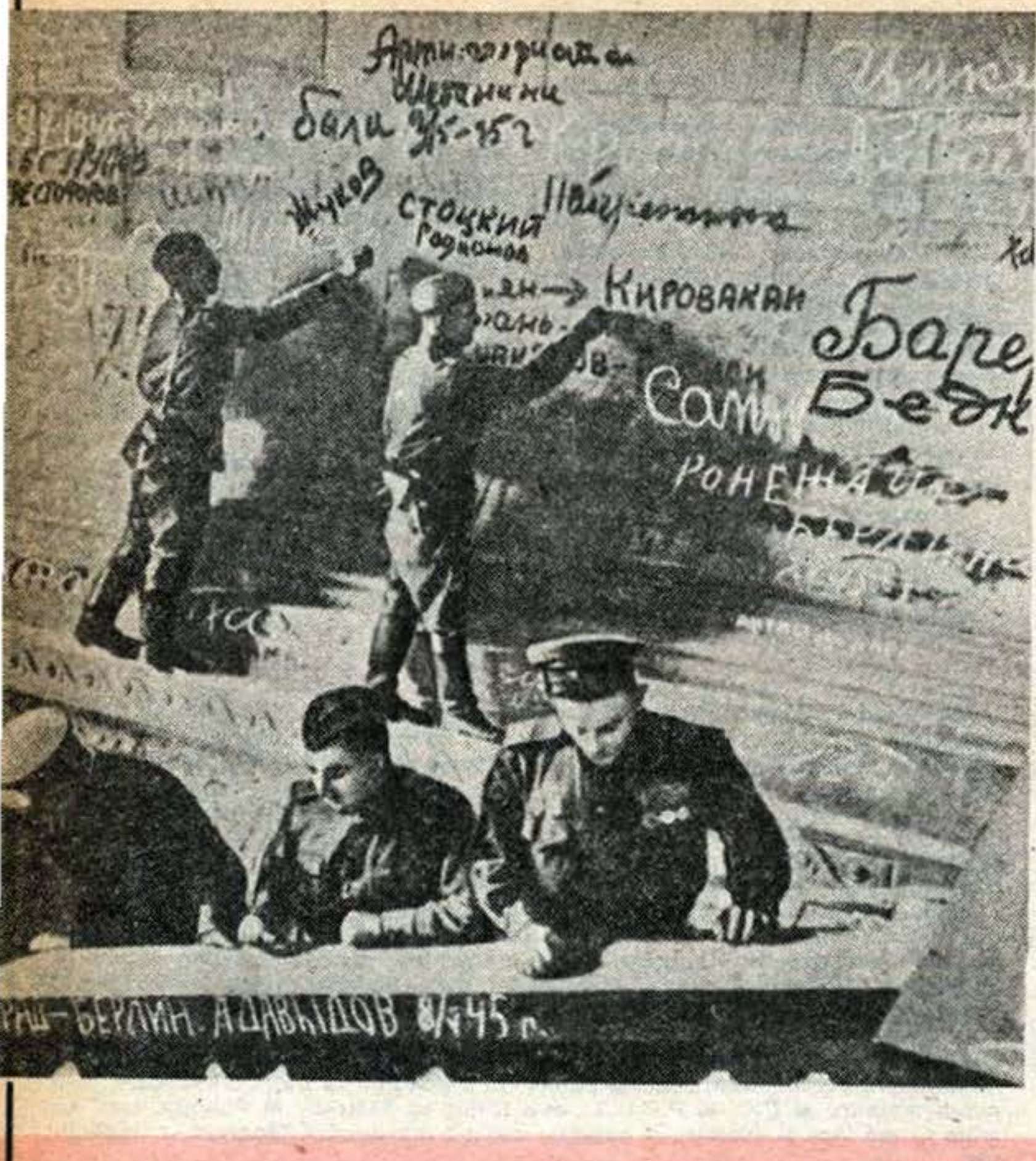

cu Anglia și Franța, nu putea să-l termine repede. Războiul cu Anglia și Franța, ocuparea unei serii de țări din Europa vor obliga Germania să-și disperseze forțele și mijloacele și o vor epuiza. Pentru a ieși din război și a organiza campania împotriva Uniunii Sovietice, Hitler avea nevoie de mult timp. Hitler și anturajul său nu vor risca să înceapă campania împotriva Uniunii Sovietice. Nu sînt ei atît de proști, spunea Stalin, să poarte război pe două fronturi. În mod sigur, nu uitaseră lecția tristă a primului război mondial.

Stalin și Molotov au fost înșelați cu dibăcie de Hitler. El a reușit să-i sugereze lui Stalin că Germania va rămîne fidelă pactului de neagresiune și că ea nu are de gînd să se războiască cu Uniunea Sovietică. Dimpotrivă, intenționează să trăiască în pace și să sporească masiv achizițiile de petrol, cărbune, cereale și

Autografe ale soldaților sovietici pe zidurile Reichstagului

tele principale. Iar dacă întîrziam... Am mulțumit mareșalului pentru timpul petrecut în cabinetul lui și am cerut permisiunea să mă retrag.

Pe aeroportul Tempelhof

Material pentru reportajul despre o zi de lucru a comandantului frontului era mai mult decît suficient în blocnotesul meu. Comandantul Corpului, generalul S.N. Perevertkin, m-a întîmpinat cu cuvintele:

— Chiar în clipa asta mă gîndeam la *Krasnaia zvezda*... Sînt aici cei de la *Pravda*, de la *Izvestia*, de la TASS, operatori de cinema... Numai reprezentanții ziarului nostru militar lipseau. Totuși, iată că au sosit la timp.

Dimineața devreme, în ziua de 1 Mai, deasupra Reichstagului flutura steagul roșu, devenit Steagul Victoriei... În noaptea de 8 mai, corespondenții de presă și ai radioului au fost convocați la un membru al Consiliului militar al frontului.

— Germania este înfrîntă, ne-a anunțat generalul-locotenent K.F. Teleghin. Mîine va fi semnat actul de capitulare. La această ceremonie fiecare ziar are dreptul la două locuri: unul pentru corespondent, celălalt pentru fotoreporter.

Mai trebuie oare să spun cît de mult voia fiecare dintre noi să fie prezent la semnarea actului de capitulare necondiționată a Germaniei fasciste! Dar... Pînă la urmă, după ce s-au fixat cei doi de la fiecare publicație, pe mine desemnîndu-mă între ei generalul Teleghin, generalul-locotenent Galadjev S.F., șeful Direcției politice principale, a spus:

— De fapt, veniți mîine la Berlin cu toții. Vedem noi ce facem...

Dimineața era însorită, caldă. Berlinul nu mai părea înecat în fum, reușise să se curețe puțin. În parcuri și scuaruri, apăruseră copiii, negustorii își deschiseseră magazinele. Și, deși berlinezii nu știau nimic despre ziua istorică pe care o trăiau, totuși unii dintre ei ieșiseră pe străzi.

Împreună cu colegul meu Visokoostrovski am mers la amiază la aeroportul principal al Berlinului, Tempelhof. Era sărbătoare în sufletul nostru. Pur și simplu nu ne venea a crede că sosise ziua atît de mult așteptată!

În fața clădirii aeroportului, staționau zeci de mașini.

alte mărfuri de la noi. Această versiune i-a inspirat încredere lui Stalin. Evoluţia evenimentelor a dovedit că el a fost crunt înşelat.

Se poate pune întrebarea dacă Stalin a avut motive obiective pentru erorile sale. Se ştie că minuni nu există. Toate fenomenele îşi au cauzele lor. Personal, am avut nu o dată ocazia să ascult părerile lui Stalin, cel mai adesea cînd erau dezbătute în cadrul Biroului politic cererile Comisariatului poporului pentru apărare. El spunea cam aşa: „Voi, militarii, să înţelegeţi că, în primul rînd, trebuie să ne îngrijim de dezvoltarea rapidă a industriei grele, fără de care nu putem construi cu succes socialismul şi nu putem apăra ţara. Din aceleaşi motive, n-am putut pînă acum să alocăm mijloace materiale, în cantităţile necesare, pentru crearea rezervelor strategice de stat şi a stocurilor pentru mobilizare ale armatei şi flotei. Acum sîntem mai slabi din punct de vedere economic decît Germania, dar războiul pe care îl duce poate să o istovească serios. Trebuie să menţinem cu orice preţ pacea şi să prelungim coexistenţa paşnică cu Germania".

Deseori auzeam aceste cuvinte. În 1939 şi 1940 Bielorusia de apus, Ucraina de apus şi Basarabia au fost alipite la Uniunea Sovietică. Am dobîndit un teritoriu mare, dar absolut nepregătit de război. Era nevoie de timp pentru a construi linii de fortificaţii şi o mare reţea de aerodromuri, pentru a efectua ample lucrări de construcţii de căi ferate şi drumuri pentru a realiza o reţea de linii de comunicaţii şi obiective de bază, pentru a pregăti din punct de vedere militar teritoriile ocupate. Toate acestea necesitau mijloace materiale şi timp, ceea ce, în mod firesc, nu putea să nu aibă ecou în gîndirea lui Stalin.

Acestea sînt o parte a cauzelor care l-au indus în eroare pe Stalin. Desigur că acum aceste cauze arată altfel decît la timpul acela. Acum totul pare simplu şi clar, dar atunci era incomparabil mai complicat să te descurci în evenimentele care se precipitau[1]. ■

[1] În acelaşi text parvenit prin agenţia de presă „Novosti", Jukov adaugă: „Cînd este vorba de gradul nostru de pregătire în vederea războiului din punct de vedere economic, nu trebuie trecut sub tăcere ajutorul ulterior pe care l-am primit de la Aliaţi. În primul rînd, bineînţeles, de la americani, deoarece din acest punct de vedere englezii ne-au ajutat foarte puţin. Dacă analizăm toate aspectele războiului, acest fapt nu-l putem neglija. Am fi fost într-o situaţie grea fără praful de puşcă american, n-am fi putut produce muniţia care ne era necesară. Fără «Studebackerele» americane n-am fi avut cu ce tracta artileria noastră. În general, acestea au asigurat transporturile frontului nostru într-o măsură importantă. Producţia de oţeluri speciale, necesare pentru cele mai diverse nevoi ale războiului, a fost de asemenea condiţionată de livrările americane.

Adică, acea dezvoltare a industriei de război care s-a realizat în cursul războiului n-a depins numai de resursele proprii ale industriei noastre de război, de care dispuneam la declanşarea războiului, ci şi de aceste livrări. Şi de ele trebuie să se ţină cont cînd se face comparaţia între ce aveam noi cînd am intrat în război şi ce avea Germania, care, în plus, mai dispunea şi de industria de război a ţărilor din Europa pe care le cotropise".

L-am văzut pe generalul de armată V.D. Sokolovski[1], pe generalul-colonel N.E. Berzarin, primul comandant al Berlinului, pe generalul-locotenent F.E. Bokov, membru al Consiliului militar al Armatei 5 de izbire, şi pe alţi reprezentanţi ai comandamentului sovietic, sosiţi să-i întîmpine pe Aliaţi. Fluturau în vînt steagurile sovietice, americane, engleze şi franceze. Străluceau în soare alămurile orchestrei.

Iată că deasupra aeroportului au apărut coloşii argintii. Îi însoţea o escortă de onoare, formată din avioane de vînătoare sovietice.

După ce s-au rotit în cerc, avioanele au aterizat. Au coborît din ele mareşalul englez de aviaţie Arthur Tedder, generalul Carl Spaatz, comandantul forţelor aeriene strategice ale S.U.A., şi comandantul armatei franceze, J. de Lattre de Tassigny, precum şi alţi generali, colonei, maiori şi locotenenţi. Desigur, erau prezenţi corespondenţi de presă străini. Erau chiar mai mulţi decît ofiţerii. Generalul V.D. Sokolovski i-a salutat pe Aliaţi şi i-a condus spre maşini.

Atenţia corespondenţilor a fost atrasă de avionul ce aterizase ultimul. Adusese pe reprezentanţii Germaniei hitleriste, împuterniciţi de guvernul lui Dönitz să semneze actul de capitulare necondiţionată a statului fascist. I-am văzut pe fostul şef al statului major al comandamentului suprem al OKW, feldmareşalul Keitel, pe căpetenia forţelor maritime militare, amiralul Friedeburg, şi pe generalul-colonel de aviaţie Stumpf.

Un lung şir de maşini gonea pe străzile capitalei Germaniei înfrînte. Pe trotuare se aflau încă bucăţi de cărămizi şi gunoaie. Se vedeau grămezi de ruine de cele mai stranii forme. La ferestre atîrnau cearceafuri albe.

În acest timp, la Karlshorst, în clădirea unui liceu de ingineri militari, se pregătea în grabă sala de mese pentru ceremonia istorică: trei rînduri de scaune, o masă pentru conducătorii delegaţiilor aliate. Pe pereţi se aflau drapele. Totul modest, sobru. Dar poate tocmai această simplitate şi sobrietate a sălii ascundea în ea actul măreţ ce urma să aibă loc. ■

P. I. TROIANOVSKI
În româneşte de
Florentina DOLGHIN

[1] În aprilie şi mai 1945 Vasili Danilovici Sokolovski (1897-1968) a fost prim-locţiitor al comandantului Frontului 1 bielorus.

OCTOMBRIE '44, ÎNTR-O VILĂ DIN HERRLINGEN

Generalul Erwin Rommel avea 49 ani[1] cînd, în calitate de comandant al Diviziei 7 blindate, a devenit brusc celebru, în mai 1940, în timpul ofensivei germane în Franţa[2]. Doi ani mai tîrziu, cînd Afrikakorps de sub comanda lui se afla la numai 70 mile de Alexandria, numele său era pe buzele tuturor[3]; Hitler l-a avansat la gradul de feldmareşal, iar englezii îl considerau drept cel mai iscusit general din acel război.

Cînd „şobolanii deşertului", cum îşi spuneau cei care au luptat împotriva lui în Africa, ziceau că „au făcut un rommel" însemna că au avut o realizare nemaipomenită. Şiretenia şi talentul lui de a improviza i-au cîştigat porecla de „vulpea deşertului". Odată, fiind puternic înghesuit de Armata 8 britanică, şi-a păcălit adversarul, silindu-l să se retragă, cu convingerea că nemţii dispun de forţe superioare. Ştiind că avioanele de recunoaştere engleze efectuau zboruri în fiecare zi pentru a fotografia liniile germane, el a dat ordin ca toate blindatele disponibile, în afara dispozitivului de luptă, să circule permanent prin deşert timp de două nopţi. Urmele de şenile fotografiate i-au făcut pe englezi să supraestimeze efectivele germane, silindu-i să se retragă.

Rommel avea ceea ce s-ar putea numi farmec de militar: un mod particular de a-şi trage cascheta pe o sprînceană şi o şiretenie tipic ţărănească. Subordonaţii lui, care îl vedeau ieşind din turela tancului în faţa liniei de atac, îl considerau un fel de zeu al războiului. „Ţineţi-vă aproape de mine, i-a spus într-o zi unuia dintre ofiţerii săi, în timp ce în jur ploua cu obuze. Eu nu păţesc niciodată nimic". Dar, pînă la urmă, norocul l-a părăsit şi pe el.

Ultimatum fără răspuns

Ce se cunoaşte în legătură cu moartea lui misterioasă? Versiunea oficială germană a fost că a murit din cauza rănilor, cînd maşina sa a fost mitraliată în apropiere de Livarot, la sud de Le Havre, în timpul debarcării în Normandia, din iunie 1944. Adevărul este însă cu totul altul.

În timpul înfrîngerilor suferite în campania din Africa, Rommel si-a dat seama pentru

[1] Reproducem acest text, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din lucrarea *Secrets and Stories of the War*, volumul II.

[2] Atunci, în mai 1940, Rommel, cu Divizia sa 7 blindate, a forţat rîul Meuse, apoi în zona Cambrai a produs pierderi catastrofale Armatei 9 franceze, încercuite. La 16 iunie corpul de tancuri al generalului Rommel a ocupat Cherbourgul. Trei zile mai tîrziu, deşi cererea de armistiţiu a Franţei îi era cunoscută, Rommel a continuat ofensiva, cucerind oraşele Saumur, Brest, Nantes.

[3] Bucurîndu-se de totala încredere a lui Hitler, Rommel a fost numit, în februarie 1941, comandant al Afrikakorps. Marea ofensivă declanşată de el în mai 1942 avea să-i conducă pe germani pînă la El-Alamein, la 100 km de Alexandria (30 iunie 1942).

Rommel: ipostazele unei existenţe (în imaginea a treia de sus în jos, primul din stînga — fiul lui Rommel)

prima oară de dispreţul suveran al lui Hitler faţă de viaţa oamenilor. Rommel ştia că această campanie este iremediabil pierdută datorită faptului că partea germană ducea mare lipsă de combustibil şi echipament, în vreme ce britanicii îşi întăriseră substanţial forţele. I-a cerut atunci lui Hitler retragerea trupelor germane, aceasta fiind singura modalitate de a salva mii de oameni. Hitler i-a răspuns iritat: „Triumf sau moarte!". „Nici n-am murit, nici n-am triumfat", a comentat sec Rommel mai tîrziu.

Înainte de capitularea care a avut loc în Tunisia, în mai 1943[1], Hitler i-a ordonat lui Rommel să revină în Germania pentru a intra în anturajul Führerului, astfel încît persoana lui să nu fie identificată cu o înfrîngere.

Lunile care au urmat au fost amare pentru Rommel. El nu intrase în partidul nazist şi nu purtase niciodată insigna de aur a partidului. Preocupat de cariera militară, ignorase pînă atunci asasinatele în masă, folosirea muncii forţate, lagărele de concentrare, teroarea dezlănţuită de Gestapo în regiunile ocupate. Acum era îngrozit de ceea ce făceau naziştii în numele poporului german. „Am dus un război curat, spunea el, dar ei mi-au mînjit haina militară". Mai tîrziu, cînd Hitler a dat ordinul său odios privind împuşcarea de ostateci în proporţie de 12 la 1, Rommel s-a numărat printre puţinii comandanţi germani care l-au aruncat la coş.

Ceea ce îl îndurera cel mai tare pe Rommel era conştienţa faptului că, pînă la urmă, Hitler va atrage Germania în prăpastie alături de el, mai degrabă decît să cedeze.

Pentru a întări încrederea poporului german şi a-i impresiona pe Aliaţi, Hitler i-a încredinţat lui Rommel comanda trupelor terestre destinate contracarării debarcării din Normandia. Rommel a prevăzut de la început că o invazie pe scară largă nu poate fi respinsă cu trupele şi dotarea insuficiente pe care le avea la dispoziţie. În aprilie 1944[2], el a stat de vorbă cu generalul Karl Heinrich von Stülpnagel, guvernatorul militar al Franţei şi conducătorul unei reţele militare germane de rezistenţă împotriva lui Hitler, în legătură cu modalităţile de încetare a războiului şi de răsturnare a regimului nazist.

Sperînd să obţină condiţii ceva mai bune decît capitularea necondiţionată, care era obiectivul politic declarat al Aliaţilor, Rommel dorea să ofere lui Eisenhower şi lui Montgomery un armistiţiu, fără ştirea lui Hitler. Baza acestuia ar fi fost retragerea trupelor germane dincolo de zidul vestic de fortificaţii. În schimb, Aliaţii se angajau să oprească imediat bombardarea oraşelor germane. În răsărit însă, urmau să continuie lupta pe un front mai scurt — România, Lemberg, Vistula, Memel — „pentru apărarea civilizaţiei occidentale".

Rommel intenţiona să-l captureze pe Hitler cu ajutorul unor unităţi blindate de încredere şi să-l aducă în faţa unui tribunal german. Nu dorea să-l transforme într-un martir, omorîndu-l pe loc.

Între timp, Aliaţii au debarcat pe coasta Normandiei, iar la 15 iulie 1944 Rommel i-a trimis un ultimatum lui Hitler, cerînd angajarea de negocieri imediate în vederea armistiţiului. I-a acordat lui Hitler patru zile pentru răspuns.

În seara zilei de 17 iulie, revenind de pe front, Rommel a ajuns la periferia localităţii Livarot. Pe neaşteptate, două avioane cu insemne engleze s-au îndreptat direct spre maşina lui. Unul, zburînd la numai cîţiva metri deasupra pămîntului, a mitraliat jumătatea din stînga a automobilului. Rommel şi-a pierdut cunoştinţa şi a fost aruncat din maşină. În timp ce zăcea pe şosea, a deschis focul şi cel de-al doilea avion. Rommel a fost rănit atît de grav — fractură de craniu, două fracturi la tîmplă, un maxilar rupt, o rană la ochiul stîng, comoţie cerebrală —, încît doctorii s-au îndoit că va rămîne în viaţă.

Ciudat, în arhivele aviaţiei militare britanice nu există nici un raport care să menţioneze mitralierea unui automobil izolat în apropiere de Livarot, la acea oră, în ziua de 17 iulie. Fusese oare răspunsul lui Hitler la ultimatumul lui Rommel?

Maşina cu ucigaşi

În orice caz, aceasta a fost prima dintre cele două lovituri grave suferite de complotul antinazist. Cea de-a doua a venit în ziua de 20 iulie. „Operaţiunea Walkyrie", conspiraţia conducătorilor armatei germane şi a unor civili antinazişti cu scopul asasinării lui Hitler (la pregătirea căreia Rommel fusese atras în prealabil de Stülpnagel), a eşuat[3]. Bomba a explodat la numai doi metri de Hitler, a distrus încăperea, a rănit douăzeci de oameni şi a ucis alţi patru. Dar Hitler a scăpat ca prin minune. Pentru a se răzbuna, naziştii i-au vînat pe complotiştii cunoscuţi. Cei care au fost prinşi au fost executaţi.

Spre toamnă Rommel s-a refăcut în mod miraculos; cu excepţia unei semipareze la un ochi, era acum perfect sănătos.

La 14 octombrie 1944 el s-a trezit mai devreme la vila sa de la Herrlingen, în apropiere de Ulm, pentru a-şi întîmpina fiul în vîrstă de 16 ani, Manfred, care urma să sosească acasă într-o scurtă permisie. Dar în

---

[1] Este vorba despre predarea generalului german Jurgen von Arnim, la 13 mai 1943, în faţa forţelor aliate, care au luat 248 000 prizonieri, dintre care peste 100 000 germani. În întreaga campanie din Africa de nord, Germania şi Italia au pierdut 950 000 oameni — morţi şi prizonieri —, 8 000 avioane, 6 200 tunuri, 2 600 blindate, 70 000 autocamioane şi o flotă de 2 400 000 tone nave scufundate. Aliaţii au obţinut supremaţia strategică în bazinul mediteranean.

[2] Alte surse indică această întrevedere la 15 mai 1944 *(n. red.)*

[3] *Magazin istoric*, nr. 12/1986.

aceeaşi zi, la prînz, era aşteptat şi un alt vizitator, mai puţin binevenit. În seara precedentă Rommel fusese informat telefonic despre faptul că generalul Burgdorf a fost trimis de Führer pentru a discuta cu el „numirea într-un alt post de comandă". La micul dejun, mareşalul a remarcat faţă de Manfred: „Sosirea lui Burgdorf poate fi o cursă".

Generalul Burgdorf a sosit la ora douăsprezece, fiind însoţit de generalul Ernst Maisl. Împreună cu soţia şi fiul, Rommel i-a întîmpinat pe vizitatori. Aceştia i-au sărutat mîna soţiei sale. A urmat schimbul obişnuit de platitudini despre starea vremii şi splendida însănătoşire a feldmareşalului. Curînd, Frau Rommel şi Manfred s-au retras.

La puţin după ora unu, Rommel a urcat în camera soţiei. „Ce s-a întîmplat?" a exclamat Frau Rommel, alarmată de expresia de pe faţa soţului. „Într-un sfert de oră voi fi mort", i-a răspuns absent Rommel, ca şi cum ar fi încercat să pătrundă înţelesul cuvintelor pe care le rostea.

El i-a relatat în grabă că mărturia lui Stülpnagel (care fusese sugrumat după ce rămăsese orb, în urma unei încercări nereuşite de sinucidere) nu mai lăsa nici o îndoială despre participarea lui Rommel la complotul din 20 iulie. Hitler îi permitea acum să aleagă între moartea imediată prin otrăvire sau judecarea în faţa unui tribunal al poporului. Cei doi generali l-au informat cît se poate de limpede că, în cazul în care Rommel ar insista să fie judecat, Frau Rommel şi Manfred vor fi supuşi la represiuni; dacă însă se lăsa otrăvit, atunci familia va fi cruţată şi va primi toate onorurile şi pensia cuvenită unui feldmareşal german. Führerul era hotărît să ascundă poporului german faptul că ofiţerul care se bucura de cea mai mare popularitate complotase să-l răstoarne şi să încheie pacea.

Cu o precizie înspăimîntătoare, Burgdorf îi schiţase lui Rommel tot planul în cele mai mici amănunte. În timpul călătoriei cu maşina spre Ulm i se va administra otrava. În trei secunde va fi mort. Cadavrul va fi depus la un spital din Ulm. Se va transmite de îndată ştirea că a murit subit, în urma efectelor secundare ale rănilor suferite la 17 iulie.

În acea încăpere de la etaj Rommel a mai divulgat detaliile acestui plan diabolic faţă de încă doi martori: căpitanul Aldinger, aghiotantul său, şi Manfred. Apoi cei trei au coborît în salon.

Rommel a fost ajutat să-şi pună mantaua, apoi şi-a aşezat cascheta pe cap, pe o sprînceană, ca de obicei. Manfred şi Aldinger i-au dat mănuşile şi bastonul de mareşal. Apoi Rommel a urcat în maşina în care îl aşteptau cei doi ucigaşi.

În analele celui de-al treilea Reich nu există nici un episod care să ilustreze în mod mai flagrant climatul psihologic de care a profitat permanent Hitler. Nu era vorba aici de un sărman evreu, neputincios în mîinile Gestapoului. Ci de un feldmareşal german cu toate însemnele rangului, încununat de glorie, un personaj devenit legendar în toată lumea pentru curajul şi şiretenia sa. Şi totuşi, un asemenea om s-a lăsat dus cu docilitate la moarte.

La orele 1.25 generalii Burgdorf şi Maisl l-au predat pe Rommel la spitalul din Ulm. Era deja mort. Doctorul de gardă a propus o autopsie, dar Burgdorf a intervenit repede: „Să nu vă atingeţi de cadavru. Berlinul se va îngriji de toate".

Ce s-a întîmplat exact pe drum va rămîne probabil un mister. Burgdorf a pierit împreună cu Hitler în subteranele cancelariei Reichului. Maisl şi şoferul din trupele SS au insistat apoi că li s-a spus să părăsească maşina pentru un moment, iar cînd au revenit l-au găsit pe Rommel pe moarte.

La funeraliile naţionale oficiate la 18 octombrie, cu participarea căpeteniilor naziste şi a ofiţerilor superiori, totul s-a desfăşurat după un ceremonial solemn. Feldmareşalul von Rundstedt[1] a prezentat necrologul în numele lui Hitler. Frau Rommel, palidă şi trasă la faţă, a refuzat să accepte braţul lui Rundstedt. O încordare fără nume ameninţa să răzbată prin vălul subţire al ceremoniei oficiale. Numai cîţiva dintre cei prezenţi ştiau că asistă la actul final al unei crime[2]. ■

Contesa WALDECK

---

[1] Feldmareşalul Gerd von Rundstedt (1875-1953), care nu simpatiza regimul hitlerist, nu a luat totuşi parte la complotul militar din iulie 1944 împotriva Führerului. Împreună cu Guderian a intrat în tribunalul de onoare care i-a exclus din armată pe generalii şi ofiţerii ce au fost puşi la dispoziţia Gestapoului şi a tribunalului poporului. Ulterior, în calitate de comandant şef al Frontului de vest, el a lansat celebra ultimă mare ofensivă germană în Ardeni (decembrie 1944), încheiată printr-un eşec *(Magazin istoric*, nr. 8/1989).

[2] Carnetele de însemnări ale lui Rommel au fost publicate postum, în anul 1953, sub titlul *Războiul fără ură*

REBUS!

Da, din numărul viitor rebus în revista Magazin istoric! **Putem acum răspunde unor vechi şi repetate solicitări venite din partea dumneavoastră, stimaţi cititori. Vă vom oferi spre rezolvare** careuri de cuvinte încrucişate pe teme cît mai variate din istoria românilor şi din cea universală. **Aşteptăm opiniile şi, bineînţeles, colaborările dumneavoastră!**

MANFRED ROMMEL:
„Cea mai grea zi din viaţă“

Miercuri 28 august 1985. Orele 15.00. La primăria oraşului Stuttgart. Sînt primit de Manfred Rommel, primarul capitalei landului Baden-Württemberg. Deosebit de amabil, domnul Rommel îmi fixase încă din seara zilei de 25 august, cînd îl întîlnisem la recepţia ce a urmat deschiderii oficiale a celui de-al XVI-lea Congres internaţional de studii istorice. Stuttgartul preluase atunci ştafeta de la gazda precedentului congres, capitala ţării noastre, Bucureşti.

De la început discuţia cu domnul Rommel dă un sentiment de siguranţă şi linişte. Înalt, bine făcut, la o vîrstă mijlocie; interlocutorul meu nu se pierde în amănunte, dovedeşte o deosebită atracţie pentru exactitate şi concreteţe. (Cer scuze cititorilor pentru a nu fi transmis pînă acum — din felurite motive — această convorbire.) Născut la 24 decembrie 1928, Manfred Rommel este un fiu al Stuttgartului. Licenţiat în drept şi ştiinţe politice, şi-a început cariera în 1956 în cadrul Ministerului de interne al landului. După o serie de funcţii publice, în 1972 a fost ales, iar în 1982 reales pentru încă opt ani primar al oraşului Stuttgart. Manfred Rommel este membru din 1953 al Uniunii Creştin Democrate.

Convorbirea s-a prelungit peste termenul fixat şi ea a îmbrăţişat mai cu seamă trei subiecte.

Viaţa oraşului Stuttgart.

—A fi primar în oraşul uzinelor Mercedes este o însărcinare extrem de grea. Noi considerăm că Stuttgartul este un oraş de naştere al automobilului. Şi deşi, de la inventarea automobilului, accidentele cu acest mijloc de transport au făcut mai multe victime decît majoritatea războaielor din sec. XIX, noi credem că fără maşina pe patru roţi, dezvoltarea civilizaţiei acestui veac ar fi fost imposibilă. Problemele asupra cărora noi, cei de la primăria oraşului, ne concentrăm mai ales atenţia sînt cele asupra protejării mediului înconjurător, a asigurării condiţiilor de trai ale vîrstei a treia —şi chiar a patra — a oamenilor, şi a felului cum intră în viaţă tineretul.

Desigur, mai avem multe probleme cu dezvoltarea energeticii şi chiar cu amenajarea tot mai potrivită a oraşului. Vă rog să notaţi că Stuttgartul este oraşul din R.F.G. în care vizitatorii rămîn cel mai mult. Eu cred că acest fapt se datoreşte „dimensiunii umane“ a oraşului nostru, care nu a devenit o metropolă, deşi are o dinamică economică dintre cele mai susţinute şi o viaţă culturală bogată.

Stuttgartul şi istoria.

—Doar cîteva menţiuni. Este oraşul în care s-a născut Hegel şi în care a studiat Schiller. Napoleon s-a aflat aici în 1805.

Sfîrşitul tatălui său, feldmareşalul Erwin Rommel.

—Este cel mai dureros subiect din viaţa mea, iar ziua de 14 octombrie 1944 cea mai grea din existenţa mea. Este ziua în care tatăl meu a fost omorît din ordinul lui Hitler. Venisem acasă la Herrlingen, într-o scurtă permisie, ca elev la Şcoala de aviaţie la care eram mobilizat. Tatăl meu se simţea mult mai bine, aproape refăcut, după misteriosul accident de la Livarot, cît pe ce să-l coste viaţa. Tata era convins că nu fusese accident, ci o încercare premeditată de a-l elimina, dat fiind conflictul său cu Hitler. De altfel, după eşecul atentatului contra lui Hitler din 20 iulie 1944, în care, după cum ştiţi, tatăl meu fusese implicat[1], el se aştepta din clipă în clipă la răzbunarea Führerului. Una dintre coincidenţele istoriei este că omul care l-a convins pînă la urmă pe tatăl meu să se angajeze în complotul din 20 iulie a fost primarul Stuttgartului, dr. Karl Stroelin, un vechi prieten al familiei noastre. Sînt sigur că tatăl meu a acceptat să moară nu numai pentru a ne salva pe mine (Manfred este unicul fiu al lui Erwin Rommel) şi pe mama, ci şi pentru onoarea militară. Nu spun un secret dacă afirm că tata era — şi a rămas — o figură de legendă pentru armata germană. El nu a avut niciodată simpatii pentru Hitler, nu a fost membru al Partidului Naţional-Socialist. Desigur, avea o mare ambiţie militară şi mulţi istorici au scris că el ar fi fost singurul în stare — datorită prestigiului de care se bucura — să-l înlăture pe Hitler. Mulţi oameni au susţinut că accidentarea sa cu doar 3 zile înaintea atentatului contra lui Hitler i-a lipsit pe organizatorii complotului de cea mai importantă piesă. După uciderea tatei, medicii de la spitalul din Ulm au refuzat să semneze actul de deces. El a fost eliberat doar la ordinul şi presiunea celor doi generali SS care-l ridicaseră de acasă pe feldmareşal.

14 octombrie 1944 rămîne ziua neagră a vieţii mele. După aceea, m-am întors la Şcoala de aviaţie dar, ulterior, am fost trecut în unităţile speciale de muncă ale Reichului, iar din 22 aprilie 1945 pînă în septembrie 1945 am fost prizonier de război la armata franceză din Germania.

Am o sinceră urare pentru istoria acestui final de secol: fie ca zorii veacului următor să găsească epoca noastră atît de agitată şi înfierbîntată şi pe noi înşine apţi să determinăm fiinţa umană să treacă de la superficial la esenţial. ■

Cristian POPIŞTEANU

[1] Ampla relatare a fiului feldmareşalului Rommel asupra acestor evenimente coincide aproape întru totul cu articolul reprodus alăturat de revista noastră.

NORVEGIA, APRILIE 1940:

CAMPANIA IGNORATĂ (II)

În primăvara anului 1940, strategii Germaniei naziste se ocupă atent şi asiduu de invazia în Norvegia, ţară pe care o consideră de o mare importanţă pentru proiectele lor războinice. Se schiţează mai multe planuri care concurează între ele. Secţia II a Abwehrului primeşte ordin să pregătească apărarea — sau distrugerea — sectoarelor industriale ale Norvegiei şi Suediei, în eventualitatea unei debarcări britanice, înaintea declanşării invaziei.

Hitler prevede chiar situaţia politică de după ocupaţie şi trimite la Oslo un ambasador, despre care crede că se bucură de credit la membrii guvernului norvegian, mai ales la ministrul de externe Halvdan Koht, element esenţial pentru o colaborare ulterioară. Führerul are în vedere şi refuzul unei asemenea colaborări din partea guvernului norvegian, prevăzînd demiterea acestuia şi numirea altuia, cu aparenţă de legitimitate. Are însă nevoie de o formalitate indispensabilă: desemnarea guvernului de către rege, deci menţinerea monarhului în ţară, pentru a se putea face presiuni asupra sa. Ca atare, liderul nazist ordonă ca fuga regilor din Norvegia şi Danemarca, în momentul ocupării ţărilor lor, să fie împiedicată prin orice mijloace. De aceea se impune nu numai secretul deplin asupra pregătirilor de invazie, ci şi începerea acesteia în zorii zilei, pentru a surprinde întreaga ţară complet nepregătită.

Secretul, confuzia printre Aliaţi, superioritatea militară, şansa şi hazardul dau cîştig germanilor în primul moment. Norvegia este invadată în cîteva ore, la 9 aprilie 1940. Dar exact această zi este începutul unei lungi campanii, care se va încheia cu înfrîngerea şi alungarea germanilor. Deoarece, pe de o parte, Aliaţii n-au cedat, iar pe de altă parte, norvegienii nu s-au resemnat cu situaţia de

AUGUST 1940.
AŞTEPTÎNDU-L PE DE GAULLE

De Gaulle spunea despre Gaston Palewski: „El este întotdeauna acolo unde se face istoria". Colaborator al mareşalului Lyautey (în anii 1924-1925) şi al lui Paul Reynaud (1928-1939), în calitate de şef de cabinet, director de cabinet al generalului de Gaulle la Londra, Alger şi Paris (1942-1946), vicepreşedinte al Adunării Naţionale (1953-1955), în timpul celei de-a IV-a Republici, ambasador la Roma (1957-1962), ministru de stat însărcinat cu cercetarea ştiinţifică şi cu problemele atomice şi spaţiale (1962-1965), preşedinte al Consiliului constituţional (martie 1965-1974), Gaston Palewski (1901-1984) a fost cel mai apropiat colaborator al şefului „Franţei libere", în anii celui de-al doilea război mondial şi un important protagonist al vieţii politice franceze, vreme de aproape jumătate de veac. Recent apărută în editura pariziană „Plon", sub îngrijirea lui Eric Roussel, lucrarea sa Memorii de acţiune, 1924-1974, **publicată postum, reprezintă un document de viaţă, pe canavaua celor mai importante evenimente traversate de Franţa, timp de 50 ani.**

Revista franceză Historia, **nr. 499 (iulie 1988), preia cîteva pagini din această carte — pe care le reproducem şi noi cu titlul şi subtitlurile redacţiei** Magazin istoric —, **pagini consacrate personalităţii mult controversate a generalului de Gaulle, regăsit de Gaston Palewski în Anglia, după invadarea şi ocuparea Franţei de trupele naziste.**

Churchill — în costum de sirenă

Trebuia să fi trăit acele teribile zile, pentru a înţelege uimirea şi admiraţia mea faţă de spectacolul oferit atunci de Anglia. La Lisabona, unde ajunsesem în drumul meu de la Alger, îl întîlnisem pe Sir Walter Layton, celebrul economist, care se ducea la Washington. Îl întrebasem cu nelinişte dacă aş mai putea ajunge la timp pentru a participa, oricît de modest, la rezistenţa împotriva invaziei germane, despre care eram convinşi că va avea loc în proximele zile. Ignorînd obstacolul serios constituit de flota britanică şi imaginîndu-ne că — aşa cum se întîmplase la noi — bătălia aerodromurilor ar fi putut fi o victorie pentru Luftwaffe, ne spuneam că luptele se vor muta pe teritoriul insulelor britanice.

De unde şi uimirea mea atunci cînd — aflat în maşină spre Londra, alături de Sir Walford Selby, trecînd prin vechile comitate, cu catedralele şi incintele lor mărginite de peluze impecabile şi întîlnind ici-colo mici grupuri de luptători din trupele de apărare teritorială, în ţinuta lor de campanie — constatam liniştea paşnică a unei nopţi de vară ce domnea peste Anglia.

ocupați, deși la Oslo avea să se instaleze un guvern colaboraționist. Capitala țării este capturată cu ușurință de germani. Dar în alte porturi luptele sînt crîncene. La Trondheim, norvegienii se apără cu înverșunare și sînt înfrînți abia seara. Narvik rezistă în fața trupelor germane, și norvegienilor li se vor alătura după cîteva zile brigăzi britanice și franceze. Rezistența norvegiană va transmite britanicilor informații prețioase. Mai multe brigăzi aliate debarcă în diverse locuri în Norvegia și încep lupte înverșunate, în care armata norvegiană va arăta un impresionant eroism.

Vor exista momente în care soldații norvegieni, prost echipați, vor rezista aproape singuri trupelor bine înarmate ale Wehrmachtului, în vreme ce regele va reuși să scape de supravegherea germanilor, în timpul unui extraordinar periplu de-a lungul țării. La 7 iunie, Haakon VII și guvernul norvegian părăsesc portul Tromsö, la bordul crucișătorului britanic „Devonshire", cu destinația Londra. Acolo se va forma un guvern norvegian în exil. Al doilea război mondial începea să se desfășoare în toată amploarea sa. Un război în care luptătorii norvegieni se vor afla permanent de partea Aliaților.

Continuăm să publicăm fragmente din cartea lui François Kersaudy Stratèges et Norvège 1940. Les Jeux de la Guerre et du

Folosind rețeaua de căi ferate existentă, germanii avansează rapid în Norvegia

Desigur, se știau amenințați, dar își ziceau că vor rezista, că pericolul putea fi îndepărtat. Uimirea mea ar fi fost și mai mare dacă aș fi știut în ce măsură ducea lipsă Anglia de oameni, de arme, de muniții. La Londra am sosit în zori. M-am instalat într-un hotel și a doua zi m-am dus la Cariton Gardens, unde știam că generalul de Gaulle își stabilise cartierul general[1]. Acolo am avut marea decepție să aflu că el plecase la Dakar. Atunci am înțeles de ce insistase să vin imediat. Dar destinul nu voise să ne vedem. A trebuit să aștept mai multe săptămîni ca să-l întîlnesc. În schimb, am putut să-mi vizitez prietenii și — grație sprijinului acordat de lordul William Tyrrell, de care mă lega o strînsă amiciție din vremea cînd fusese ambasador la Paris — să cunosc o serie de oameni politici britanici.

Churchill m-a primit în Sala de Consiliu din Downing Street 10, unde, lîngă coloane, lucra într-un colț al mesei celei mari, îmbrăcat în ceea ce el numea costumul de sirenă („Siren suit"), o salopetă de șofer cu fermoar, care contrasta cu decorul specific secolului XVIII din vechea reședință a primilor miniștri britanici.

Mi-a vorbit îndelung, cu un fel de avînt poetic. Prin mine se adresa Franței, căreia îi reposa că a fost învinsă. Se întreba în ce măsură Anglia era răspunzătoare de această înfrîngere și, în acest dialog imaginar, elocința sa shakespeareană îi inspira răspunsuri rezumate, de fapt, la a constata nefericita înclinație a democraților de a rămîne orbi în fața pericolelor.

L-am ascultat cu emoție, străduindu-mă să-i relev temele propagandei adverse, care încerca să strecoare îndoieli asupra intențiilor reale ale Angliei. L-am convins să sublinieze în viitoarele sale discursuri faptul că țara sa nu urmărește să-și însușească navele noastre de război, nici teritoriile imperiului și am insistat ca aceste angajamente să fie exprimate în cea mai solemnă formă posibilă.

Mi s-a părut că este gata să-mi urmeze sfaturile. Peste trei sferturi de oră, m-a însoțit, ca și altă dată, pînă la capătul străzii și acolo mi-a pus întrebarea ce mi s-a părut a fi adevăratul motiv al întrevederii lui cu mine. Sau, în orice caz, principalul motiv.

— Chautemps[2], mi-a spus el, este la Lisabona. Ar vrea să vină în Anglia. Oare să-i accept intrarea în țară?

Răspunsul meu a venit spontan, fără nici o secundă de ezitare:

— În nici un caz!, i-am spus. El este cel care a determinat evenimentele de la Bordeaux[3] și Vichy. A-l admite în Anglia ar fi un motiv de descurajare pentru toți cei care au păstrat în inima lor prietenia britanică. Ar fi ultimul lucru pe care ar trebui să-l faceți!

— Foarte bine, mi-a spus el.

Și ne-am despărțit.

Invitație la prînz

Am fost apoi să-l văd pe Orme Sargent, șeful direcției politice din Foreign Office, care îi urmase lordului Strang, alt prieten fidel și sigur. I-am spus lui Sir Orme:

---

[1] Începînd din 24 iulie 1940, de Gaulle și-a mutat cartierul general din St. Stephens House în Carlton Gardens 4, nu departe de Trafalgar-Square.

[2] Favorabil armistițiului cu Germania din iunie 1940, Camille Chautemps (1885-1963), în mai multe rînduri ministru de interne și de justiție (în anii '20), vicepremier în cabinetele Daladier și Reynaud (1938-1940), a făcut parte din primul guvern Pétain, apoi a demisionat și a primit o misiune în S.U.A., unde a rămas tot restul războiului.

[3] În timpul dezastrului din iunie 1940, guvernul Republicii franceze s-a stabilit la Bordeaux. Acolo Pétain și-a format guvernul, care a părăsit Bordeauxul la 30 iunie, pentru a se stabili la Clermont-Ferrand și ulterior la Vichy.

Hasard, care descrie preludiul acestei îndelungate, aprige, înverşunate şi, pînă la urmă, victorioase rezistenţe, începută la 9 aprilie 1940.

Doamna Raeder are intuiţie

De partea norvegiană, nu există aproape deloc sentimentul ameninţării, deşi guvernul este la curent cu zborurile unor avioane de recunoaştere, anterioare lui 9 aprilie, iar serviciile de informaţii suedeze, foarte precise, au pus la curent serviciile de informaţii norvegiene cu ultimele elemente ale situaţiei din Germania. Dar incredulitatea, iar pe de altă parte aşteptarea unei operaţii britanice menţin autorităţile norvegiene în ignoranţă. Ele nu ştiu ce pregătesc germanii.

La 7 aprilie, după-amiaza, în vreme ce unităţile de vîrf ale Kriegsmarinei navighează spre Trondheim şi Narvik, iar distrugătoarele lui Royal Navy se îndreaptă şi ele spre Narvik, să planteze mine, la Ministerul de externe din Oslo ajunge o telegramă din partea Ambasadei Norvegiei la Berlin, în care se semnalează că între 15 şi 20 de transporturi au părăsit portul Stettin, în dimineaţa de 5 aprilie, cu o destinaţie necunoscută, dar care trebuie atinsă pînă la 11 aprilie. Deşi este duminică, funcţionara de serviciu la minister — întîmplător o cheamă doamna Raeder — consideră telegrama suficient de importantă ca ministrul de externe să fie informat de îndată. La telefon, Koht, care nu este chiar un om de acţiune, răspunde că nu-i nevoie să i se trimită telegrama şi că el crede că navele se îndreaptă mai degrabă spre Atlantic. D-na Raeder îl întreabă ce trebuie făcut şi ministrul Koht răspunde că „nu trebuie făcut nimic, căci ştirea fie este falsă, şi în acest caz ar fi mai bine să nu se difuzeze, fie este adevărată, şi flota germană oricum nu poate fi oprită..."

În dimineaţa de 8 aprilie, la sud de ţărmurile norvegiene, patru noi grupuri de invazie părăsesc porturile germane, în vreme ce, în nord, distrugătoare britanice plantează mine. La orele 5 dimineaţa, ministrul de externe norvegian este trezit din somn de soneria telefonului. Ambasadorul Marii Britanii, Sir Cecil Dormer, doreşte să-i remită o notă de cea mai mare importanţă. Douăsprezece minute mai tîrziu, telefonul sună din nou şi ambasadorul Franţei, Dampierre, anunţă că are şi el de înmînat o notă de cea mai mare importanţă. La orele 6.30, Koht se află la Ministerul de externe şi studiază textul celor două note. În ele citeşte: „Oricare ar fi politica actuală pe care guvernul norvegian este obligat să o urmeze sub ameninţările şi presiunile germane, guvernele aliate nu mai pot tolera o stare de lucruri prin care Germania obţine resurse vitale pentru a-şi continua războiul şi îşi asigură din partea Norvegiei facilităţile care plasează Aliaţii

— Ce şansă pentru noi, ce şansă pentru dumneavoastră de a avea aici pe singurul general francez care cunoaşte, într-adevăr, datele geopolitice. Sînt un vechi prieten al generalului de Gaulle şi pot să vă spun că este omul necesar pentru a face faţă sarcinii grele pe care singur şi-a asumat-o.

Orme Sargent m-a ascultat atent, cu o privire uimită, şi mi-a răspuns:

— În sfîrşit, cineva care îl cunoaşte pe generalul de Gaulle! Vorbiţi-mi despre generalul de Gaulle.

Mi-am dat seama că, în cadrul cercurilor guvernamentale britanice, „soluţia" de Gaulle era apreciată drept una dintre fanteziile care i se reproşau lui Winston Churchill. I-am vorbit îndelung lui Sir Orme despre generalul de Gaulle. I-am spus că am văzut întotdeauna în el şi, în special, în momentele înfrîngerii, ale derutei, ale exodului, singura speranţă. I-am povestit vizita mea la Ronald Campbell, ambasadorul Angliei la Paris, şi la alţi cîţiva vechi prieteni, ca Henri Laugier şi Henri Bonnet. Adversari înverşunaţi ai hitlerismului, dar copleşiţi de înfrîngere, aceştia îmi repetaseră, invariabil, cu capul în jos:

— Totul este pierdut!

Înfuriat pe laşitatea lor, le spusesem cu indignare:

— Nimic nu este pierdut, fiindcă există de Gaulle, de Gaulle, de Gaulle.

Mai tîrziu, cei doi prieteni mi-au amintit acest răspuns. Eu îl uitasem. Dar şi acum mă amuză o altă amintire: în lunile „războiului ciudat", atunci cînd încă nu mă angajasem în aviaţia de bombardament, Laugier îmi spusese:

— Sînt două categorii de oameni: cei care strîng din dinţi şi cei care strîng...

Vă las pe dv. să judecaţi din ce strîngeau ceilalţi.

— ...cărei categorii aparţii tu?

Constatam — cu oarecare tristeţe — că eu eram din prima categorie, iar el din a doua. De Gaulle îşi asumase sarcina copleşitoare de a reprezenta interesele Franţei, de a fi Franţa însăşi, sarcină ce nu şi-o asumase niciodată un singur om. El trebuia să ia totul de la capăt. Nu avea stat, nu avea armată. În ce moment şi-a dat seama de situaţie? A avut foarte puţine ore de gîndire, între lupta cu anturajul lui Paul Reynaud sau cu pétainismul, care începea să-şi ridice capul, şi momentul cînd s-a regăsit singur, hotărînd că, el cel puţin, nu-şi va coborî capul.

Cînd eram cu el la Alger, îi spusesem într-o zi:

— André Gide este aici. Vine din Tunisia. Un mare scriitor! Ar trebui să-l vedeţi.

— Invită-l la prînz, mi-a răspuns.

Generalul l-a întrebat pe oaspetele său ce gîndise în momentul înfrîngerii. Gide a răspuns că a încercat să-şi spună că înfrîngerea nu i-a răpit nici unul dintre motivele pentru care era mîndru de Franţa.

Gide a adăugat:

— Dar şi eu am o întrebare să vă pun, domnule general, dacă îmi permiteţi.

Era o întrebare gidiană.

— În ce moment v-aţi hotărît, în adîncul inimii dumneavoastră, să nu vă mai supuneţi ordinelor (în calitatea dv. de militar)?

Generalul nu s-a lăsat condus pe un teren care i se părea că ascunde capcane. A răspuns scurt:

— Am văzut de la început încotro eram antrenat.

Acest general, ignorat de aproape toţi, ne arătase lumina de la capătul tunelului, speranţa de a vedea într-o zi cum renaşte Franţa, de care noi toţi eram mîndri şi pe care, în umilinţa înfrîngerii, mulţi o credeau pierdută.

„Radioul, îmi spunea generalul de Gaulle, în timpul primei noastre întrevederi după invadarea Franţei, radioul este o armă redutabilă". S-a folosit de el în curînd cu o artă desăvîrşită. A făcut-o cu acel simţ al esenţialului, cu dorinţa ca fiecare cuvînt să stimuleze, ca nici măcar unul să nu fie inutil, cu acel simţ al ritmului în gînduri, în cuvinte, care l-au lăsat posterităţii ca un artist al verbului. Dar şi aici era deconcertant, fiindcă nu vorbea cu moderaţie. Nu avea acel limbaj temperat recomandat celor care ţin microfonul. Nu, el voia ca demonstraţia făcută de

într-o poziție periculos de dezavantajoasă... Astfel, guvernul francez și guvernul Majestății Sale din Regatul Unit au hotărît să refuze inamicului dreptul de a continua să se servească de apele teritoriale care au pentru el o valoare deosebită și au hotărît, în aceste condiții, să împiedice libera trecere prin apele teritoriale norvegiene a navelor transportînd contrabandă de război". Urmează o notificare a plantării de mine din acea dimineață. La orele 6.40, Koht telefonează primului ministru Johan Nygaardsvold, pentru a-l înștiința; se decide convocarea cabinetului la orele 10.00. Iar în timpul acestei reuniuni se ia o singură hotărîre: aceea de a trimite un protest solemn guvernului britanic.

„În acel moment, va scrie Trygve Lie[1], nimeni din guvern nu înțelegea, nici nu avea în vedere posibilitatea ca războiul să fi început sau să fie iminent". Și, cu toate acestea, grupul II al Kriegsmarinei se află deja în largul portului Trondheim. Mai la sud, o navă comercială germană tocmai este torpilată și oameni în uniforme ale Wehrmachtului sînt aduși la țărm. Toate sînt încă ignorate la Oslo, la începutul după-amiezii, numai plantarea minelor atrage vizibil atenția. Ea va face obiectul unei sesiuni secrete a parlamentului, la orele 17.00.

Între timp, la orele 15.00 se primește o comunicare urgentă a ambasadorului Norvegiei la Londra; adjunctul șefului statului major al Amiralității, amiralul Tom Phillips, l-a informat, cu o oră mai devreme, că forțe germane au fost zărite la 7 aprilie în Marea Nordului și la 8 aprilie dimineața în apropierea țărmurilor Norvegiei, îndreptîndu-se spre nord. Se bănuie că obiectivul acestora ar fi Narvik, unde ar putea ajunge înainte de miezul nopții...

La 16.30, o nouă informație ajunge la statul major al Amiralității norvegiene: căpitanul de fregată danez Pontoppidan comunică faptul că, la orele 13.05, două crucișătoare grele de tip „Gneisenau", un cuirasat de tip „Deutschland", un crucișător „Emden" și trei torpiloare au trecut pe lîngă insula Anholt, îndreptîndu-se spre nord. La Amiralitatea norvegiană, știrea provoacă neliniște, dar încă se ignoră ce poate însemna ea. Noi știm însă: semnalmentele corespund Grupului V, „Oslo". ■

(Va urma)

François KERSAUDY
Prezentare, adaptare și traducere de
Stelian ȚURLEA

[1] Diplomatul și juristul norvegian Trygve Halvdan Lie a fost, în mai multe rînduri, ministru la diferite departamente: justiție, comerț, industrie, marină și pescuit, aprovizionare, afaceri externe (1939-1963), a fost cel dintîi secretar general al O.N.U. (1946-1953).

---

el să captiveze și — pentru asta — știa cum să dozeze, să modifice ritmurile și tonul frazelor. Îmi sînt încă proaspete în memorie atacurile lui extraordinare, acel simț al logicii războiului, simț care multă vreme nu i-a aparținut decît lui și pe care nici măcar imitatorii nu au reușit să i-l reproducă.

El a vorbit de mai multe ori la BBC și, apoi, cînd jaloanele fuseseră fixate în opinia franceză, l-a însărcinat pe Maurice Schumann să continuie difuzarea mesajului, indicîndu-i în același timp ce trebuia spus. Iar Schumann a făcut-o cu talentul său cunoscut. Sensibilitatea generalului de Gaulle a avut întotdeauna ceva special. Se spune că acest om a fost insensibil, pentru că era timid și avea conștiința importanței rolului său. Intuia perfect ce gîndeau francezii, pînă la cele mai mici detalii. Cînd soseau rapoartele serviciilor speciale întîrziate cu cîteva săptămîni, găseam în ele indicații privind starea de spirit a francezilor, date de general cu o lună sau două înainte. Acest lucru m-a uluit întotdeauna la el. ■

Gaston PALEWSKI
În românește de
Mihai POPESCU

Gaston Palewski la biroul său

MAI 1940

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Este **inaugurată linia aeriană Bucureşti—Sofia—Atena, deservită de avioanele româneşti ale societăţii „Lares". „Prima cursă — scrie** Timpul **din 17 mai — a acestei linii, care constituie o nouă legătură între statele balcanice, a prilejuit o manifestare a spiritului de colaborare şi de prietenie care însufleţeşte popoarele din Peninsula Balcanică. Relevăm cu satisfacţie această nouă izbîndă a iniţiativei şi muncii româneşti şi însoţim culorile naţionale care poartă peste plaiurile Balcanilor simbolul voinţei de colaborare paşnică a ţării".**

• Miercuri, **15 mai, Academia Română îşi deschide a 74-a sesiune generală anuală sub preşedinţia prof. C. Rădulescu-Motru. În programul acestei sesiuni sînt prevăzute patru discursuri de recepţie: Liviu Rebreanu cu răspunsul lui I. Petrovici, Victor Slăvescu cu cel al lui Andrei Rădulescu, Gh. Macovei cu răspunsul lui I. Simionescu şi C.I. Parhon cu cel al lui N. Vasilescu-Karpen.**

• Trecutul **nostru vitejesc — scrie** Libertatea **din 20 mai — are înscrisă o dată de seamă în luna mai de acum un veac: în ziua de 30 s-a născut viteazul căpitan de dorobanţi Valter Mărăcineanu, a cărui viaţă a fost curmată de gloanţele duşmane, la asaltul redutei Griviţa, pe cînd el înainta în fruntea batalionului său strigînd: „După mine, copii!"**

• La Novgorod, **comisia arheologică numită de Academia de Ştiinţe din Moscova a descoperit — relatează** Timpul **din 4 mai — un pavaj de lemn de brad şi conducte de apă din secolul XI.**

• Balanţa, **obiect atît de banal, dar atît de indispensabil în fiecare mişcare a vieţii, îşi are micul ei istoric. Azi se întrebuinţează — scrie** Semnalul **din 26 mai — trei feluri de balanţe: romană, cu cirlig; balanţa Roberval (cu cele**

Cei ce răsfoiesc paginile presei de acum cinci decenii nu pot să nu remarce preocuparea pe care ziarele bucureştene, apărute în această lună mai 1940, o acordă desfăşurării marii conflagraţii mondiale. Evenimentele externe se precipită, după cum remarcă presa, cu „o viteză înspăimîntătoare"[1], vîlvătaia războiului cuprinzînd alte trei noi state pînă de curînd neutre şi independente, transformîndu-le în mai puţin de o săptămînă în teatru de operaţii şi zone ocupate de armatele hitleriste.

În noaptea de 9 spre 10 mai, trupele germane au trecut, fără nici o declaraţie de război şi nici o altă explicaţie prealabilă, frontiera Olandei, Belgiei şi Luxemburgului, „pentru a le proteja", după afirmaţia oficială a guvernului celui d-al III-lea Reich.

Olanda este cucerită în mai puţin de o săptămînă, prin atacul conjugat al aviaţiei şi al paraşutiştilor germani; mai bine de o sută de mii de oameni din armata regulată olandeză au pierit, apărîndu-şi patria şi onoarea naţională. Regina Wilhelmina s-a refugiat la Londra împreună cu guvernul ţării, Germania numind un guvernator al statului în persoana lui Seyss-Inquart.

Pe frontul franco-belgian înaintarea forţelor naziste continuă fără încetare. Planul marelui comandament german este de a atinge litoralul belgian de unde să intensifice bombardarea aeriană a Angliei, separînd forţele corpului expediţionar britanic de restul armatei franceze.

Azi, din 26 mai, referindu-se la evenimentele care „se desfăşoară realmente în viteza unui expres" după 8 luni de război ciudat, scrie: „Sîntem în plin război de mişcare. Succesul, desigur foarte considerabil, al forţelor germane care au executat această operaţie se datoreşte utilizării la maximum a doi factori: surpriza şi rapiditatea de acţiune".

Starea de nelinişte din opinia publică românească, datorită atît agravării situaţiei internaţionale, cît şi frămîntărilor politice interne, îl face pe rege ca la 11 mai să treacă la o nouă remaniere a guvernului. După demisia prezentată de Gheorghe Tătărescu, în aceeaşi zi, se formează un nou cabinet al Frontului Renaşterii Naţionale, avînd ca preşedinte al Consiliului de Miniştri tot pe Tătărescu şi care „în general — după cum scrie *Timpul* din 15 mai — nu şi-a schimbat prea mult componenţa". „De altfel — precizează chiar Gheorghe Tătărescu — nefiind vorba de un guvern nou, nu se poate pune nici problema unui program nou".

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Noul academician, Liviu Rebreanu

Pictorul Th. Pallady văzut de Victor Iliu

Au intrat în noul guvern: M. Cancicov, la economia naţională; Aurelian Bentoiu, la justiţie; prof. Ştefan Ciobanu, la culte şi arte; Alexandru G. Cretzianu, subsecretar de stat la afacerile străine; general Const. Niculescu, subsecretar de stat la apărarea naţională; amiral Niculae Păiş, subsecretar de stat la marină, iar comandor Achile Diculescu, la aer.

„Pe planul intern — arată preşdintele Consiliului de Miniştri — vom urmări mai departe ţelurile politicii de destindere şi de pacificare, năzuind să adîncim unirea şi solidarizarea tuturor conştiinţelor româneşti, iar în domeniul economic vom crea noi organe şi noi norme de conducere şi de reglementare a întregii noastre economii, tot mai împovărate de urmările războiului şi de nevoile de neînlăturat ale schimbului exterior.

Pe plan extern, vom continua fără abatere politica de pace, de independenţă şi de apărare, pe care am lămurit-o în atîtea rînduri. Observarea celei mai stricte neutralităţi în toate împrejurările, întărirea legăturilor cu aliaţii noştri din Înţelegerea balcanică, adîncirea raporturilor cu vecinii, dezvoltarea relaţiilor normale cu toate popoarele — rămîn obiectivele permanente ale acestei politici. Vom continua apoi acţiunea de pregătire militară şi acţiunea de veghe la fruntariile ţării. Vom veghea mai departe ca ţara noastră să-şi poată împlini menirea, nelăsîndu-se atrasă în vîrtejul unor interese care nu sînt ale ei. Pentru a putea continua această politică de pace, de ordine şi de securitate, sînt încredinţat că vom avea sprijinul tuturor românilor".

După remanierea guvernului, în urma unei discuţii cu Gh. Tătărescu, Gr. Gafencu, M. Ghelmegeanu şi E. Urdăreanu, suveranul nota în însemnările sale zilnice: „Unii consideră situaţia ca fiind gravă şi că acţiunea Germaniei în legătură cu elementele extremiste ale legionarilor prezintă o reală primejdie. La aceasta se adaugă succesele militare ale nemţilor, care, desigur, dau impresia că partida este cîştigată de ei, deci că mîine ne vom putea găsi înaintea unei dominaţiuni mondiale teutonice. Este sfîrşitul unei civilizaţiuni şi începutul unei noi ere ale istoriei".

De fapt, peste doar o lună, în iunie, asupra României avea să se prăvălească o adevărată cascadă de ultimatumuri şi dictate ce vor duce în final la o gravă amputare a teritoriului, a suveranităţii şi independenţei naţionale.

Dar să nu anticipăm. Sîntem încă în luna mai 1940 şi ziarele acordă un larg spaţiu lucrărilor Comisiei europene a Dunării, ce se desfăşoară la Galaţi; este votată în unanimitate o rezoluţie de mare importanţă, scrie *Timpul* din 25 mai, care constituie o nouă şi elocventă recunoaştere a politicii de pace şi de neutra-

Cronică măruntă

două talere de aramă), semi-automată şi cea automată folosită în toate magazinele de consum. Roberval (1602-1675) a fost unul dintre cei mai mari matematicieni şi fizicieni francezi ai secolului XVII, unul dintre primii membri ai Academiei de ştiinţe. După sistemul lui de balanţă (1670) au fost inventate apoi şi alte tipuri, cum ar fi acela de precizie a lui Pierre Curie, cu amortizoare de aer.

● Libertatea **din 5 mai relatează: cea mai mare parte din stocul de aur al ţărilor scandinave a fost depusă la Banca Angliei, care a expediat-o la New York: cel puţin 30 milioane dolari aur norvegian a fost trimis la New York cu cîteva săptămîni înainte de a se produce atacul german. Suedia a expediat 66 milioane dolari aur în America de la începutul războiului ruso-finlandez.**

● Cu toată **gravitatea momentelor prin care trece Franţa, la Paris se ţine o licitaţie la care ia parte un foarte numeros public. Se licitează o scrisoare a lui Napoleon, datată „cartierul general al armatei franceze la Milano, din 29 Floral, ora 2 după-amiază, anul patru al Republicii franceze una şi indivizibilă". Epistola e scrisă pe o coală de hîrtie imprimată cu numele Bonaparte, general-şef al armatei din Italia. După o aprigă licitaţie — scrie** Semnalul **din 18 mai — această scrisoare-document este vîndută pentru 68 000 franci.**

● Spiros Melos, **membru al Academiei din Atena, ziarist şi autor dramatic, a venit la Bucureşti pentru a asista la premiera piesei sale** Papa se lustruieşte **ce se joacă în Capitală. Referindu-se la jocul actorilor români, autorul grec remarcă: „La Bucureşti, piesa a fost bine înţeleasă. Actorii români au găsit elementele de analogie şi au intrat în pielea personajelor. Actorul Maximilian a**

MAI 1940

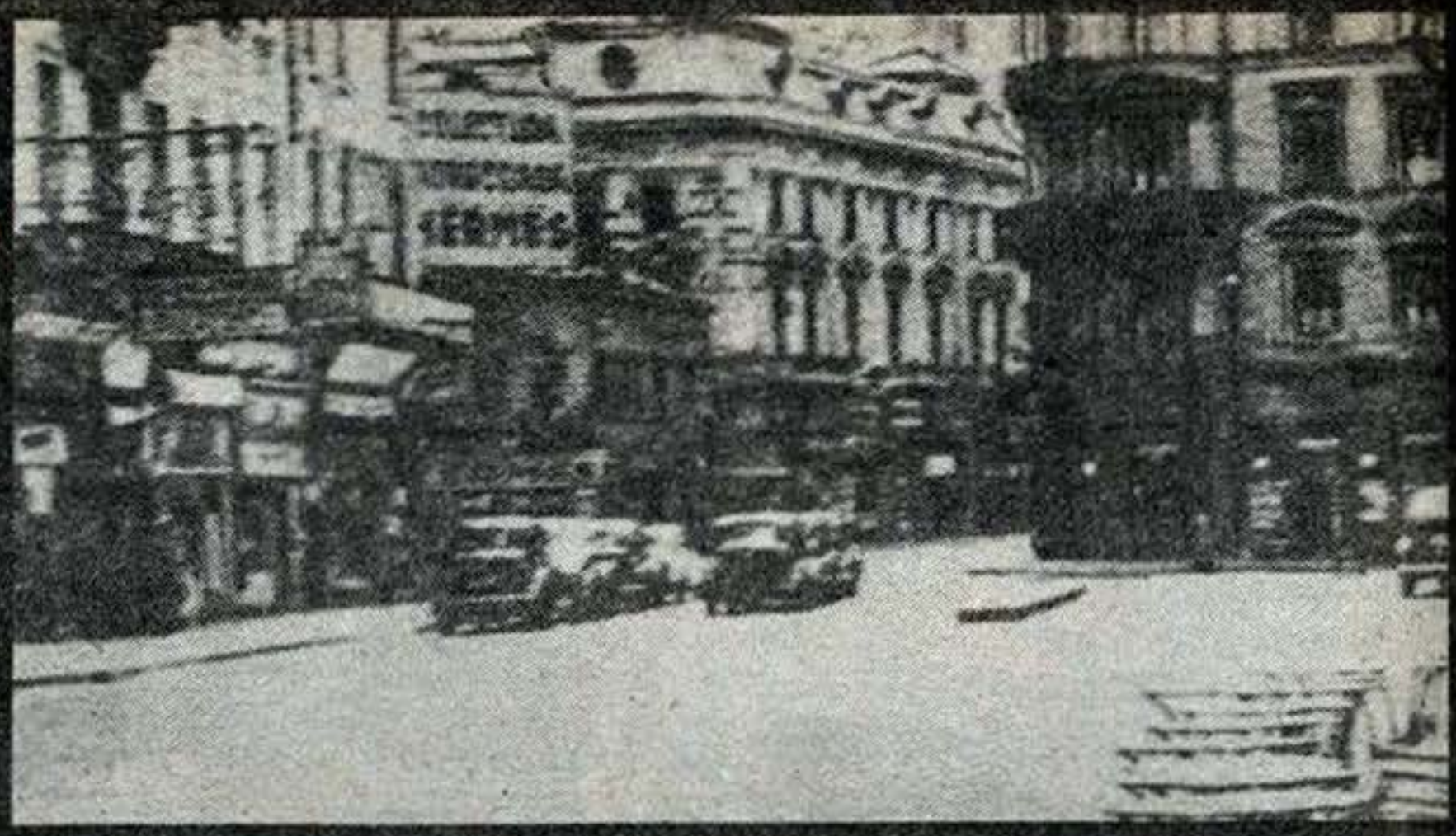

Exercițiu de apărare pasivă: Calea Victoriei, în fața Cercului militar, pustie

Cronică măruntă

păstrat o linie cumpănită fără să alunece spre farsă. M-am convins că Maximilian este un mare actor și îi sînt recunoscător pentru creația realizată".

• Prima **piesă de Bernard Shaw transpusă pe ecran,** Pygmalion, **în remarcabila interpretare a lui Leslie Howard și Wendy Miller. „Pygmalion — scrie ziarele — nu este numai unul dintre cele mai reușite filme ale industriei cinematografice, dar și unul din cele mai bune filme ale anului".**

• Pentru **prima dată în istorie** — notează Semnalul **din 7 mai — o bătălie navală este filmată pe măsură ce s-a desfășurat lupta. Este vorba despre a doua bătălie de la Narvik (Norvegia), urmărită de un operator de pe puntea unuia dintre vasele de război britanice.**

• În scopul **deprinderii populației cu măsurile ce trebuiesc luate în caz de pericol aerian, Ministerul aerului și marinei execută exerciții de apărare pasivă în municipiul București, în ziua de 7 mai (între orele 11-12 și 21-22). Semnalele de alarmă se dau prin sirene și clopote cu sunetele scurte, modulate și repetate timp de un minut, iar încetarea se dă cu sunete lungi, liniștitoare.**

• Întreaga **Anglie sărbătorește pe Lloyd George (1863-1945), marele bărbat de stat liberal englez, care împlinește 77 ani de viață și 50 ani de neîntreruptă activitate parlamentară. „Lloyd George — scrie presa — e azi patriarhul oamenilor politici englezi și prin realizările și faptele lui a intrat de pe acum în istoria politică și socială a Imperiului britanic".**

• Premiul **național pentru proză pe 1940 este decernat prof. I. Petrovici, iar cel pentru pictură este acordat lui Camil Ressu.**

litate a României. În urma expunerii ministrului V.V. Pella Comisia europeană a Dunării aprobă extinderea rezoluției Comisiei internaționale a Dunării din 17 aprilie de la Belgrad și asupra Dunării maritime.

Revista *Libertatea* scrie: „Toți făuritorii politicii noastre dunărene, care în veacul trecut au susținut lupta dramatică cu cancelariile Europei — începînd de la 1857, cu fazele următoare: Congresul de la Berlin din 1878, Conferința de la Londra din 1882, Conferința de la Paris din 1920 — ar vedea în noua situație a României în regimul dunărean, o încununare a propriilor lor sforțări, odată cu continuarea acelei politici urmată de ei și care s-ar putea spune că s-a întemeiat pe necesitatea de a lega recunoașterea și afirmarea intereselor noastre naționale dunărene de împlinirea unei misiuni europene: «Sub pedeapsă de sinucidere — scria Mihail Kogălniceanu în 1883 — suntem datori de a apăra libertatea Dunării ca un interes european, numai așa ea va rămîne Dunărea română»".

Pe 5 mai, la Gura Humorului, este dezvelită statuia reginei Maria din inițiativa „Asociației voluntarilor bucovineni din marele război", executată de sculptorul I. Dimitriu-Bîrlad. Participă din partea guvernului prof. univ. Ion Nistor, ministrul cultelor și artelor. În cuvîntarea rostită cu acest prilej, I. Nistor spune printre altele: „La 5 mai 1915, curînd după izbucnirea războiului mondial, regina Maria scria din Castelul Cotroceni regelui George V al Marii Britanii că «Bucovina pînă la Nistru a fost în 1775 smulsă de Austria din trupul Moldovei, din care de cînd lumea făcea parte și nu o parte neînsemnată; ar trebui, așadar, ca această provincie să ne revină în mod firesc, în cazul cînd s-ar dezmembra Austria». Iar cît privește capitala Bucovinei — continuă prof. Nistor — regina Maria arăta augustului Ei văr că «orașul Cernăuți este unul din cele mai însemnate centre ale românismului».

La 18 octombrie 1918, regina Maria însemna în *Jurnalul* ei că «cel mai mare eveniment a fost sosirea unei delegații din Transilvania și Bucovina, care venise să declare că țara lor este una cu Vechiul Regat, Țara-mamă, sub ale cărei aripi nădăjduiseră totdeauna să se unească cu toții. Îi primirăm în mod solemn și ei salutară pe regele Ferdinand și pe regina Maria, ca pe desrobitorii lor. Au venit la noi ca niște copii care-și căutau părinții și ne-am privit unii pe alții cu adîncă zguduire, aducîndu-ne aminte cît era de strivit sub călcîile dușmanilor, pînă acum cîtăva vreme, visul nostru de unire»". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

MINISTRUL ELVEȚIEI LA BUCUREȘTI TRANSMITE... (II)

Octombrie 1941-iunie 1942, perioada la care se referă René de Weck în rapoartele pe care le publicăm în acest număr, este marcată de importante evenimente militare pe frontul de răsărit. După marea bătălie de încercuire de la Vlazma-Briansk, care a fost caracterizată de un reprezentant al OKW ca însemnînd distrugerea ultimei rezistențe organizate a U.R.S.S., a urmat surprinzătoarea contraofensivă de iarnă a sovieticilor, care l-a aruncat pe germani înapoi, pe tot frontul, din fața Moscovei. „Întotdeauna am detestat zăpada — declara Hitler la 19 februarie 1942. Bormann, tu știi, întotdeauna am urît-o. Acum știu de ce, era un presentiment" (Hitler's tabletalk. Hitler's conversations recorded by Martin Bormann, .1988, p. 319). **Deși trupele germane au reușit să reziste în cursul iernii pe „poziții-arici", se părea că balanța războiului s-a înclinat de partea sovieticilor. Dar ofensiva sovietică din primăvară, de pe frontul sudic, s-a terminat cu dezastruoasa bătălie de la Harkov, în cursul căreia trei armate sovietice au fost nimicite, lăsînd un vid prin care marea ofensivă germană a răzbătut pînă pe Volga și în Caucaz.**

În contextul victoriilor fulgerătoare ale lui Hitler, din vara și toamna anului 1941, s-a înscris și hotărîrea lui Antonescu de a încheia campania trupelor române o dată cu cucerirea Odessei. Însărcinatul cu afaceri al României la Washington, Brutus Coste, a declarat lui Cordel Hull că România „va înceta ostilitățile împotriva guvernului sovietic după ce Odessa va cădea și fostele teritorii românești vor fi recîștigate" (Dr. Paul D. Quinlan, Clash over Romania. British American Policies Towards Romania: 1938-1947, **vol. II, p. 72). Pe front n-au rămas decît două divizii românești, însărcinate cu paza și supravegherea Transnistriei.**

Dar, curînd, Antonescu a fost pus în fața unei noi situații strategice, avînd de ales între a se opri definitiv pe Nistru sau a răspunde cererilor insistente ale lui Hitler de a continua războiul. S-a hotărît pentru cea de-a doua alternativă. Și a trecut „Rubiconul" refuzînd să accepte ultimatumul Marii Britanii din 28 noiembrie 1941, cu scadența în 5 decembrie, prin care i se cerea să înceteze colaborarea militară cu Germania. Azi se știe că, în acel moment, Marea Britanie era îngrijorată de probabilitatea ca Uniunea Sovietică, cu armata germană la porțile Moscovei, să încheie o pace separată cu Germania (Ibidem). **Confirmarea că această temere era motivată, o găsim în faptul că Stalin i-a cerut, în octombrie 1941, lui Beria, să înceapă, prin serviciile sale secrete, să sondeze dacă Hitler ar fi dispus să încheie pace cu prețul unor mari pierderi de teritorii din partea sovietică.**

Fapt e că Churchill nu s-a decis cu inima ușoară să declare război României. În scrisoarea adresată, la 4 noiembrie 1941, lui Stalin, care îi ceruse cu insistență să declare război Finlandei, Ungariei și României, Churchill se întreba „dacă era avantajos ca Marea Britanie să declare război acestor țări... pline de prieteni de-ai noștri: acum ele sînt dominate de Hitler... Dar, dacă soarta se întoarce împotriva acestui bandit, ele ar putea, cu ușurință, să revină înapoi, alături de noi" (Op. cit., **p. 71). A trebuit o nouă scrisoare a lui Stalin, din 8 noiembrie, care-l acuza pe Churchill că urmărește să dea impresia „unor disensiuni între U.R.S.S. și Marea Britanie"** (Idem, **p. 72), **ceea ce putea servi drept pretext pentru ruperea alianței, ca premierul britanic să cedeze, nu fără a-i declara lui Eden că „opinia mea despre lipsa de înțelepciune a acestei măsuri rămîne neschimbată".**

Neacceptînd ultimatumul englez, pentru Antonescu nu mai exista, decît drumul înainte. În viziunea sa politică, România — spre deosebire de Finlanda, de exemplu — avea de recîștigat o provincie — Transilvania — pierdută prin decizia Axei, și păstrarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, ceea ce nu se putea realiza decît cu ajutorul Germaniei învingătoare. În acest caz, reușita depindea direct de amploarea aportului aliatului român la distrugerea bolșevismului. Situația strategică pe plan mondial în perioada octombrie 1941-iunie 1942, făcea, de asemenea, în ochii lui Antonescu, plauzibilă această perspectivă: intrarea în război a Japoniei; înfrîngerile suferite de Marea Britanie în Africa de Nord; șansele certe ale Germaniei de a cîștiga „Bătălia Atlanticului" prin scufundarea convoaielor aliate și, în sfîrșit, pierderea, la Harkov, a inițiativei sovietice pe frontul de răsărit și iminența unei ofensive de mari proporții a germanilor pe frontul de sud.

Hotărîrea de principiu a „Conducătorului" fiind luată, tot ce a urmat a reprezentat doar consecințele ei.

Andrei ȘIPERCO

1941

București, 13 octombrie

...Românii sînt indignați de maniera în care aliații germani tratează prizonierii ruși. Aceștia, în momentul capturării lor, sînt în general bine îmbrăcați și par bine hrăniți. După 8 zile, perioadă în care au stat în aer liber, aproape fără mîncare și fără nici o posibilitate de igienă, sînt fotografiați, ceea ce permite propagandei germane și Führerului însuși să-i prezinte lumii drept fiare sălbatice. *(Raport politic nr. 73)*

23 octombrie

...Se aud deja murmure deoarece, pînă la sfîrșitul războiului, corpul expediționar promis Führerului va trebui menținut la un efectiv de 250 000 oameni. Pînă acum o săptămînă se afirma că, imediat după căderea Odessei, participarea „simbolică" a regatului la „cruciada" anticomunistă va fi de o divizie, două cel mult... *(Raport politic nr. 76)*

10 noiembrie

...Pe data de 4 octombrie, luna trecută, domnul von Killinger, în fața coloniei germane din București, reunită într-o mare sală de cinema, a pronunțat discursul de care v-am vorbit, ce a fost publicat a doua zi de către presă sub titlul *Omagiu României* și care nu a încetat încă să agite opinia.

Conștiința patrioților, supărată de vorbele ministrului Germaniei, a găsit un interpret în persoana generalului Nicolae Rădescu. Acest bătrîn soldat în rezervă a răspuns reprezentantului Reichului printr-o scrisoare deschisă al cărei text continuă să circule pe sub mînă.

Am un exemplar sub ochi. Iată cîteva extrase:

„Pentru a acorda titlul cu conținutul, ar fi trebuit să intitulați discursul dumneavoastră nu «omagiu» ci «insultă României»... Niciodată nu am văzut trimisul unei țări străine să-și permită să insulte în public, la propria lor masa, pe cetățenii statului pe lîngă care este acreditat. Ceea ce este și mai strigător la cer este că această insolență n-are nici o urmare. Mă situez printre acei nenumărați români care, după dumneavoastră, au comis crima să gîndească că armata noastră ar fi trebuit să se oprească pe Nistru și cărora dumneavoastră le-ați aruncat în față epitetul de «mizerabili» politicieni... Mizerabilul, este străinul care, nemulțumit de atitudinea patriotului, abuzînd de o situație privilegiată, lipsit de obligația cea mai elementară creată de ospitalitatea de care beneficiază, nu se mulțumește să smulgă pîinea din gura gazdei pentru a-și potoli propria sa foame, dar, în plus, îl acoperă de injurii și de amenințări, încearcă să-l terorizeze și se sforțează să astupe vocea care spune adevărul... Ne acuzați de bolșevism... Este cinism... Dumneavoastră înșivă ar trebui să vă adresați acest reproș... deoarece cuvintele pe care le împrumutați sub formă de întrebări soldatului român revenit din război, cuvinte pe care doriți să le auziți pronunțate, sînt ele altceva decît o incitare la bolșevism?... Dacă cunoașteți istoria, ar trebui să știți că dominarea orgolioșilor n-a durat niciodată mult timp și că propria dumneavoastră aroganță ar putea foarte bine să fie doborîtă într-o zi...".

Această scrisoare n-a fost, bineînțeles, pe gustul celui căruia îi era adresată. El s-a plîns celui în drept. Generalul Rădescu, chemat de „Conducător", a fost punctual.

— Știu, a zis el, ce-mi reproșați. Să nu ne pierdem timpul. Mașina mea și bagajele sînt afară. Spuneți uneltelor dumneavoastră unde trebuie să mă conducă.

Pentru moment, i s-a desemnat „domiciliu obligatoriu". *(Raport politic nr. 82)*

8 decembrie

...Din mai multe surse diferite, care, toate, urcă pînă la Statul Major General, aflu că Hitler a cerut și a obținut, pentru pirmăvară, o armată românâ de 500 000 oameni destinată frontului rusesc. Sîntem deci departe de corpul expediționar despre care s-a vorbit atîta. Cînd poporul, care speră o demobilizare aproape generală și care este încurajat în această speranță prin retrimiterea a numeroși soldați la casele lor, va afla această știre, poporul, spun eu, nu va fi, cu siguranță, încîntat... *(Raport politic nr. 92)*

1942

8 ianuarie

...Cu ocazia noului an, Hitler i-a oferit mareșalului Antonescu un automobil magnific al cărui blindaj reprezintă, se pare, o realizare de vîrf a tehnicii moderne... însoțit de o scrisoare personală ce exprima urările „Führerului" și care atrăgea atenția corespondentului său asupra unui memoriu anexat augustei scrisori.

În acest memoriu, stăpînul Germaniei cere celui al României, pentru 1 martie, o armată de 500 000 oameni. Nu este prima oară cînd el formulează această cerere. Pînă în prezent, românii au reușit să o eludeze. Făcînd caz de zelul lor și declarîndu-se gata de orice sacrificii, ei făceau cunoscut că, dacă le rămîneau soldați, ei nu aveau cu ce să-i hrănească, îmbrace, echipeze și înarmeze. Hitler, acum, se oferă să le ia oameni „goi și cruzi" ca pe o logodnică fără zestre: el le va furniza arme, echipament, uniforme și hrană, dar el cere ca comandamentul să fie german. „Conducătorul" rezistă. El dorește ca comandamentul să rămînă românesc și uniforma kaki. În afară de aceasta, el cere ca un efort identic să fie furnizat de către unguri și ca bulgarii să participe și ei la acțiunea comună... *(Raport politic nr. 2)*

30 ianuarie

...Generalul Iacobici[1], șeful Statului Major și fost ministru de război, s-a opus viguros proiectelor mareșalului. Ast-

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1967.

fel, acesta, l-a înlăturat. Cei doi subșefi [ai Statului Major] s-au solidarizat cu Iacobici; Antonescu le-a dat totuși ordin să rămînă la posturile lor. Conflictul nu este încă rezolvat... *(Raport politic nr. 7)*

7 februarie

...Simptomele de nemulțumire se înmulțesc. Iată cîteva exemple:

Mai întîi armata. Îndepărtarea generalului Iacobici, șef al Statului Major (vedeți raportul meu nr. 7, din 30 ianuarie), face în continuare loc unor aspre ciritici. Cei doi subșefi ai săi cer să-i împărtășească soarta. Li se refuză demisiile și li se face cunoscut că, dacă insistă, vor fi tratați ca dezertori. În același timp, se numește un al treilea subșef, manieră specifică românească de rezolvare a conflictului. Numeroși sînt astăzi ofițerii generali și superiori care se declară ostili continuării războiului și mai ales trimiterii de importante întăriri românești pentru participarea la ofensiva de primăvară sub ordinele generalissimului Hitler. În Crimeea, pierderile sînt grele și rezultatele mediocre. Unele unități au fost foarte greu încercate.

Dacă corpul de ofițeri dă semne de oboseală, se poate imagina cu ușurință care poate să fie starea de spirit a trupei. Soldatul țăran nu se jenează să spună că Odessa și Crimeea nu-l interesează, că el s-ar bate cu bucurie pentru a relua Transilvania, dar că nu ține deloc să cunoască Caucazul și Uralul... *(Raport politic nr. 10)*

26 februarie

...După spusele unui fost ministru, care concordă cu cele ale altor informatori, toți militarii demobilizați sau încă nechemați sub arme, vor intra în serviciu la începutul lui martie. Ordinul atinge pe toți soldații pînă la vîrsta de 35 ani și ofițerii pînă la cea de 40. În afară de aceasta, se încorporează de acum recruții de 19 ani. Fără a ține cont de aceștia din urmă, contingentul va fi în jur de 200 000 oameni. Dacă această cifră este exactă, ea ar reprezenta singura concensiune făcută de Hitler, care cerea jumătate de milion de soldați... *(Raport politic nr. 13)*

27 februarie

...P.S. În România, ziarele anunță măsuri pregătitoare în vederea chemării sub drapel a contingentului 1944. *(Raport politic nr. 14)*

10 martie

...Mareșalul Antonescu se arată foarte încrezător în succesul ofensivei pe care Hitler își propune să o declanșeze în curînd pe frontul rusesc.

...Cercurile militare sînt departe de a fi unanime în împărtășirea optimismului său. Unii ofițeri mărturisesc chiar grave neliniști. „Admițînd, observă ei, că germanii dispun încă de efective considerabile și de un material de prim ordin, ne putem teme că mijloacele lor actuale nu le pot permite să realizeze mai mult decît în 1941. Graba cu care recrutează noi contingente și cu care cer aliaților lor un ajutor mai activ, nu sînt o dovadă de încredere absolută într-o victorie apropiată. Cît despre noi, cum vom putea spera să realizăm mai mult decît anul trecut, cînd întregul material de război distrus sau uzat nu este încă înlocuit?"

Putem crede că participarea românească la ofensivă va fi de 15 la 16 divizii. Concentrarea acestor forțe nu pare să fi început... *(Raport politic nr. 16)*

13 martie

...Nu se vorbește în București decît de condamnarea la șase ani de muncă forțată[1], pentru injurii aduse armatei și pentru insubordonare, a domnului Ion Sîn-Giorgiu, profesor de literatură germană la facultatea de litere, iurnalist și autor dramatic.

Acest personaj, ofițer de rezervă în vîrstă de cincizeci de ani, a primit ordin, prin convocare individuală, să se prezinte la unitatea sa mobilizata. În loc să dea ascultare, el s-a prezentat la Statul Major General, protestînd violent împotriva apelului ce îi era adresat și, cum interlocutorii săi nu se lăsau emoționați de țipetele sale, a amenințat că îi va denunța la Legația Germaniei, care le va arăta cu ce fel de om aveau de-a face. Un proces verbal al incidentului a fost transmis „Conducătorului". Acesta l-a parafat cu mîna sa, în termeni energici, și l-a transmis Consiliului de război local.

Sancțiunea severă luată împotriva domnului Sîn-Giorgiu a impresionat cu atît mai mult opinia publică, cu cît condamnatul nu este, ca mulți alții, un germanofil de ocazie, ci un prieten din prima clipă al Reichului hitlerist. El ocupa, în 1937, o situație apreciată în Partidul Național-Creștin al domnului Goga, care era în legături de prietenie cu generalul Antonescu, pe care îl făcuse ministrul său de război și îl reconciliase provizoriu cu regele Carol. Mai tîrziu, domnul Sîn-Giorgiu s-a făcut remarcat, atît printr-un zel din ce în ce mai arzător în serviciul propagandei germane, cît și printr-o vie simpatie față de mișcarea legionară.

Că această atitudine a indispus pe „Conducător", nu este nimic surprinzător. Este de mirare totuși că justiția militară s-a arătat atît de riguroasă față de un om care se lăuda, pe bună dreptate, că este foarte apreciat în Germania. Aceasta se explică, poate, prin faptul că Reichul, doritor să nu ofere domnului Maniu noi subiecte de recriminări și, considerînd, pe de altă parte, că domnul Sîn-Giorgiu, deja complet discreditat în România, nu putea să-i mai fie util, s-a decis să-l arunce ca pe o lămîie stoarsă.

La Ministerul afacerilor externe se declară că, după informații sigure, dar nedestinate publicității, armata română ar fi pierdut, pînă la sfîrșitul lunii februarie, 157 000 oameni. Acest total cuprinde 75 000 morți, 15-20 000 dispăruți, 40 000

[1] În realitate, a fost condamnat la 6 luni închisoare, sentința redusă, mai apoi, la 2 luni domiciliu forțat.

mutilaţi şi răniţi, definitiv inapţi pentru serviciul militar, aproximativ 25 000 răniţi mai puţin grav, dar care nu vor putea fi totuşi folosiţi ca combatanţi în cursul anului 1942... *(Raport politic nr. 18)*

20 aprilie

...Pe front, ca şi în spatele acestuia, relaţiile între armatele germane şi române sînt din ce în ce mai încordate. Românii se plîng că sînt consideraţi, de către aliaţii lor, scutieri, şi că sînt utilizaţi fără a se ţine seama de reacţiile lor. Recent, în Crimeea, un batalion român a cerut să fie trimis „acasă". În ciuda acţiunii ofiţerilor, soldaţii au insistat cu o astfel de unanimitate, încît nu s-a îndrăznit pedepsirea lor. Incidente asemănătoare s-au produs şi în alte locuri. „Conducătorul" le cunoaşte, îl exasperează, dar nu poate face nimic.

El ştie, pe de altă parte, că în administraţie dezordinea şi corupţia întrec toate recordurile... *(Raport politic nr. 27)*

22 aprilie

...Raportul meu nr. 7 din 30 ianuarie v-a semnalat demisia forţată a generalului Iacobici, atunci şef al Statului Major Român.

Ea s-a produs în următoarele condiţii:

Mareşalul Antonescu promisese Führerului, pentru anul 1942, un concurs militar important. El a indicat lui Iacobici să ia toate măsurile necesare pentru ca preparativele să fie terminate în cel mai scurt timp. Generalul [Iacobici] a răspuns printr-un memoriu în care demonstra imposibilitatea materială de a constitui pentru data prevăzută armata de întărire pe care şeful său o oferise lui Hitler. „Conducătorul" s-a supărat. „Mi-am dat cuvîntul, a spus el, nu pot tolera ca dumneavoastră să mă împiedicaţi să-l ţin". Iacobici a replicat: „Dumneavoastră mi-aţi cerut un aviz de tehnician, eu vi l-am dat şi nu văd mijlocul să-l modific". El a fost imediat îndepărtat.

La acea vreme, toată lumea gîndea că „Conducătorul" l-a sacrificat Germaniei. Această convingere era atît de răspîndită că germanii au ţinut să nu intervină în favoarea sa. Ei nu au avut niciodată de ce să se plîngă de Iacobici, fost ofiţer în armata austro-ungară şi, prin urmare, format la şcoala lor. Atunci cînd au cunoscut motivul real al disgraţiei sale, ei au întreprins unele măsuri ca să-l reabiliteze. Crima sa a fost aceea de a fi declarat că armata promisă de către Antonescu nu putea fi gata înaintea lunii iunie. Statul major al Wehrmachtului a făcut cunoscut că motivele tehnice invocate de Iacobici îi păreau pertinente şi că se va acomoda foarte bine cu data indicată de către el. Se asigură astăzi că el va primi comandamentul forţelor pe care a fost însărcinat să le organizeze. Efectivul acestor forţe va fi de 150-170 mii de oameni, în plus faţă de corpul expediţionar comandat de către generalul Constantinescu şi de trupele de ocupaţie. *(Raport politic nr. 28)*

30 aprilie

...Actualmente, efectivul trupelor româneşti în campanie nu depăşeşte nouă divizii, dintre care puţin mai mult de jumătate are ca misiune ocuparea Transnistriei, în timp ce restul luptă în legătură cu armatele Reichului. Nu se ştie încă nimic precis despre ce va fi participarea regatului dunărean la campania din vară... *(Raport politic nr. 30)*

25 iunie

Numărul românilor morţi, răniţi şi dispăruţi pe frontul de est este de 5 998 ofiţeri, 2 633 subofiţeri şi 148 941 soldaţi, dintre care totuşi 70 la sută ar fi recuperabili şi apţi de luptă în viitor. Pînă acum nu am reuşit să aflu cum sînt primite aceste date în cercurile neoficiale... *(Raport politic nr. 44)* ■

(Va urma)

CLIO ANUNŢĂ

DIN NOU LA KARAHARMAN

Medievistica pontică — ilustrată convingător de opera înnoitoare a lui Gheorghe I. Brătianu — oferă, în continuare, surprize. Revista *Magazin istoric* anunţă, în luna decembrie 1987, descoperirea pe şantierul arheologic de la Vadu a unui important tezaur de monete de aur şi argint din sec. XVI-XVII. Campania din august 1989, desfăşurată cu largul sprijin al armatei române, a dat la iveală, între altele, trei tezaure de monete de bronz şi aramă argintată. Rezultatele obţinute de colectivul şantierului (Sergiu Iosipescu, Stelian Dumitrescu, Raluca Verussi, Andrei Căpuşan) au fost prezentate în şedinţa Laboratorului de Studii Otomane din 24 ianuarie 1990.

Campania de anul trecut a fost pregătită prin examinarea principalelor izvoare narative care conţin referiri despre cetatea, portul şi marele trafic comercial de la Karaharman-Vadu: Evliya Çelebi, vestit călător otoman, călugărul predicator Emiddio Portelli din Ascoli Piceno (1634) şi căpitanul de geniu, francezul A.J. de Lafitte-Clavé (1784). În timpul săpăturilor au fost scoase la iveală amenajări stradale pietonale, temelii de case, canalizări din olane, un bogat inventar menajer cu fragmente de ceramică locală şi de import, feronerie diversă şi numeroase ghiulele, toate din sec. XVII-XVIII. Tezaurele monetare, parţial curăţate în laboratoarele Muzeului militar naţional (restaurator I. Ioniţă) şi expertizate (E. Oberländer — Muzeul de istorie al României), cuprind zoltale (bani de aramă de 40 parale) şi onluci (20 parale), precum şi mici piese divizionare de 1-2 parale. Zoltalele şi onlucii au fost bătuţi la Istanbul, la începutul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730). Îngroparea tezaurelor poate fi legată eventual de tulburările de la sfîrşitul guvernării acestuia.

Au fost reluate, totodată, investigaţiile pe promontoriul Gyaurkoy (satul Creştinilor) de la Vadu, unde există vestigii din sec. VII î.e.n. până la începutul celui de-al XIX-lea. Scopul cercetării este să restituie modelul convieţuirii medievale şi premoderne al comunităţilor creştine şi musulmane pe litoralul pontic românesc.

Raluca VERUSSI

ION GHICA, BEI DE SAMOS ŞI ARHEOLOG PASIONAT

Insula Samos face parte din arhipelagul Sporadelor de Sud din Marea Egee şi este situată lîngă coasta Asiei Mici, în dreptul capului Mycale, de care o despart doar doi kilometri. Are o suprafaţă de 491 km² (aproximativ de două ori cît cea a municipiului Bucureşti) o lungime de 45 km şi o lăţime variind între 6 şi 19 km.

În antichitate, Samosul — colonizat de greci către anul 1000 î.e.n. — a fost una dintre puterile maritime ale loniei[1], ajungînd să domine Marea Egee în timpul tiranului Polycrates (535-522 î.e.n.), care a dezvoltat şi fortificat oraşul Samos. Încă din secolul VIII î.e.n., insula era vestită prin sanctuarul zeiţei Hera. Samosul antic se mîndrea şi cu faptul că acolo se născuse filosoful Pitagora (cca. 560-500 î.e.n.).

În 522 î.e.n., insula a fost cucerită de perşi. Recăpătîndu-şi libertatea după victoria obţinută de flota greacă în faţa celei persane la Mycale (479 î.e.n.)[2], a intrat în liga de la Delos, întemeiată de Atena, rămînînd o credincioasă aliată a acesteia. Cucerit de romani în 129 î.e.n. şi integrat provinciei Asia, Samosul a trecut apoi în stăpînirea Imperiului roman de Răsărit şi a rămas posesiune bizantină pînă în 1453, fiind temporar ocupat de arabi, Imperiul latin de Constantinopol şi Veneţia. După 1453, insula a devenit posesiune otomană.

Populaţia, în marea ei majoritate grecească, a luat parte la răscoala din 1821, opunînd o rezistenţă îndîrjită trupelor otomane. Ca urmare, în 1832, Samosul a obţinut o autonomie limitată şi dreptul de a fi condus de un prinţ creştin, numit bei de către sultan, regim care s-a menţinut pînă în 1912, cînd insula a intrat în componenţa statului grec.

Primul prinţ de Samos a fost Ştefan Vogoride (1834-1849), cel care fusese caimacam al Moldovei între 1821-1822. I-a urmat Alexandru Callimachi (1849-1856), care a locuit mai mult la Istanbul, avînd ca locţiitor (caimacam) în Samos pe Gheorghe Conemenos (1849-1854). Astfel poate fi rezumată istoria insulei dinainte de venirea lui Ion Ghica.

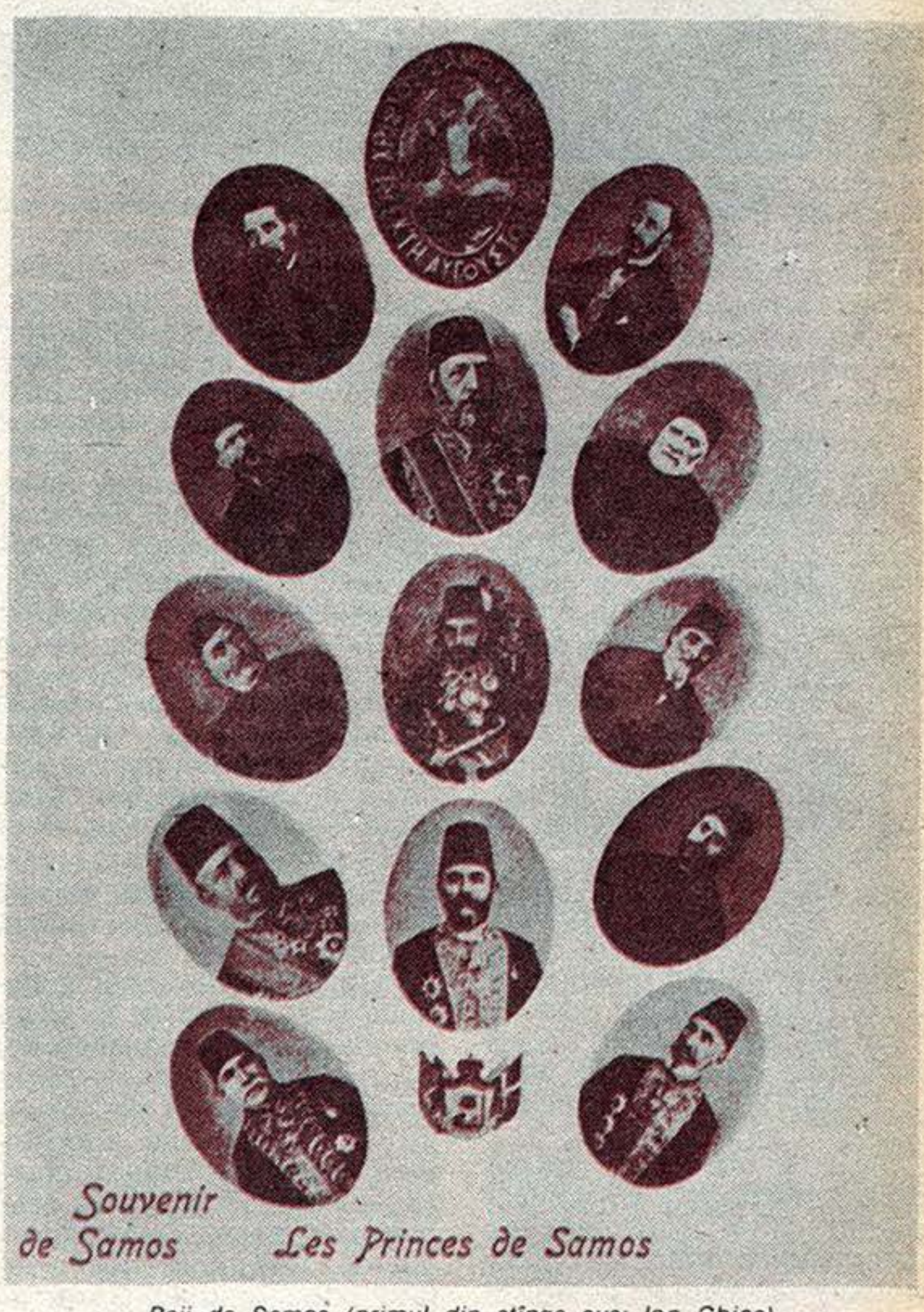

Beii de Samos (primul din stînga sus: Ion Ghica)

[1] Denumire dată în antichitate coastei apusene a Asiei Mici şi insulelor învecinate din Marea Egee, colonizate de triburi greceşti în mileniul II î.e.n.

[2] *Magazin istoric,* nr. 3/1973.

Imagine din Istanbul. In centru — casa lui Ion Ghica (fotografie inedită din colecția autorului)

„Nici o frică, le păzește Ghica"

Participant activ la pregătirea și declanșarea revoluției române de la 1848, Ion Ghica a primit, în iunie același an, din partea Comitetului revoluționar din București, misiunea de a-l reprezenta și de a-i susține acțiunile în capitala Imperiului otoman[1]. După înăbușirea revoluției, fiind trecut pe lista fruntașilor expulzați de regimul contrarevoluționar, el a rămas în continuare la Istanbul, ajutînd pe emigranții români aflați în Imperiul otoman. Atunci cînd, în martie 1854, s-a pus problema creării unei legiuni de voluntari români care să participe în cadrul războiului Crimeei[2] ca aliați ai Porții, Imperiului britanic, Franței și Sardiniei, Ion Ghica a sprijinit acest proiect. Revoluționarii români sperau ca în acest mod să determine o atitudine binevoitoare a marilor puteri în vederea unirii principatelor. În final, proiectul a eșuat din cauza opoziției ferme a Imperiului habsburgic, care nu vedea cu ochi buni o eventuală emancipare a românilor din principate, cu reverberații asupra celor aflați sub stăpînirea sa.

În aceeași lună, Ion Ghica a fost invitat de lordul Redcliff, ambasadorul Angliei la Istanbul, și de Reșid pașa, ministrul de externe turc, care i-a propus o dregătorie de mare răspundere: caimacam al insulei Samos, în locul lui Gheorghe Conemenos. Prinț de Samos rămînea în continuare Callimachi. Ghica avea misiunea de a pacifica insula, a cărei populație se pregătea de revoltă, și de a stîrpi cuiburile de bandiți și pirați. A fost asigurat că va putea rezolva sarcinile în două-trei luni, atrăgîndu-i-se concomitent atenția asupra interesului pe care îl reprezenta reușita acestei misiuni pentru soarta viitoare a românilor.

Înarmat cu firmanul sultanului și cu scrisorile de recomandare ale ambasadorilor Angliei și Franței către consulii respectivi din insulă, Ion Ghica, a plecat către Samos, lăsîndu-și soția și copiii la Istanbul. La 4 aprilie 1854 a sosit în portul Vathy. Conemenos, fostul caimacam, fugise din insulă. Conform mărturiilor contemporane, impresia pe care a făcut-o Ghica la sosire nu a fost prea favorabilă: mic de statură, puțin adus de spate, cu o barbă scurtă și față măslinie, purta fes, ceea ce nu stîrnea simpatia grecilor. Vorbea destul de prost limba greacă (va face ulterior progrese rapide), era tăcut și rezervat. În plus, la sosirea lui a nins, fapt rar în partea locului și interpretat deci ca un semn rău.

Ion Ghica s-a găsit în fața unei situații dezastruoase. Pretutindeni domnea nesiguranța din cauza hoților și a piraților, comerțul fiind aproape paralizat. Viile distruse de filoxeră lipseau insula de una dintre principalele surse de venituri. Tributul către Poartă nu fusese plătit de cinci ani, ceea ce reprezenta o datorie de 4 000 lire turcești în aur. În această conjunctură, noul caimacam a reactionat rapid si energic.

Datorită influenței sale la Poartă, el a obținut anularea datoriei către sultan. Cu ajutorul consulilor Angliei și Franței și al flotelor din Mediterana, ale acestor țări, a întreprins o vînătoare nemiloasă a piraților și bandiților, participînd personal la această acțiune, care a fost practic încheiată la începutul anului 1855 . A stabilit un regim de pedepse atît de aspre pentru tîlhărie, încît, după doi ani de la venirea sa, țăranii își lăsau seara uneltele pe cîmp, spunînd: „Nici o frică, le păzește Ghica".

În martie 1855, la Chora, a întrunit Adunarea națională, pentru a da seama de rezultatele administrației sale: stabilise pentru prima oară o organizare a comunelor, prevăzînd participarea obligatorie la lucrările de interes public și înființase gărzi comunale pentru combaterea răufăcătorilor; organizase notariatele, judecătoriile și arhivele de stare civilă; înființase un colegiu de băieți la Vathy și o școală de agricultură la Mytilene. Soția sa întemeiase, tot la Vathy, un colegiu de fete.

În 1857, a început construirea unui drum de la Vathy la Tigani (20 km), chemînd pentru această lucrare, cu un an înainte, pe fostul său coleg de la Sf. Sava, inginerul Alexandru Zane, care a rămas în insulă pînă în 1859.

La numai un an de la sosirea lui Ghica, Samosul era pacificat, economia se redresase, comerțul înflorea din nou, iar autonomia față de

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1988; 7-8/1968;

Poartă devenise o realitate.

În 1855 a fost decorat cu ordinul Medjidie, iar la 18 februarie 1856 a fost numit prinţ (bei) de Samos. Dar cel mai mult l-a bucurat faptul că a reuşit să cîştige respectul şi afecţiunea întregii populaţii a insulei.

„Una dintre ruinele cele mai ciudate"

Amplele cercetări arheologice efectuate după 1900 la Samos au adus date concrete privind ansamblurile antice de primă importanţă pentru cultura europeană aflate aici; astăzi nu există enciclopedie sau istorie a arhitecturii care să nu amintească oraşul Samos, înfrumuseţat de Polycrates în veacul al VI-lea î.e.n., dezvoltat în amfiteatru deschis către mare şi înconjurat cu ziduri din marmură, ale cărui urme se păstrează în partea de sud-est a insulei, lîngă portul Tigani. Un loc special este acordat în aceste lucrări sanctuarului Herei, situat la cca. 4 km către vest de cetatea antică. Este vorba de fapt de o succesiune de patru temple ridicate pe acelaşi loc începînd din sec VIII î.e.n., care, toate, au prezentat importanţă în evoluţia arhitecturii Ioniei. Celebritatea revine *Heraionului III*, început către 570 î.e.n., dipter — templu cu colonadă dublă — de dimensiuni foarte mari (52,5 x 105 m), distrus de incendiu curînd după terminarea sa, şi *Heraionului IV*, refăcut de tiranul Polycrates. Noua construcţie avea dimensiuni mărite la 55 x 112 m, pentru a permite amenajarea a cîte trei rînduri de coloane pe laturile scurte. *Artemisionul* din oraşul Efes, de pe coasta Asiei Mici, considerat în antichitate drept una dintre cele şapte minuni ale lumii, precum şi templul lui Apollo din Didyme, de lîngă Milet, au reluat planul dipterului lui Polycrates. Aceste trei temple au constituit gloria arhitecturii Ioniei şi i-au legat numele de unul dintre principalele stiluri greceşti, stilul ionic, mereu regăsit în evoluţia arhitecturii europene pînă la sfîrşitul veacului XIX.

În bibliografia de specialitate, istoricul cercetărilor arheologice din Samos începe cu lucrările din 1910-1914 ale şcolii germane de arheologie, fără a se consemna descoperirea ruinelor antice de către românul Ion Ghica. Ataşamentul manifestat de acesta pentru Samos s-a datorat şi interesului pentru gloriosul trecut istoric al insulei. La sosirea sa, doar fragmente de ruine mai arătau locul oraşului antic Samos, părăsit încă de la sfîrşitul primului mileniu al erei noastre. Insula cunoscuse o nouă dezvoltare abia după anul 1550. Aşezarea antică a furnizat material de construcţie pentru noile localităţi, în special pentru capitala medievală Chora. Se continua de fapt procesul de devastare iniţiat de bizantini şi veneţieni, care au transportat mari cantităţi de vestigii arhitectonice la Constantinopol şi Veneţia, refolosindu-le la ridicarea unor edificii monumentale. Într-o carte despre insulele Greciei apărută în 1853, pe care Ion Ghica a luat-o cu el la Samos, situaţia oraşului antic era descrisă astfel: „Abia dacă se mai pot găsi în insula Samos cîteva urme ale vechii sale străluciri. Nici un monument, nici unul dintre acele fragmente preţioase care acoperă atîtea locuri din Grecia, totul a dispărut. Cîteva grămezi de piatră sînt singurele indicii ale locului oraşului. În sfîrşit, din templul Junonei [echivalentul roman al Herei], atît de celebru în antichitate, abia mai rămîne azi o singură coloană, pe jumătate distrusă".

La 16 mai 1854, Ion Ghica îi scria soţiei sale: „Am început săpăturile arheologice regulate la templul Junonei de la Colona [Kolomisa]; un sfert din templu a şi fost scos la iveală şi sper că acesta să devină una dintre ruinele cele mai ciudate din Europa. Timpul pe care-l voi petrece aici am de gînd să-l folosesc pentru a restaura un dig vechi de la Tigani (Vechiul Samos)". Săpăturile au continuat timp de patru ani, pînă la plecarea lui Ghica din insulă. Ziduri ale vechiului Samos şi numeroase piese arheologice au apărut şi cu ocazia executării drumului dintre Vathy şi Tigani.

Meritul lui Ion Ghica de a fi descoperit şi executat primele săpături la *Heraion* este dublat de crearea cadrului legal privind protecţia vestigiilor descoperite, precum şi de acoperirea din propriul venit a cheltuielilor pentru săpături. La 29 aprilie 1855, el dădea o lege privind protecţia antichităţilor şi a monumentelor medievale din Samos, care, conform preambulului reglementării, „erau prada primului venit şi se aflau în fiecare zi înstrăinate sau risipite, din ignoranţă sau necunoaştere a valorii lor".

Între 1856-1858 Ion Ghica a vizitat de numeroase ori locurile oraşelor ioniene de pe coasta Asiei Mici. Îşi dorea foarte mult să descopere Efesul antic. La 4 mai 1858, adresîndu-se fostului consul al Franţei la Bucureşti, Eugène Poujade, îi scria: „...Pentru a reveni la arheologie, îţi voi spune că eu cred că am stabilit precis poziţia templului din Efes şi dacă iarna viitoare sînt încă în aceste ţinuturi, am de gînd să fac săpături. Îţi mărturisesc totuşi că lucrările în stil mare ale lui Newton şi mijloacele pe care guvernul englez i le pune la dispoziţie mă descurajează puţin". Întoarcerea în ţară în noiembrie 1858 a zădărnicit acest proiect iar *Artemisionul* din Efes a fost descoperit abia în 1869 de către arheologul britanic J.T. Wood.

„Plăcutele lor cuvinte"

Ion Ghica s-a consultat adesea cu arheologul englez Charles Thomas Newton, specializat şi în epigrafie greacă. Astfel, în decembrie 1857 i-a trimis textul a trei inscripţii, dintre care una găsită la *Heraion*. La 1 ianuarie 1858, i-a explicat lui Poujade textul unei inscripţii greceşti,

ION GHICA:
Unirea — ţelul dorit al românilor

Personalitate complexă — revoluţionar şi om politic, diplomat şi memorialist, economist şi autor dramatic — Ion Ghica[1] (1816-1897) s-a afirmat în epoca sa ca unul dintre promotorii unor direcţii originale în studierea şi prezentarea realităţilor sociale, politice, economice, culturale naţionale. Evocator de mare fineţe şi vibraţie al vremii sale, în suita de scrisori către V. Alecsandri („capodoperă a literaturii noastre memorialistice" — cf. Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900), **Ion Ghica s-a aplecat şi asupra trecutului mai îndepărtat al poporului nostru, intenţionînd să alcătuiască o sinteză istorică, pornind din cele mai vechi timpuri şi pînă la finele veacului XVIII. Proiectul, nefinisat, a rămas în filele manuscriselor sale păstrate la Biblioteca Academiei. Este vorba de un volum intitulat** Istoria românilor, **cuprinzînd 268 de pagini, în care sînt creionate principalele momente, fapte şi personalităţi ale trecutului nostru naţional, de la perioada dacică şi pînă la sfîrşitul sec. XVIII. Dintre acestea, definitivate sînt capitolul despre Dacia (scris în limba franceză) şi cel despre Matei Basarab. Celelalte capitole conţin extrase documentare, din cronicarii noştri şi din autori străini.**

Cîteva idei se cuvin remarcate din încercarea lui Ion Ghica de prezentare a istoriei naţionale (unul din primele proiecte de astfel de sinteze din secolul trecut). Mai întîi, conştiinţa originii comune a românilor şi continuitatea lor în patria străbună, avînd „aceeaşi limbă, aceeaşi religie, acelaşi port naţional, aceleaşi obiceiuri şi aceleaşi aspiraţii politice".

Iar, în altă parte, evidenţiază — ca un element al continuităţii — identitatea portului dacilor „ce vedem pe coloana Traiană [cu] aceia ce vedem astăzi încă la românii de la munte".

Studiind faptele trecutului nostru naţional, Ion Ghica a relevat, ca o constantă a istoriei româneşti, lupta pentru unitate naţională, căreia îi va închina aceste vibrante rînduri în 1865 în partea întîi din lucrarea sa Convorbiri economice: „Istoria românilor ne arată că unirea a fost totdeauna ţelul cel mai dorit al lor; de la descălicătoare şi pînă astăzi, ea a germinat nu numai în spiritul bărbaţilor acelora care au îndrăznit a cugeta glorie şi mărire pentru poporul român, dar chiar în spiritele acelora care nu s-au suit cu gîndul decît pînă la conservarea gintei. Ori de cîte ori viitorul a surîs României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către Unire... Unirea este efectul luptei seculare în contra cotropitorilor, luptă prin care ne-am putut conserva naţionalitatea; ea este simbolul dorinţei de a fi, garanţia cea mai puternică şi mai în contra tendinţelor şi ambiţiunilor din afară".

Din proiectul său de istorie, I. Ghica a tipărit — în limba română — partea consacrată începuturilor istoriei noastre, în numărul din august 1861 al Revistei române, **publicaţia scoasă de el din aprilie 1861 pînă în noiembrie 1863.**

Din acest studiu — care reprezintă, după cum am precizat, una din primele sinteze ale istoriei noastre străvechi alcătuite în secolul trecut — reproducem şi noi cîteva fragmente, semnificative pentru modul în care autorul lor cercetase şi înţelesese epoca îndepărtată, a începuturilor poporului român. Am păstrat particularităţile stilistice ale originalului, textul fiind transcris conform normelor ortografice actuale. Intervenţiile explicative în paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Am corectat, fără a le mai semnala, unele date eronate. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

I. LĂCUSTĂ

Formările geologice ale albiei Dunării, gîrlele [apele] care o străbat de-a curmezişul de la Carpaţi la Dunăre, apărarea firească ce găseau oamenii în munţi, clima şi fertilitatea pămîntului au făcut ca această ţară să fie în tot timpul rîvnită, convoatată [străbătută] de popoarele cele mari şi puternice, precum a fost şi un adăpost pentru acelea care, fugind din alte ţări de apăsare şi de conchistă [cucerire], căutau libertatea şi independenţa.

Scenele şi luptele petrecute într-acest pămînt privilegiat de natură sînt tot ce poate cineva găsi mai interesant în studiul istoriei popoarelor...

Dacii şi geţii erau un singur şi acelaşi popor; numele de daci nu se vede decît mai tîrziu, după ce se întinseseră geţii la vestul Dunării, spre munte...

După cele ce ne spune Herodot[2] despre obiceiurile, instituţiile şi credinţa religioasă a geţilor, ei se vede a fi fost un popor mult mai înaintat decît ne putem închipui. Ei credeau în nemurirea sufletului...

Tucidid în *Epis[tola]* II, după ce descrie pe geţi ca buni arcaşi, călăreţi aruncînd săgeţi otrăvite, ne spune că Sitale [Sitalces], pe care îl numeşte Sitolc fiul lui Tirea [Teres], craiul tracilor, carele stăpînea spre muntele Rodop, a luat la anul 430 [î.e.n.] ostaşi geţi cu plată ca să meargă în ajutorul atenienilor împotriva lui Perdiccas...

Viteţia geţilor era recunoscută de toate neamurile; cu toate încercările celor mai mari cotropitori, ei au rămas neînvinşi... Arcaşi, călăreţi vestiţi, precum îi arată Xenophon, pretutindeni şi în toţi timpii au fost viteji; astfel vedem pe mesageţi, conduşi de regina lor Tamiris, biruind pe Cyrus. Dariu[s] fiul lui Hystaspu [Histaspe] a încercat a-i supune cu 514 ani [î.e.n.] dar a fost silit a trece Dunărea înapoi... La 335 [î.e.n.] Alexandrul cel Mare s-a încercat şi el împotriva geţilor, dar a fost silit a-i lăsa în pace[3]. Ei ziceau că nu le era teamă decît de un

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

[2] Menţionăm şi interesul lui Ion Ghica pentru acest mare istoric al antichităţii. În mss. 2825 de la Biblioteca Academiei Române, se păstrează textul inedit al traducerii cărţii a VI-a din *Istoriile* lui Herodot, datorată lui I. Ghica. Această pasiune a fost transmisă şi fiului său, Dimitrie I. Ghica (1848-1914), care a tradus întreaga scriere a lui Herodot (4 volume, Berlin-Bucureşti, 1894-1915), primind, în 1880, premiul Academiei pentru versiunea românească a cărţii IV din *Istorii*. Pe primul volum al traducerii, Dimitrie Ghica a înscris următoarea dedicaţie: „Această operă este dedicată părintelui meu Ion Ghica, sub a cărui domnie la Samos am vizitat în copilărie locul de naştere al lui Herodot şi ruinele coloniilor eline din Asia Mică. În semn de respect, afecţiune şi recunoştinţă".

[3] *Magazin istoric*, nr. 4/1978.

singur lucru: să nu cada cerul pe dînşii. Astfel de răspuns au trimis lui Alexandru. În urma acestuia la 292 [î.e.n.], Lysimach a încercat şi el a supune pe geţi, a trecut Dacia, dar Dromihet, craiul lor, trăgîndu-se necontenit spre munte, a lăsat pe Lysimach fără mijloace de a-şi procura trebuincioasele hranei şi, pe urmă, năvălind asupră-i de la munte, l-a biruit şi l-a ţinut prizonier în oraşul Eli[1]... Lysimach liberat a dat pe sora sa de soţie lui Dromihet. La 170 [î.e.n.], Rholu [Roles] şi mai pe urmă la 150 [î.e.n.] Ozol [Oroles] crai ai dacilor, au ajutat pe Perseu al Macedoniei împotriva romanilor...

La anul 82 [î.e.n.], Berebista [Burebista], unul din şefii dacilor, după ce a supus pe toţi ceilalţi şefi, a stabilit un stat puternic care ajunsese a neodihni foarte mult pe romani... Moartea lui Berebista a adus împărţirea Daciei între trei şefi. După cum ne spune Dion Cassiu, aceşti şefi erau Rholu [Roles], Dapyx şi Zyrax [Zyraxes].

Decebal, cel mai capabil dintre şefii daci. Marţial [Dio Cassius] descrie pe Decebal ca pe un om de o mare concepţie strategică, foarte capabil de a executa un plan, dibaci a se purta împotriva vrăjmaşului şi de-a se apăra de cursele lui.

Decebal a atras mai întîi în partea lui pe Pacorus[2], prinţul parţilor, pe sarmaţi şi quazi şi numai după aceea s-a aruncat împotriva lui Fuscus, şeful guardiei pretoriene pe care îl trimisese Domiţian împotriva dacilor.

Julian [Tettius Iulianus], succesorul lui Fuscus, a avut oarecare izbînzi împotriva lui Decebal şi a înaintat foarte mult în înăuntru Daciei; dar din pricina resbelului cu marcomanii, Domiţian neputînd întrebuinţa destule puteri împotriva dacilor, s-a văzut silit a cere pacea de la Decebal, carele trimiţînd la Roma pe frate-său Diigi[3],... dobîndit, după cum ne spune Marţial, ca romanii să plătească dacilor un tribut de două obole[4] de fiecare roman, ceea ce s-a urmat de la anul 88 pînă la anul 100 [e.n.]... ■

[1] Helis, cetatea de scaun al lui Dromichete, situată, probabil, pe cursul superior al Argeşului; încă neidentificată.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1988.

[3] Diegis, căpetenie dacă, probabil fratele lui Decebal, pe care l-a reprezentat la tratativele de pace cu Domiţian (89 e.n.).

[4] Obolul (din sistemul monetar grec), reprezenta a şasea parte dintr-o drahmă şi cîntărea 0,73 grame argint.

scrisă pe trei lespezi de marmură, refolosite în pardoseala „unei foarte mari construcţii romane, din care nu rămîn astăzi deasupra solului decît trei stîlpi de piatră de cca. 10 m înălţime". Inscripţia a fost transmisă de Poujade inspectorului general al monumentelor istorice din Franţa, scriitorul Prosper Mérimée, şi acesta, la rîndul său, a comunicat-o arheologului Philippe Le Bas, care pregătea publicarea unui volum cu inscripţii greceşti. O nouă „încărcătură de inscripţii" a fost trimisă epigrafistului francez, pe aceeaşi cale, la 4 mai 1858, Ion Ghica rugîndu-l pe Poujade să transmită domnilor Le Bas şi Mérimée mulţumiri pentru cuvintele lor de laudă privind cercetările sale din Samos. „Dacă aceşti domni continuă în felul ăsta, ar putea să mă facă să cred că voi putea aspira la un fotoliu de nemuritor [academician]. Dar fii liniştit, eu iau plăcutele lor cuvinte drept încurajare şi indulgenţă".

Ion Ghica şi-a alcătuit o colecţie de antichităţi, fie din piese descoperite în timpul săpăturilor, fie prin cumpărare. La 29 aprilie 1857, el îi scria soţiei sale, că, vizitînd şantierul de la Tigani, a cumpărat cu o mie de piaştri două basoreliefuri, un cap de marmură colosal şi alte piese mai mici. La 4 mai 1858, i-a trimis lui Poujade „prima planşă a micului meu muzeu", respectiv fotografia a două statui: o Diană, înaltă de 0,96 m, găsită în săpăturile „pe care le continui la Tigani", şi o alta mai mică, „dintr-o epocă foarte frumoasă". Respectînd prevederile legii din 29 aprilie 1855, amintită mai sus şi care stabilea că „nimeni nu poate exporta în afara Samosului, fără aprobarea guvernului şi sub nici un pretext, antichităţile descoperite în insulă", Ion Ghica şi-a adus în ţară colecţia sa. Cu totul remarcabil pentru un colecţionar pasionat este faptul că o parte din „micul său muzeu" a fost lăsată samioţilor la despărţire, alte două piese fiind trimise din România în Samos în 1893. Faptul este consemnat de fiul său Dimitrie, care scria în jurnal, la 16 mai 1902, în timpul unei vizite la Samos: „La 11 am vizitat muzeul din Samos, unde am revăzut cele două statui de epocă romană, descoperite la Tigani de tata: una, o Diană, şi cealaltă, un Bachus, cu vestimente lungi, semănînd încă cu o bacantă. Capetele acestor statui de dimensiune 1/3 naturală erau la Ghergani, aduse de tatăl meu de la Samos, iar la 1893 a găsit bine să le restituie corpurilor originale pe care le-a dăruit samioţilor cînd a plecat. Mi s-a părut curios să le văd acolo, după ce mă deprinsesem să le văd la Ghergani, în vitrină, sus lîngă scară".

Din colecţia de antichităţi a lui Ion Ghica se mai păstrează astăzi, la Muzeul de istorie al României, cîteva piese, sculptate, dintre care două de excepţională valoare: mîna unei statui din sec. VI î.e.n. reprezentînd-o pe Hera şi piciorul unei divinităţi masculine, databil în sec. V î.e.n.

În vederea participării la alegerile pentru Adunarea Electivă din Bucureşti, Ion Ghica a plecat spre ţară, unde a sosit în noiembrie 1858.

Locuitorii insulei Samos i-au păstrat lui Ion Ghica o amintire vie. I-au aşezat în 1902 un bust în sala de festivităţi a primăriei din Vathy iar fiului său Dimitrie i-au făcut o primire călduroasă. La plecarea din Samos, Dimitrie Ghica a primit din partea orăşenilor din Vathy, pentru mormîntul tatălui său de la Ghergani, o coroană de flori legată cu două panglici — una cu culorile insulei, a doua cu culorile României —, însoţită de un pumn din pămîntul insulei. Coroana purta inscripţia în limba greacă: „Samosul recunoscător, lui Ion Ghica". ■

Radu GRECEANU

PACEA ESTE REDOBÎNDITĂ

(Urmare din p. 32)

apă din fîntîni şi de la gurile de incendiu".

Invitat la 8 mai în zori să participe la semnarea de la Berlin, de Lattre îl ia cu el pe şeful său de stat major, colonelul Demetz, şi pe şeful său de cabinet, căpitanul Bondoux. Ajunşi în sfîrşit la Karlshorst, francezii mor de foame, pe care o tot explică printr-o mulţime de gesturi soldaţilor sovietici, care le aduc... un fonograf. Ceremonia întîrzie. Mai bine trataţi, americanii şi britanicii onorează vinul de Rin şi sandvişurile cu caviar, al căror unt se lipeşte de cerul gurii.

E noapte. Orele sînt înaintate

Între timp apar tot felul de dificultăţi. Jukov nu doreşte să înceapă convorbirile cu mareşalul Arthur B. Tedder, înainte de sosirea lui Andrei Vîşinski. Participarea francezilor ridică alte probleme. Drapelul francez lipseşte din sala de capitulare. De Lattre insistă să fie adus unul. „De ce nu şi un drapel chinez?" întreabă ironic un britanic. De altfel, drapelul francez este de negăsit. Sovieticii consimt în sfîrşit să confecţioneze unul. Cu o bucată roşie din steagul hitlerist şi cu postav albastru dintr-o salopetă de mecanic, tinerele croitorese rusoaice trec la treabă şi confecţionează... un drapel olandez; totuşi, un drapel francez corect este adus la ceremonia finală.

O altă problemă, cea a semnatarilor. De Gaulle îi ceruse lui de Lattre să semneze din partea Franţei, în calitate de martor, în cazul în care Eisenhower ar fi fost prezent. În alt caz, de Latrre trebuia să semneze în aceeaşi calitate ca şi reprezentantul britanic. Or, conform instrucţiunilor lui Tedder, de Lattre şi Spaatz trebuiau să semneze amîndoi în calitate de martori. Cît despre Visinski, el acceptă semnătura lui de Lattre — care concretizează reînvierea Franţei, dar se opune semnăturii lui Spaatz, căci Tedder reprezintă în acelaşi timp forţele britanice şi americane. Problema se dezbate timp de mai multe ore. De Lattre este intransigent: „Poziţia mea este una, şi în privinţa aceasta sînt de neclintit: am primit din partea guvernului meu ordin să semnez şi trebuie să semnez". El îi explică lui Tedder: „Dacă mă întorc în Franţa fără să-mi fi îndeplinit misiunea, adică permiţînd ca ţara mea să fie exclusă de la semnarea capitulării Reichului, merit să fiu spînzurat".

E noapte. Orele sînt înaintate. Tedder întreabă: „Nu bem nişte vodcă, nu mîncăm nimic?" Vîşinski părăseşte sala şi revine cu o sugestie practică: capitularea să fie semnată, din partea Aliaţilor, de către Jukov şi Tedder; Spaatz şi de Lattre să semneze în calitate de martori, numele lor urmînd să fie plasate uşor sub celelalte.

Este aproape miezul nopţii. În imensa sală unde trebuie să aibă loc semnarea capitulării celui de-al treilea Reich, Jukov, în ţinută de gală, cu pieptul plin de decoraţii, prezidează ceremonia, avîndu-i pe Tedder şi Vîşinski la dreapta sa, iar pe Spaatz şi de Lattre la stînga. O sută de fotografi şi cineaşti se agită. Un „super-Hollywood", gîndeşte Butcher. „Sîntem literalmente orbiţi de lumina blitzurilor... căldura este înăbuşitoare", notează de Lattre. Jukov rosteşte cîteva cuvinte de bun venit, înainte ca delegaţia germană să fie introdusă. Aceasta intră, condusă de Keitel, „cu o înfăţişare teribil de prusacă". Salută cu bastonul său de mareşal, apoi zăreşte drapelul tricolor: „Ah! Sînt şi francezi! Asta ne mai lipsea!", mormăie el. Actul capitulării de la Berlin este identic cu cel de la Reims, cu excepţia cîtorva detalii. În loc de „Înaltul comandament sovietic", documentul de la Berlin menţionează „Înaltul Comandament suprem al armatei roşii". În articolul 2 se precizează că forţele armate nu trebuie numai să-şi înceteze operaţiunile, ci şi să predea toate armele şi întregul material forţelor aliate. Articolul precizează că actul este redactat în engleză, rusă şi germană, dar că numai textele în engleză şi rusă sînt considerate autentice. Are loc semnarea. Înconjurat de o cohortă de fotografi, Keitel salută cu bastonul său. Învinşii ies.

După Tedder, ceremonia a avut loc între orele 23.15 şi 23.45. După de Lattre, de la 0.06 la 0.45, o oră mai tîrziu, deci pe 9 mai. După Jukov, ceremonia a început fix la orele 24.00 şi s-a încheiat la orele 0.43. Poate că neconcordanţa vine exclusiv de la diferenţa între ora engleză şi cea a Europei centrale.

Noaptea, după felicitări şi fotografii, un banchet oferă sovieticilor ocazia de a scoate arma lor secretă, vodca. Învelitorile verzi lasă locul feţelor de masă imaculate, acoperite cu cristaluri, argintărie, sticle cu vin de Caucaz, cu vodcă şi gustări. Jukov rosteşte un discurs în cinstea lui Stalin, Roosevelt şi Churchill şi nu spune nici un cuvînt despre Franţa. De Lattre protestează şi i se dă satisfacţie. Ţin toast după toast Jukov, Tedder, Spaatz şi de Lattre. „Îmi amintesc — povesteşte Jukov — că s-a vorbit mult şi cu toată sinceritatea despre dorinţa ce ne anima de a menţine indestructibile legăturile de prietenie dintre ţările coaliţiei antifasciste". Banchetul se încheie în zori, cu cîntece şi dansuri. Din avionul „Dakota", care îl readuce la punctul său de comandă, de Lattre „încearcă să zărească mica şcoală de subofiţeri unde, noaptea, am asistat la prăbuşirea orgoliului germanic".

Pentru moment, Europa sărbătoreşte Victoria. Nu este numai entuziasmul eliberării, ci o redobîndire a păcii, impregnată de amărăciune. Aşa cum scrie generalul de Gaulle, „cortegiile organizate, dangătul clopotelor, salvele de artilerie, discursurile oficiale nu împiedică faptul ca bucuria poporului, ca şi a mea, să rămînă gravă şi stăpînită..., căci lupta a fost întinată de crime ce dezonorează speţa umană". ■

Maurice VAÏSSE

Cetatea lui Dumnezeu

...ntdeauna, oamenii şi-au pus problema organizării so-
Dinto... Au alcătuit proiecte ideale şi au sfirşit prin a recu-
cietăţii. ...u există o societate care să le corespundă întruto-
noaşte că ...Ce... de lucrare a fost Cetatea lui Dumnezeu, **scrisă de**
tul. O astfel ...stin. Cine a fost acesta? Prezentăm în continuare
Sfintul Augu...je din cartea profesorului englez Henry Chadwick,
citeva pas... Church **(Biserica timpurie).**
The Ea... din ...
...ui It...

...tin s-a născut la 13 Augus... ...rie 354, la Thagaste, oiemb... ...c orăşel numid (azi în n mi... ...ria). S-a convertit la ...ge... ...creştinism în vara anului 386. Bătrînul episcop grec din aşezarea Hippo l-a consacrat, în anul 395, episcop, alături de el. În Africa, nimeni nu auzise încă de canonul al optulea de la Niceea, care cerea să nu existe mai mult de un episcop într-un oraş. Peste doi ani, Augustin termina *Confesiunile*, o capodoperă a autobiografiei introspective.

Aşezarea Hippo era divizată, de 85 ani, între cele două comunităţi rivale din Africa de Nord: donatişti şi catolici. Ambele afirmau aceleaşi crezuri şi citeau aceeaşi Biblie latină. Bisericile donatiştilor se deosebeau de cele ale catolicilor doar prin obiceiul de a spoi cu var pereţii. De asemenea, donatiştii acordau o mai mare atenţie cultului martirilor. La început, Augustin s-a opus utilizării forţei contra donatiştilor, dar cu timpul argumentele practice ale celorlalţi episcopi nord-africani l-au convins să accepte o politică de „coerciţiune paternală". Augustin considera că raţiunile care aduc pe oameni la adevăr sînt adesea complexe şi pot include elemente de teamă sau interese proprii, care trebuie privite ca un stadiu temporar spre un consimţămînt deplin, bucuros şi din toată inima.

După anul 411, Augustin a început să scrie o apologie a Creştinismului, *Cetatea lui Dumnezeu*, în care vedea Biserica existînd pentru regatul lui Dumnezeu, adevărata „cetate eternă", dincolo de ridicarea şi prăbuşirea tuturor imperiilor şi civilizaţiilor. Lucrarea trecea de la o critică a religiei şi filosofiei păgîne la o evaluare a conducerii şi societăţii. Nici un stat pămîntean nu poate asigura siguranţa faţă de atacurile externe sau tulburările interne. Istoria este un repertoriu de războaie aproape neîntrerupte. Dar — considera el — organizarea societăţii, separat de Dumnezeu, nu este în întregime rea. Deşi conducerea politică, asemenea proprietăţii private şi sclaviei (comparaţia se făcea între Cetatea lui Dumnezeu şi Imperiul roman, aflat pe atunci în plin proces de dezagregare), există doar ca o urmare a naturii păcătoase a omului, totuşi ea înfrînează necinstea şi comportamentul antisocial. Unui conducător, fie creştin sau păgîn, trebuie să i se arate supunere, cu excepţia situaţiei cînd vrea să facă lucruri rele. Creştinii plătesc în mod drept taxe şi acceptă partea lor de răspundere în conducere, în magistraturi şi în apărare în cazul unor războaie „drepte". De altfel, aşa cum statul nu este pur şi simplu „cetatea pămîntească" a dragostei de sine, tot aşa şi Biserica, aici pe Pămînt, nu este identificabilă cu Cetatea lui Dumnezeu. Există lupi înăuntru şi oi pe dinafară.

Cetatea lui Dumnezeu a devenit astfel şi un tratat despre natura umană şi destinul ei.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Alexandru Gonţa — LEGĂTURILE ECONOMICE DINTRE MOLDOVA ŞI TRANSILVANIA ÎN SECOLELE XIII-XVII** *(ediţie, prefaţă, bibliografie şi indice* **I. Caproşu).**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1989, 252 pp., 33 lei: *sinteză a schimburilor economice dintre cele două ţări române, în conexiune directă cu evoluţia evenimentelor din sud-estul Europei.*

• **Preot Gheorghe Cunescu — GALA GALACTION** *(carte tipărită cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului dr.* **Antim Nica,** *Arhiepiscopul Tomisului şi Dunării de Jos).*

Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1989, 487 pp.: *amplă bibliografie a părintelui profesor Grigore Pisculescu — cunoscut ca scriitor sub numele Gala Galaction — tipărită la aniversarea a 110 ani de la naşterea sa.*

• **Z. Ornea — VIAŢA LUI C. STERE, VOL. I.**

Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1989, 590 pp., 32 lei: *primul tom al amplei monografii prezintă viaţa şi activitatea lui Constantin Stere (1865-1936) pînă în preajma primului război mondial (vezi* Magazin istoric, *nr. 7-11/1989).*

• **General Vasile Rudeanu — MEMORII DIN TIMP DE PACE ŞI RĂZBOI** *(ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de* **Dumitru Preda** *şi dr.* **Vasile Alexandrescu).**

Editura Militară, Bucureşti, 1989, 399 pp., 18,50 lei: *amintiri din perioada cuprinsă între 1894 şi Marea Unire din 1918 (vezi şi* Magazin istoric, *nr. 8-9/1983).*

• **Fernand Braudel — TIMPUL LUMII, 2 VOL.** *(traducere şi postfaţă* **Adrian Riza).**

Editura Meridiane, Bucureşti, 1989, vol. I — 572 pp.; vol. II — 454 pp., 57 lei: *ultima parte a amplei lucrări* Civilizaţie materială, economie şi capitalism, secolele XV-XVIII *prezintă o panoramă a istoriei economice a lumii în intervalul celor patru secole.*

• **BUFTEA — PAGINI DE ISTORIE.**

Bucureşti, 1989, 124 pp.: *studii şi comunicări privind trecutul istoric al unei vechi aşezări, atestată documentar încă din secolul XVI.*

Concursul MAGAZIN ISTORIC,

ediția 1989

CÎȘTIGĂTORII

(Urmare din numărul trecut

PREMIILE 66-115 — 50 abonamente pe un an de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. CLAUDIU BAHRIM, Huși
2. HEGYESI ELENA, Timișoara
3. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL „1 MAI", Ploiești
4. SOLTÉSZ ADRIANA, Oradea
5. TRAIAN CORNEANU, Cluj-Napoca
6. ILEANA ADRIANA MOȚIU, Timișoara
7. MIHAI SAVA, București
8. DAUD HALIT, București
9. SANDU BOGLUȚ, com. Ucuriș, jud. Bihor
10. GHEORGHE D. DUMITRIU, Bereşti
11. SILVIU BUTNARIU, Vatra Dornei
12. MARIUS MIHAIL PĂUNESCU, Caracal
13. SABIN IONESCU, Satu Mare
14. MIHAI DAN MODREA, București
15. MIHAELA CRISTIAN, Baia Mare
16. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR.1, Turda
17. MUȘATA DACIA BOCOȘ, com. Unirea I, jud. Alba
18. CĂLIN POP, Zalău
19. ANTON DUMITRU, București
20. MIHAIL TEODORESCU, Brăila
21. CORNELIA PURCEL, Slatina
22. ROXANA MARIA MIU, Pitești
23. NICOLAE ȚOCA, Bistrița
24. VASILE MANTU, Brașov
25. AXINIA V. RUXANDA, Roman
26. IOAN CUCU, Baia Mare
27. CORNELIA MONICA BULBUC, București
28. SMARANDACHE TOMESCU, Rîmnicu Sărat
29. TITUS VIDULESCU, Timișoara
30. DELIA BARNA, Reșița
31. SABIN BUCUR, Cluj-Napoca
32. DUMITRU CIGLENEAN, Brașov
33. MIHAI LUCĂCEL, com. Someș Odorhei
34. ECATERINA CAPBUN, Brăila
35. NICUȘOR MARIȘ, Aiud
36. CAMELIA RAMONA TĂMĂȘILĂ, Reșița
37. MIRCEA SCRIPA, Cisnădie
38. IOAN M. BOIȚ, Oradea
39. NICOLAE BĂRBOI, Tîrgu Jiu
40. COSTICĂ V. APREOTESEI, Bereşti
41. DUMITRU HERMAN, Oradea
42. ARITIA CONSTANȚA APOSTOL, com. Pătîrlagele, jud. Buzău
43. CLAUDIA CĂLINESCU, Giurgiu
44. VASILE POP, Negrești-Oaș
45. DIMITRIE INDRIEȘ, Oradea
46. IONEL MOSCALENCO, Tulcea
47. IONIȚĂ POPOIU, Bîrlad
48. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA NR. 11, Roman
49. CERCUL DE ISTORIE AL VETERANILOR DIN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST, Baia Mare
50. DACIA SERVICE, Timișoara

PREMIILE 116-200 — 85 abonamente pe 6 luni de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. IOAN SLAVU, Deva
2. EUGENIU HĂNESCU, com Șopteriu, jud. Bistrița-Năsăud
3. GHEORGHE LUNESCU, com. Cetățeni, jud. Argeș
4. IOAN COTLEȘ, Bacău
5. ION ZAMFIRESCU, Hunedoara
6. STANCA M. LĂZĂRESCU, com. Scurtu, jud. Teleorman
7. CONSTANTIN SIMINICĂ, Iași
8. GHEORGHE DUȚĂ, com. Gornet, jud. Prahova
9. GHEORGHINA DANCIU, Oravița
10. NICOLAE LAURENȚIU BECHERU, Cîmpeni, jud. Alba
11. LUMINIȚA MARINOV, Ploiești
12. ROMEO MĂNESCU, Baia Mare
13. ALEXANDRU BOLOG, Beclean
14. GHEORGHE RADU BELLU, Brașov
15. ARMIN SCHEIN, București
16. NICOLAE M. IONESCU, com Tătulești, jud. Olt
17. VERA VESELINOVICI, Timișoara
18. GAVRIL TULBURE, Fălticeni
19. GHIORGHI N. ANDRIESEI, Roman
20. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII, com. Nușfalău, jud. Sălaj
21. TAMARA FERARU, București
22. CONSTANTIN C. BOSÎNCEANU, Sibiu
23. ELEONORA PĂUNESCU, Drobeta-Turnu Severin
24. ALINA MILOȘ, Lugoj
25. MIHAI FOMOV, București
26. DANA VALENTINA BICE, Negrești-Oaș
27. CONSTANTIN RĂDESCU, Sighișoara
28. VASILE ZAMFIR, Medgidia
29. RALUCA ALEXANDRA ȘTEFAN, București
30. GRIGORE GR. ILINCIOIU, Miercurea Ciuc
31. RODICA PĂUNESCU, Caracal
32. EUGEN M. CĂRABA, Satu Mare
33. COSTICĂ BALINT, Galați
34. IOAN PETRICĂ, București
35. IOAN DIMCEA, Reșița
36. OLIMPIU BOLDUȚ, Șimleu Silvaniei
37. MIRELA GH. ILIE, com. Ocnița, jud. Dimbovița
38. LUCIAN BALA, Ploiești
39. CONSTANTIN ISVORANU, com. Vladimir, jud. Gorj
40. ION N.A. SIMIONESCU, sat Urse, com. Valea Vișinești, jud. Dîmbovița
41. MIHAI POPA, București
42. DUMITRU T. DIMA, Corabia
43. CAMELIA SÎRBU, Iași
44. STERIAN STEGARU, Galați
45. MATEI ȚUNDREA, Tîrgu Jiu
46. EMIL FILIPESCU, Suceava
47. COSTEA MARIUS, Oradea
48. ROMULUS FLORIN CĂRUNTU, Moreni
49. TEOFIL CĂLINESCU, Giurgiu
50. ȘTEFAN NICOLAE, Tîrgoviște
51. CONSTANTIN DIACONU, Rădăuți
52. ALEXANDRU JUCU, com. Păuliș, jud. Arad
53. MIRCEA TEODORESCU, București
54. IOANA STOICA, Buzău
55. CIPRIAN JUSTIN PETRESCU, Cîmpina
56. MARIA TEODORA ȘAPTEFRAȚI, București
57. ILEANA MOȚIU, Arad
58. SPITALUL CLINIC „V. BABEȘ", Timișoara
59. IMRE SZÉKELY, Oradea
60. DIANA BUTNARIU, Vatra Dornei
61. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ, com Bistra, jud. Maramureș
62. PETRE DUMITRU, Brașov
63. COOPERATIVA „TIMIȘ", Timișoara
64. GHEORGHE C. MOTOI, Timișoara
65. MARINELA LEȚ, Bălan
66. ANCUȚA PUȘCAȘ, Tîrgu Mureș
67. AUREL MILCU, Drobeta-Turnu Severin
68. VALENTIN BRATIE, Timișoara
69. SILVIA VALERIA PRODAN, Bacău
70. GABRIEL CHIFU, com Siliștea, jud. Dolj
71. LICEUL MATEMATICĂ-FIZICĂ „C.D. LOGA", Timișoara
72. GHEORGHE N. ȘERBU, sat Viforita, com. Doicești, jud. Dîmbovița
73. ÎNTREPRINDEREA „OPTICA", Timișoara
74. SILVIU ORDEAN, Sibiu
75. IOAN DOSAN, Cluj-Napoca
76. DUMITRU I. MAZILU, com Cărbunești, jud Gorj
77. CONSTANTIN STOICA, București
78. ÎNTREPRINDEREA „INDUSTRIA LÎNII", Timișoara
79. RADU VIOREL DODOC, Constanța
80. AUREL HOSU, com. Surduc, jud. Sălaj
81. I.C.S.M.A. Timișoara
82. GEORGE GHEORGHIU, București
83. RADU OARGA, com. Bistra, jud. Alba
84. ILEANA MAILAT, Tîrgu Mureș
85. GHEORGHE FUSU, Fîlias

DIALOG CU CITITORII

GIORGIO DEL VECCHIO PENTRU D. GUSTI

Printre manuscrisele şi cărţile de o inestimabilă valoare din colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti incendiate de teroriştii în timpul Revoluţiei din decembrie 1989, s-a aflat — ne scrie DUMITRU D. IFRIM, din Bucureşti **— şi un exemplar din lucrarea fundamentală a juristului italian Giorgio Del Vecchio,** Justiţia, **apărută la Editura Cartea Românească din Bucureşti în 1936, în traducerea lui Vladimir Boantă, doctor în drept şi laureat al Universităţii din Roma, cu o introducere de Mircea Djuvara, profesor de filosofia dreptului la Facultatea de drept din Capitală. Acest exemplar purta o dedicaţie a autorului — pe atunci decanul Facultăţii de drept din Roma — către profesorul D. Gusti (1880-1955), cunoscut filosof, sociolog şi estetician român.**

Del Vecchio, după cum notează M. Djuvara, „a fost întotdeauna şi a rămas statornic şi devotat prieten al românilor, pe care i-a deosebit cu atenţiunile sale mişcătoare printre studenţii şi colegii săi străini". El a fost membru al Academiei Române, în 1936 prezentînd în Bucureşti un ciclu de prelegeri intitulate La crisi della scienza del diritto **şi** La crisi dello stato. **A fost considerat drept una dintre cele mai importante personalităţi ale gîndirii juridice interbelice.**

Ideile sale fundamentale asupra justiţiei rămîn actuale, aşa cum au fost formulate în memorabila sa lucrare de filosofie a dreptului. „Acela care violează cu uşurinţă legile — scrie Del Vecchio — loveşte însuşi bazele vieţii civile şi desfiinţează condiţiunile prime de cari depinde respectabilitatea propriei sale persoane. Dar cultul justiţiei nu consistă numai în cultul legalităţii şi nu se poate confunda cu el... Justiţia impune o participare activă şi hotărîtă la acea dramă eternă care are drept teatru istoria şi drept temă contrastul între bine şi rău... Cine zice justiţie zice subordonare la o ierarhie sigură, pe deasupra tumultului felurit al pasiunilor; şi puritatea splendorii sale este aşa de mare, încît, cum spune Aristotel, nu e mai minunată nici steaua serii, Hesperus, şi nici aceea a dimineţii, Lucifer. Fără justiţie, viaţa nu ar fi posibilă şi chiar dacă ar fi nu ar merita să fie trăită".

INVITAŢIE LA TIMIŞOARA

Dr. DUMITRU DABA, conferenţiar la Institutul Politehnic din Timişoara, **îşi exprimă satisfacţia pentru apariţia articolului** O carte despre Brâncuşi interzisă!, **în nr. 1/1990 al noii serii a revistei noastre.** Auzisem mai de mult **— scrie d-sa —** despre opera remarcabilă consacrată lui Brâncuşi de Radu Varia şi despre care amintiţi şi dv. în nr. 1/1990. Dacă dispuneţi cumva de adresa autorului, vă rog mult să mi-o comunicaţi, pentru a-i adresa cîteva rînduri. Am fi foarte fericiţi, studenţi şi dascăli, dacă l-am putea primi pe dl. Radu Varia şi la Timişoara, cu o expunere Brâncuşi. Să înţeleg că distinsa Mariana Niculescu este soţia sa? Atunci am putea organiza o minunată seară la Timişoara Eroică, cu ambele prezenţe (avem o aulă de 600 locuri), ce va fi, vă asigur, memorabilă. Ce spuneţi, ne ajutaţi?

O vom face cu dragă inimă.

TAPISERIE

Domnul PAUL CONSTANTIN, din Bucureşti, **ne trimite următoarea scrisoare din partea fiicei d-sale:**

Stimaţi redactori ai revistei **Magazin istoric,** subsemnata Mihaela Constantin, artist plastic, membru a U.A.P. din 1981, cetăţean român rezident în străinătate, domiciliată la Paris, cu multă bucurie am văzut reprodusă pe coperta a doua a primului număr al revistei, Serie nouă, din ianuarie 1990, tapiseria mea, lucrare de diplomă (seria 1977, clasa d-nei prof. Emilia Niculescu, Institutul de arte plastice Nicolae Grigorescu, Bucureşti) închinată anului revoluţionar 1848 din ţările române.

Dar cum la explicaţiile copertelor nu e consemnat şi autorul lucrării, **v-aş rămîne îndatorată dacă aţi rectifica această omisiune.**

Mulţumindu-vă dinainte şi felicitîndu-vă pentru acest prim număr al Seriei noi ce o începeţi în condiţiile libertăţii, vă urez succes în munca dvs. de care depinde în mare măsură înlăturarea minciunii ce s-a întins atîtea decenii peste adevărata istorie a României.

DE PE FRONT

Adeseori articolele publicate în paginile revistei noastre, îndeosebi cele referitoare la cel de-al doilea război mondial şi la participarea poporului nostru la înfrîngerea hitlerismului — eveniment de la înfăptuirea căruia se împlinesc în acest an patru decenii şi jumătate — prilejuiesc cititorilor noştri rememorarea unor înălţătoare pagini de eroism la care au fost participanţi direcţi. Astfel, AUREL DRAGAN, din Braşov, **membru al cercului de istorie „Columna", ne scrie că,** citind şi recitind unele pagini ale revistei, am întîlnit multe evenimente cu care am luat contact sau la care am fost participant direct: tragedia poporului polonez din anul 1939, dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940, luptele din războiul antifascist, la care am luat parte ca ofiţer.

Veteranul de război SIMION GÂRLEA, din com. Vităneşti, jud. Teleorman, **ne scrie la rîndul său:** Am participat la războiul antifascist, de la 23 august 1944 şi pînă la 7 septembrie 1945, cînd am fost desconcentraţi.

Cu Divizia 9 infanterie am plecat din Constanţa, apoi am trecut prin Bucureşti, valea Prahovei, Oarba de Mureş, Cîmpia Turzii, Valea Arieşului, Cluj, Zalău, Şimleu Silvaniei, iar pe 25 octombrie 1944 eram în oraşul Carei, după aceea, prin Ungaria şi Cehoslovacia, mereu înainte.

În Ungaria „grea ne-a fost strădania", după cum se spunea într-un cîntec compus de locotenentul în rezervă Emanuel Ionescu.

Apoi, pe data de 23 august 1945, am defilat în Bucureşti, trecînd pe sub Arcul de triumf.

Numai cine a participat la aceste evenimente poate retrăi cu adevărat zilele şi nopţile cînd s-a văzut tăria de caracter şi acel simţămînt patriotic care era în fiecare om ce lua parte la luptă şi la tot greul războiului.

Cu prilejul eliberării complete a teritoriului de sub jugul fascist, comandantul Armatei 4 române, din care făcea parte şi Divizia 9 infanterie, a dat ordinul de zi nr. 392 în care la sfîrşit se spunea: „Prin ploi, prin noroi şi drumuri desfundate, zi şi noapte, aţi luptat cu un duşman dîrz şi hotărît şi l-aţi învins.

Pe cei ce au căzut la datorie îi vor pomeni urmaşii şi numele lor va fi scris în cartea de aur a poporului român.

Luînd pilda de la cei ce au pus patria mai presus decît viaţa, continuăm lupta".

Am vîrsta de 71 ani, dar şi acum mai stă în memorie perioada zilelor din acest război.

TATĂL ŞI FIICA

Domnul VASILE STOICA, din Adjud, **adresîndu-ne cîteva propuneri de subiecte pe care ar dori să le întîlnească în paginile revistei, ne împărtăşeşte pasiunea sa pentru istorie, pasiune transmisă şi fiicei d-sale.**

Acum, în plină Renaştere, am trăit Marea Revoluţie din decembrie. Sînt un pasionat de istorie abonat din 1967 la revista dvs., fiica mea pregăteşte admiterea la istorie.

Personal cred că bastionul, fanionul exprimării subiectelor istorice de primă notorietate şi autenticitate, rămîne revista dv. larg accesibilă maselor largi şi deosebit de interesantă.

Revoluţia cea Mare a eliminat teroarea şi minciuna, cultul şi divinizarea unor oameni ce nu meritau încrederea poporului.

Sînt colecţionar pasionat de ani de zile de mai multe publicaţii, dar dacă pînă acum am strîns maculatură, de acum încolo vreau subiecte pasionate, nu imnuri de slavă, slugărnicie.

Evident, nu este vorba de revista dv. şi de multe publicaţii care erau cenzurate şi propovăduiau inculţii ceauşescu.

CONTENTS (Romanian History) **D. Onciul** History and National Unity ● The December 1989 Revolution: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara (II); **P. Michelson** (USA) The awakening of Romania ● King Charles I about the Independence War (1877-1878) ● May 15-17, 1848. The Points of the Transylvanian Romanian Nation voted by the Blaj National Assembly ● Interview with Professor Dinu C. Giurescu (Texas A α M University) ● Military Contribution to the Victory, during WWII ● In Bucharest, 50 Years Ago ● **A. Șiperco** June 1941-August 1944. René de Weck — the Swiss Minister cables from Bucharest (II)... ● **R. Greceanu** I. Ghica (1816-1897) — Historian and Archaeologist

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **D. Onciul** L'histoire et l'unité nationale ● La Révolution de décembre 1989: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara (II); **P. Michelson** (U.S.A.) Le Réveil de la Roumanie ● Le Roi Charles I-er sur la Guerre d' indépendance (1877-1878) ● Le 15-17 mai 1848. La Proclamation de l'Assemblée révolutionnaire de Blaj ● L'interview avec le Professeur Dinu C. Giurescu (Texas A α M University) ● L'apport de l'armée à la victoire contre le fascisme ● A Bucarest il y a 50 ans ● **A. Șiperco** Juin 1941-Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (II) ● **R. Greceanu** Ion Ghica (1816-1897) — historien et archéologue

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. Ончул** История и национальное единство ● Революция декабря 1989 г.: **Ф. Меделец, М. Зиман** Тимишоара (II); **П. Майкэлсон** (США) Пробуждение Румынии ● Король Карол I о войне за независимость (1877-1878 гг.) ● 15-17 май 1848 г. Прокламация революционной ассамблеи в Блаже ● Интервью у профессора Дину К. Джурэску (Техсас А α М Университи) ● Вклад армии в победу против фашизма ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● **А. Шиперко** Июнь 1941-август 1944 г. Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (II) ● **Р. Гречану** Ион Гика (1816-1897) Историк и археолог

INHALT (Rumänische Geschichte) **D. Onciul** Geschichtswissenschaft und nationale Einheit ● Die Revolution von Dezember 1989: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara (II); **P. Michelson** (Vereinigte Staaten) Die Erwachung Rumäniens ● König Carol I über den Unabhähngigkeitskrieg (1877-1878) ● Der 15-17 Mai 1848. Die Proklamation der Revolutionären Versammlung von Blaj ● Gesprăch mit Prof. Dinu C. Giurescu (Texas A α M University) ● Die Armee und der Sieg über den Faschismus ● In Bukarest, vor 50 Jahre ● **A. Șiperco** Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte René de Weck berichtet... (II) ● **R. Greceanu** Ion Ghica (1816-1897) — Geschichtswissenschaftler und Archäologe

SUMARIO (Historia rumana) **D. Onciul** Historia y unidad nacional ● La Revolución de diciembre de 1989: **F. Medeleț, M. Ziman** Timișoara (II); **P. Michelson** (EE.UU) Rumania se despierta ● El rey Carlos Iº acerca de la Guerra de Independencia (1877-1878) ● 15-17 de mayo de 1848. Proclamación de la Asamblea revolucionaria de Blaj ● Interviú con el profesor Dinu C. Giurescu (Texas A α M University) ● Contribución del ejército en la victoria contra el fascismo ● En Bucarest, hace 50 años ● **A. Șiperco** Junio de 1941-agosto de 1944. Las informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (II) ● **R. Greceanu** Ion Ghica (1816-1897) — historiador y arquéologo

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 5 (278), mai 1990. București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popișteanu (redactor șef), Marian Ștefan, Ioana Ursu (secretar general de redacție)* ; secretariat tehnic : *Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre ; macheta artistică : Radu Ion Popescu;* tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic București cu sprijinul colectivelor secțiilor fotoculegere, offset și legătorie.

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 427